

221.133.

1-31

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК
ОДАБРАНА ДЕЛА

УРЕДНИК

РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА

НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД

1935

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК

ОДАБРАНА ДЕЛА

КЊИГА XVI

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

8²
840.31

СЛИКЕ ИЗ ПАРИСКОГ ЖИВОТА

СИРОМАШНИ РОЂАЦИ:

РОЂАК ПОНС

КЊИГА ПРВА

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕЛА
ОЛГА КОСАНОВИЋ

181

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

САДРЖАЈ

Стр.

Рођак Понс (књига прва) 7

И. 86.7.643

Рођак Понс

Књига прва

— Превела Олга Косановић —

Око три сата после подне, октобра месеца 1844 године, један човек од својих шездесет година, али коме би свако дао више, ишао је Италијанским булеваром, цуњајући, сладуњава израза око уста, као трговац који је тог часа закључио неки изврстан посао, или као младић задовољан собом по изласку из каквог будоара. То се у Паризу сматра као најзначајнији израз личног задовољства код човека. Кад су издалека опазили овог старца, на лицу свих особа које сваки дан седе ту на столицама и налазе задовољство у претресању пролазника, појави се онај осмех својствен житељима Париза, и који има у себи толико ироничног, подругљивог или сажаливог, али који, да би оживео лице Парижанина, отупелог на све могуће призоре, тражи најзанимљивије живе реткости. Једна ће реч објаснити и археолошку вредност овог старца и разлог осмеха који се понављао као одјек у свима очима. Питали су Хиацинта, глумца славног по својим досеткама, где прави шешире на чију појаву цела дворана прсне у смех: „Ја их не правим, ја их чувам!” одговори он. Е дакле, међ милионом глумаца који сачињавају велику париску дружину, наилази се на несвесне Хиацинте

који на себи задржавају све смешне стране једнога времена, и који вам се појављују као оличење целог једног доба да вам истргну један наступ веселости док се шетате гутајући какву горку тугу изазвану неверством неког бившег пријатеља.

Како је у неколико појединости свога одела поред свега остао веран моди од 1806 године, овај је пролазник опомињао на Царство, али није изгледао сасвим карикатура. За посматраче, оваква потсећања, изазвана том врстом укуса, необично су драгоцене. Али тај скуп ситница захтевао је аналитичку пажњу којом су обдарени добри познаваоци који лутају беспослени; а да би из даљине изазвао смех, на пролазнику је морала бити каква од оних грдоба које боду очи, како се то каже, и које глумци нарочито траже да би осигурали успех своје појаве. Тај старац, сув и мршав, носио је спенсер лешникове боје, преко зеленкастог фрака с белим металним дугметима!... Човек у спенсеру, 1844, то је, видите, као кад би Наполеон изволео васкрснути за два часа.

Спенсер је пронашао, као што му име каже, један лорд, без сумње, сујетан на свој леп стас. Пре Амиенског мира, тај Енглез је био решио проблем покривања грудног коша а да не премори тело теретом оног страшног карика који данас докончава на леђима старих фијакериста; али како су танки струкови у мањини, мода спенсера за људе имала је у Француској само кратак успех, ма да је то био енглески проналазак. Кад су угледали спенсер, људи између четрдесет и педесет година оденули су у мислима тога господина у посувраћене чизме, у чакши-

ре од бледозеленог казимира с машнама и опет себе видели у оделу свога младог доба! Старе жене су се сећале својих освајања! А млади људи су се питали зашто је тај стари Алкибијад отсекао пешеве свога капута. Све је толико било у складу с тим спенсером да се ви не бисте нимало двоумили да тога човека назовете човек-Царства, као што се каже намештај из доба Царства; али он је претстављао Царство само за оне којима је то сјајно и величанствено доба познато бар *de visu*; јер оно је захтевало извесну верност сећања из области моде. Царство је већ тако далеко од нас, да га свако не може претставити у његовој гало-грчкој стварности.

Забачени шешир откривао је готово цело чело са оном смелошћу којом су чиновници и грађани покушали да одговоре на војничку смелост. То је уосталом био један страхан свилени шешир од четрнаест франака на чијем су ободу, с унутрашње стране, високе и широке уши оставиле беличасте трагове с којима се четка узалуд борила. Свилена материја рђаво залепљена, као и увек, на картон, набирала се на неколико места, и изгледала као да болује од губе, упркос руци која ју је свако јутро тимарила.

Под тим шеширом, који је изгледао као да ће сад да падне, ширило се једно од оних будаластих и смешних лица каква једино Кинези умеју да пронађу за своје фигуре. То широко лице, избушено као решетка за пену, на коме су рупе правиле сенке, и улубљено као римска маска, потирало је све законе анатомије. Поглед није могао да му ухвати грађу. Тамо где би нацрт захтевао кости, месо је показивало питијасте неравнине, а тамо где се на лицу

обично налазе удубљења, ово се извргнуло у меке чворуге. Тим смешним лицем приплесканим у облик бундеве, уцвељеним са два сива ока изнад којих су се уместо обрва дизале две црвене пруге, господарио је дон-кихотски нос као што равницом господари покретна моренска стена. Тај нос изражава, као што је Сервантес морао приметити, ону урођену склоност ка пожртвовању за велике ствари која се обично изопачи, и од свога сопственика начини жртву обмане. Та ружноћа која сва нагиње смешноме није међутим изазивала смех. Бескрајна сета која је избијала из очију тога јадника погађала је подругљивца и ледила му шалу на уснама. Људи би одмах помислили да је природа забранила томе човеку сваки излив нежности под претњом да ће или бити исмејан од жене, или је растужити. Француз заћути пред том несрећом, која му се чини најсвирепија од свих несрећа: не моћи се допасти!

Тај човек према коме је природа била тако немилостива био је обучен као сиромашни људи из доброг друштва, на које би богаташи доста често хтели да личе. Носио је ципеле покривене дизлуцима начињеним по обрасцу дизлука царске гарде, и који су му без сумње допуштали да задржи исте чарапе за извесно време. Његове панталоне од црне чоје имале су црвенкасте преливе, а на превојима беле или сјајне пруге које су, не мање него крој, бележиле на три године датум њихове куповине. Ширина тога комада одела доста је рђаво крила мршавост која је долазила више од самог састава него од питагорске исхране; јер је добричина, обдарен чулним устима с меснатим уснама, показивао у осмеху беле зубе

достојне ајкуле. Прекрштен прслук, исто тако од црне чоје, али постављен белим прслуком испод којег је блештала као трећа пруга ивица црвене плетене материје, изазивала вам је сећање на Гаратових шест прслукова. Огромна кравата од белог муслина, гиздаво везана, коју је пронашао један лепотан да занесе чаробнице из 1809, толико му је заклањала браду да је лице изгледало утонуло у њу као у бездан. Гајтан од плетене свиле, подражавајући косу, ишао је преко кошуље и штитио сат од мало вероватне крађе. Зеленкасти фрак, упадљиве чистоће, био је за неке три године старији од панталона; али црни кадифени оковратник и бела метална дугмета, недавно обновљени, одавали су домаћу брижљивост дотерану до ситница.

Тај начин задржавања шешира на потиљку, троструки прслук, огромна кравата где је утонула брада, дизлуци, метална дугмета на зеленкастом фраку, сви ти трагови царских мода слагали су се са заосталим мирисима каћиперства кицоша из времена Царства, са нечим сићушним у борама, уредним и сувим у целини, у чему се осећала Давидова школа, што је потсећало на ломни намештај Жакобова времена. Могао се уосталом на први поглед познати добро васпитан човек, жртва неког потајног порока, или један од оних малих рентиера чији су сви трошкови тако тачно унапред одређени скромним приходима, да једно разбијено окно, један подеран капут, или она филантропска куга купљења прилога, ускраћују њихова ситна задовољства за читав месец. Да сте били ту, питали бисте се зашто је осмех оживљавао то смешно лице чији би обичан израз морао

бити тужан и хладан, као и свих оних који се незнано боре да добију најпростије животне потребе. Али уочивши материнску опрезност с којом је тај чудни старац држао десном руком неки очевидно драгоцен предмет, испод два лева пеша свога дво-струког фрака, да би га сачувао од непредвиђених удара; видећи, нарочито, на њему онај запослени израз који добију докони људи кад имају да изврше неки налог, посумњали бисте да је нашао неку изгубљену ствар у вредности кученцета неке маркизе и да је победоносно носи са ужурбаном љубазношћу човека из доба Царства, љупкој жени од шездесет година која се још није могла одрећи свакодневних посета свога удварача. Париз је једина варош на свету где можете наићи на сличне призоре, који од његових булевара праве сталну драму, што је Французи бесплатно играју, у корист уметности.

Према изразу овог кошчатог човека, и поред његовог смелог спенсера, тешко бисте га уврстили међу париске уметнике, познати род, чије је преимућство, као и париских мангупчића, да у грађанским маштама пробуде најневероватнију веселост. Тај је пролазник ипак био уметник који је некад добио прву награду, творац прве кантате коју је Институт наградио, откако је установљена Римска академија, једном речју г. Силвен Понс!... творац славних романса које су цвркутале наше мајке, две-три опере одигране 1815 и 1816, затим неколико неиздатих партитура. Тај честити човек сад је био капелник оркестра једног булеварског позоришта. Захваљујући своме лицу, он је био учитељ музике у неколико девојачких завода, и није имао другог прихода

до своје плате и приватних часова. Приватни часови у тим годинама! Колико тајанствености у том тако мало романтичном положају!

Тај последњи носилац спенсера носио је дакле на себи нешто више него ознаке Царства, он је још носио једну велику поуку исписану на његова три прслука. Бесплатно је показивао једну од многобројних жртава кобног и несрећног система званог „конкурс“ који још влада у Француској после сто година примене без резултата. Ту навалу даровитих људи измислио је Поасон де Марињи, брат г-ђе Помпадур, који је, око 1746, постављен за директора лепих вештина. Сад, потрудите се да избројите на прсте генијалне људе које су од пре једног века претстављали награђени уметници! Прво и прво, никад никакав административни ни школски напор неће заменити чуда случаја коме дугујемо велике људе. Од свих тајни једног нараштаја, та је најнеприступачнија нашој савременој анализи. Затим, шта бисте ви мислили о Египћанима који су, кажу, пронашли пећи за извођење пилића, да нису одмах нахранили те исте пилиће? Тако се међутим понаша Француска, која се труди да произведе уметнике у стаклари конкурса; а кад се једном, тим механичким путем, добије вајар, сликар, цртач или музичар, она се о њима не брине више него неки денди увече о цветовима које је завукао у рупицу од капута. Али се деси да је обдарени човек Грез или Вато, Фелисиен Давид или Пањези, Жерико или Декан, Обер или Давид (д'Анже), Ежен Делакроа или Месоние, људи који се мало брину о првим наградама и који никну из саме земље под зрацима невидљивог сунца, које се зове дар.

Послат од државе у Рим да постане велики музичар, Силвен Понс је оданде донео љубав према старинама и лепим уметничким стварима. Он се изванредно разумевао у свима тим пословима, ремекделима руке и мисли, која се од скора подразумевају под оном популарном речју дрангулије. Ово Евтерпино¹ дете вратило се дакле у Париз, око 1810, као бесомучан скупљач старина, натоварен сликама, статуетама, оквирима, вајарским радовима од слонове кости и од дрвета, емаљима, порцеланом итд. који су, за време његовог академског боравка у Риму, прогутали највећи део његове очевине, колико трошковима око преноса, толико и ценом куповине. На исти начин је утрошио и материно наследство путовањем по Италији, после оне три званичне године проведене у Риму. Хтео је на тенане да посети Венецију, Милано, Флоренцију, Болоњу, Напољ, боравећи у свакој тој вароши као сањалица, као филозоф, са безбрижношћу уметника који, за живот, рачуна на своју даровитост, као што девојке за увесељавање рачунају на своју лепоту. Понс је био срећан за време тог сјајног пута колико је могао бити срећан човек пун душе и нежности, коме ружноћа ускраћује успехе код жена, по изразу у употреби 1809, и коме су ствари из живота увек изгледале испод идеалног типа који је сам себи створио; али се он био помирио с том нескладношћу између звука његове душе и стварности. То осећање лепоте, које се задржало чисто и живо у његовом срцу,

¹ Евтерпа — муза музике и лирске поезије, код старих Грка. — Прим. прев.

било је без сумње извор оним финим и оштроумним мелодијама, пуним љупкости, које су му створиле славу од 1810 до 1814. Свака слава која се у Француској оснива на гласу, на моди, на кратковечним лудостима Париза, ствара људе Понсове врсте. Нема земље где је свет тако строг према великим стварима, а тако презриво милостив према малим. Утонувши убрзо у таласе немачке хармоније и у русиниевске производе, ако је Понс још био 1824 пријатан музичар и познат по неколико последњих романса, промислите шта је могао бити 1831! И зато је, 1844, године кад је почела једина драма тога незнатног живота, Силвен Понс достигао до вредности једне препотопске осмине ноте; продавци нота нису појма имали ни да постоји, ма да је он за скромну цену састављао музику за неке комаде у свом позоришту и у суседним позориштима.

Тај добричина је уосталом одавао признање славним мајсторима нашега времена; лепо извођење неких одабраних комада натерало би му сузе на очи; али његово обожавање није ишло дотле да се додире с манијом као код Хофманових Крајзлера; он није ништа испољавао, уживао је у себи као они који употребљавају хашиш или териаски. Способност за дивљење, за разумевање, једина особина помоћу које обичан човек постаје брат једног великог песника, тако је ретка у Паризу, где сви појмови личе на путнике који пролазе кроз неки хотел, да се Понсу мора одати заслужено поштовање. Сама та ствар да овај добричина није успео могла би изгледати претерана, али он је простодушно признавао своју слабост према хармонији; занемарио је био проуча-

вање контрапункта; а модерна оркестрација, преко мере разграната, учинила му се неприступачна у тренутку кад би, новим учењем, могао да се одржи међу савременим композиторима, да постане не Росини, него Херолд. Најпосле, у задовољству скупљача старина нашао је тако живе накнаде за пропаст своје славе, да, кад би требало да бира између власништва својих реткости и имена једног Росинија, хоћете ли веровати? Понс би гласао за свој драги кабинет. Стари музичар управљао се по начелу Шенавара, ученог скупљача скупочених бакрореза, који тврди да човек може налазити задовољства у гледању једног Руиздала, једног Хобеме, једног Холбајна, једног Рафаела, једног Мурија, једног Греза, једног Себастиана дел Пиомбо, једног Ђорџоне, једног Алберта Дирера, само ако цена слике није прешла педесет франака. Понс није трпео куповине изнад сто франака, и, да би неки предмет платио педесет франака, тај је предмет морао да вреди три хиљаде. Најлепша ствар на свету, која је кошта-ла три стотине франака, није постојала за њега. Ретке су биле прилике, али он је имао три главне особине за успех: ноге јелена, слободно време до-коног човека и стрпљење Израилца.

Тај систем, упражњаван четрдесет година, у Риму као и у Паризу, уродио је плодом. Пошто је трошио, од свога повратка из Рима, две хиљаде франака годишње, Понс је крио од свих погледа једну збирку ремек-дела од сваке врсте, чији је каталог достигао баснословну цифру 1907. Од 1811 до 1816, за време свога тумарања по Паризу, он је налазио за десет франака оно што се данас плаћа хиљаду

до хиљаду и двеста франака. То су биле слике про-бране међу четрдесет пет хиљада слика које се годишње излажу на париским продајама; севарски порцелани, од fine земље, купљени код Оверњата, тих пратилаца црне чете, који су на таљигама враћали изванредне ствари Француске из доба Помпадуре. Најзад је покупио остатке из XVII и XVIII века, одајући правду генијалним и духовитим људима француске школе, тим непознатим великанима, као Лепотр, Лавале - Пусен, итд., који су створили стил Луја XV, стил Луја XVI, и чија дела и данас дају материјала тобожњим проналасцима наших уметника, увек нагнутих над благом збирака слика, не би ли дали нешто ново, а дајући само вешта подражавања. Понс је много примерака дуговао тим трампама, које су неисказана срећа скупљача. Задовољство од куповања реткости само је задовољство другог реда; прво је задовољство телалити. Први је Понс почео прикупљати табакере и минијатуре. Не имајући угледа код старудара, јер није посећивао продаје, није се показивао код чувених трговаца, Понс није познавао новчану вредност свога блага.

Покојни Дисомерар у ствари је био покушао да ступи у везу с музичарем; али кнез старина умре, а није могао продрети у музеј Понс, једини који би се могао поредити са славном збирком Соважотом. Између Понса и г. Соважоа било је извесне сличности. Г. Соважо, музичар као Понс, исто тако без великог имања, поступао је на исти начин, служио се истим средствима, са истом љубављу према уметности, истом мржњом према оним чувеним бо-

гаташима који праве збирке да би створили вешту конкуренцију трговцима. Исто онако као и његов супарник, његов такмац, његов противник за сва ова дела руку, за сва чуда рада, Понс је у срцу осећао један незајажљив тврдичлук, љубав љубавника према једној лепој драгани, и п р е п р о д а ј а у двора-нама улице Испосника, уз ударце извршитељева че-кића, изгледала му је као злочин, као увреда старина. Он је имао свој музеј да у њему ужива у сваком тре-нутку, јер душе створене да се диве великим делима имају узвишене способности правих љубавника; оне осећају исто толико задовољства данас колико и јуче, никад се не заморе, а ремек дела су, на срећу, увек млада. И зато је предмет, који је он тако очински држао, морао бити један од оних налазака које чо-век односи, с каквом љубављу! љубитељи, ви то знате!

По првим цртама ове биографске скице, сви ће узвикнути: „Па то је, и поред своје ружноће, нај-срећнији човек на свету!” Заиста, никаква досада, никаква мрзовоља не може одолети заштитној кори којом човек заклони душу предајући се каквој ма-нији. Сви ви који више не можете да пијете из оно-га што се, кроз сва времена, звало п е х а р у ж и-в а њ а, постарајте се да скупљате ма шта (неки су скупљали и објаве!) и наћи ћете полугу среће изме-њену у ситан новац. Манија, то је задовољство прео-бражено у идеју! При свем том немојте завидети томе добром Понсу, то би се осећање оснивало, као и сва осећања те врсте, на заблуди.

Тај човек, пун нежности, чија је душа живела од неуморног дивљења сјају људскога рада, тој лепој

борби с творевинама природе, био је роб једног од седам смртних грехова који Бог треба најмање стро-го да казни: Понс је био облапоран. Његово мало имање и његова страст за старине налагали су му умереност која је била у таквој опреци с његовом склоношћу слаткокусца, да је нежења одмах пресе-као то питање вечеравајући сваки дан ван куће. А, у време Царства, свет је много више него у наше доба, обожавао славне људе, можда зато што их је било у малом броју и што су имали мало поли-тичких тежња. Могло се постати песником, писцем, музичаром са тако мало труда! Понс, сматран као вероватан супарник музичара као што су Николо, Паф и Бертон, добијао је тада толико позива, да је био принуђен да их записује у бележник, као што адвокати бележе парнице. Држећи се уосталом као уметник, он је сваком свом домаћину даровао по ко-ји премерак својих романса, свирао код њих, доно-сио им карте за ложе у Фејдо, позориште за које је он радио; организовао им је концерте; чак је поне-кад свирао у виолину код својих сродника и тако претворио вече у домаћу забаву. Најлепши људи Француске тукли су се у то време с најлепшим љу-дима коалиције; Понсова ружноћа се дакле звала о р и г и н а л н о ш ћ у, по великом закону који је Молијер обнародовао у чувеном Елијантовом купле-ту. Кад би каквој лепој госпођи учинио ка-кву услугу, чуо би понекад да га зову диван човек, али његова срећа никад није ишла даље од те речи.

За то време, које је трајало око шест година, од 1810 до 1816, Понс је стекао несрећну навику да добро једе, да види како се личности које га пози-

вају бацају у трошак, набављајући прве плодове, отпуштајући своја најбоља вина, бринући се о слаткишима, кафи, ликерима, частећи га што боље могу, као што се чашћавало за време Царства, кад су многе куће подражавале раскош краљева, краљица, кнежева, којих је био препун Париз. Онда се много играло краљевства, као што се данас игра Парламента стварајући мноштво друштава с претседницима, потпретседницима и секретарима; ланарско друштво, винарско, свиларско, земљорадничко, индустриско, итд. Дошло се дотле да се траже друштвене ране само да би лечници склопили друштво! Један стомак који се тако васпитава мора утицати и на дух и кварити га уколико је веће кухињско знање које је стекао. Наслада, шћућурена у свима превојима срца, говори ту као господар, сузбија вољу, част, она по сваку цену тражи задовољење. Никад нису насликани захтеви чељусти, они се измичу књижевној критици самом нужношћу живота; али се не може замислити број људи које је сто упропастио. Сто је у Паризу, у том погледу, такмац куртизане; то је уостлом примање коме је ова издавање. Кад је вечити гост, Понс, својим опадањем као уметник дошао до стања чанколиза, немогуће му је било да с тако богатих столова пређе на академску чорбу каквог ресторана од четрдесет суа. Авај! он би задрхтао при помисли да је његова независност везана за тако велике жртве, и осећао се способан за највеће нискости само да би и даље могао лепо да живи, да окуси прво воће и поврће, једном речју да кррка (реч народна, али изразита) укусно спремљена јела. Као што птица

крадљивица бежи с пуном гушом, цвркућући какву арију уместо сваке захвалности, Понс је уосталом осећао извесно задовољство да лепо живи на рачун друштва које је у замену тражило, шта? мало мајмунисања. Навикнут, као све нежење које се грозе свога стана и који живе код других, на оно понашање, на оно друштвено кривљење којим се у свету замењују осећања, он се служио ласкањем као ситним новцем; а према личностима, задовољавао се етикетама, не завлачећи радозналу руку у вреће.

То доста сношљиво стање трајало је других десет година; али какве године! То је била кишна јесен. За све то време, Понс се одржао за бесплатним столом, пошто је умео да се начини потребним у свима кућама по којима је ишао. Упутио се кобним путем, вршећи мноштво налога, замењујући вратаре и слуге у многим и многим приликама. Извршилац многих куповина, он постаде поштени ухода и невини повереник једне или друге породице; али му нико није био захвалан за толико трчкарање и толику подлост.

— Понс је момак, говорило се, не зна на шта да употреби време, он је и сувише срећан да каска за нас... Шта би иначе било од њега?

Ускоро се појави хладноћа коју старац распрости-ре око себе. Тај северац прелази с једног на другог, он дејствује на моралну температуру, нарочито кад је тај старац ружан и сиромаш. Зар то не значи бити три пута стар? То је била зима његовог живота, зима црвена носа, упалих образа, са свима могућим заноктицама!

Од 1836 до 1843, Понса су ретко позивали. Далеко од тога да траже паразита, свака га је породица примала као што се прима намет; нису му више признавали ништа, чак ни стварне услуге које им је чинио. Породице у којима се добричина кретао, све без поштовања уметности, све у обожавању успеха, цениле су само оно што су оне биле освојиле од 1830: богатство или високе друштвене положаје. А Понс, чији дух и понашање нису били на довољној висини да би могао уливати страх који дух и генијалност изазивају код простака, најпосле је сасвим природно постао нико и ништа, премда није био сасвим презрен. Ма да је у том свету осећао дубок бол, као сви плашљиви људи, он га је прећутао. Затим се постепено навикао да сузбија своја осећања, да од свога срца начини светилиште у које се повлачио. Ову појаву многи површни људи тумаче речју себичност. Између усамљеног човека и себичњака сличност је довољно велика, да би зли језици изгледали више у праву него човек добра срца, нарочито у Паризу где нико у друштву не уме да посматра, где је све брзо као вода, где све пролази као министарства!

Рођак Понс дакле подлеже под оптужбом да је себичњак, коју су накнадно поднели против њега, јер свет увек најпосле осуди оне које је оптужио. Знали се само колико једна незаслужена немилост сестре плашљиве људе? Ко ће икад насликати невоље плшљивости! То стање које је из дана у дан постајало озбиљније, објашњава тугу урезану на лицу тога јадног музичара који је живео од срамне попустљивости. Али подлачења што их свака страст

захтева уједно су и везе; што их страст више тражи, више вас везује; од свих жртава она прави као неко наопако идеално благо у коме човек види огромна богатства. Кад би га неки грађанин, укочен од глупости, погледао безобразно заштитничким погледом, Понс би, као освету, сркутао чашу портоа или запечену препелицу коју је таман почео сладити, мислећи у себи: „То није сувише скупо плаћено!”

У очима моралисте, међутим, у таквом се животу наилази на олакшавајуће околности. Збиља, човек постоји само у сразмери будикаквог задовољства. Човек без страсти, савршен праведник, чудовиште је, полу-анђео који још нема крила. У католичкој митологији анђели имају само главе. На земљи, праведник, то је досадни Грандисон, коме би и сама Венера с раскршћа изгледала без пола. А, осим ретких и простачких доживљаја с његовог пута по Италији, где је без сумње клима била разлог његовим успесима, Понс никад није видео да му се жена насмеши. Многи људи имају такву кобну судбину. Понс је био рођена грдоба; његов отац и мати добили су га у старости, и он је носио жиг тога закаснелог рођења на својој мртвачкој боји, која је изгледала као да је стечена у тегли алкохола где наука чува извесне заметке. Тај уметник, обдарен нежном, сањалачком и осетљивом душом, принуђен да прими карактер који му је наметало његово лице, није се смео надати да ће икад бити вољен. Момаштво је код њега дакле више била нужност него склоност. Облапорност, грех чедних монаха, пружала му је руке: он јој се предао као што се предао обожавању уметничких дела или својој љубави

према музици. Гозбе и старине биле су му уместо жене; јер музика је била његово занимање, а нађите једног човека који воли занимање од којег живи! Временом, са занимањем буде што и с браком, човек осећа само његове незгоде.

Брија - Саварен убеђено је оправдавао склоности гастронома; али можда није довољно подвукао стварно задовољство које човек налази за столом. Варење, запосливши све човечије силе, ствара унутрашњу борбу која, код обожавалаца стомака, вреди колико и највиша љубавна уживања. Човек осећа једно тако широко развијање животне моћи, да се мозак поништи у корист другог мозга, смештеног у диафрагму, и пијанство наилази самом тремошћу свих сила. Змија боа, кад прождере бика, толико је пијана да пушта да је убију. Који човек, кад пређе четрдесет година, сме да ради после вечере. Зато су сви велики људи били умерени. Болесници који оздрављају од какве тешке болести, и којима се тако штедљиво мери бирана храна, често су могли посматрати ону врсту стомачног пијанства изазваног само једним крилом од пилета. Мудри Понс, чија су се сва уживања усретсредила у игри стомака, увек се налазио у положају тих оздрављеника: он је од добрих јела тражио сва убуђења која она могу дати, и до тога доба он их је имао свакога дана. Нико не сме да се растане од своје навике. Многе самоубице су се зауставиле на прагу смрти сећањем на кафану где иду свако вече да одиграју своју партију домина.

Године 1835, случај освети Понса за равнодушност лепог пола, он му даде оно што се фамилијарно зове

старачка палица. Тај старац од рођења нађе у пријатељству животни ослонац, закључи једину везу коју му је друштво допуштало, веза се с једним човеком, једним старцем, једним музичарем као и сам што је био. Да нема божанствене басне Лафонте-нове, ова би скица имала наслов Два Пријатеља. Али зар то не би био као неки књижевни атентат, обесвећење пред којим ће сваки прави писац устукнути? Ремек дело нашег баснописца, у исти мах исповест његове душе и историја његових снова, мора задржати вечито првенство за тај наслов. Она страна на челу које је писац урезао речи: Два пријатеља, остаје једна од оних освећених својина, храм у који ће свако покољење улазити с поштовањем и који ће цела васиона посећивати, докле год буде трајала штампа.

Понсов пријатељ био је један наставник клавира, чији су се живот и нарави тако лепо подударали с његовим, да је он говорио како га је сувише доцкан познао за своју срећу; јер њихово познанство започето приликом једне поделе награда, у једном васпитном заводу, водило је порекло тек од 1834. Никад се можда нису нашле две душе тако истоветне у људском океану чији је извор у земаљском рају, против воље божје. Ова два музичара постадоше за кратко време један другом неопходни. Узајамно поверљиви један другоме, они су за осам дана били као два брата. Укратко, Шмуке није више веровао да може постојати какав Понс него што је Понс сумњао да постоји какав Шмукеа. Ово би већ било довољно да наслика та два честита човека, али све памети не воле кракоћу синтезе. За невернике је потребан један овлашан доказ.

Тај пијаниста, као све пијанисте био је Немац, Немац као велики Лист и велики Менделсон, Немац као Шајбелт, Немац као Моцарт и Душек, Немац као Мајер, Немац као Делер, Немац као Талберг, као Дрешок, као Хилер, као Леополд Мајер, као Крамер, као Цимерман и Калкбренер, као Херц, Вец, Кар, Волф, Пиксис, Клара Вик, и понаособ сви Немци. Ма да велики композитор, Шмуке је могао постати само извођач, толико је његова природа била противна оној смелости потребној генијалном човеку да би се испољио у музици. Безазленост многих Немаца није стална, ње нестане; она што им остане у извесним годинама захваћена је, као што се захвата вода из каквог канала, на извору њихове младости, и они се њоме служе да би осигурали свој успех у свему, науци, уметности или новцу, отстранивши од себе неповерење. У Француској неколико препредених људи замењују ту безазленост Немачке глупошћу париског бакалина. Али Шмуке је био сачувао сву своју детињу безазленост, као што је Понс задржао на себи реликвије Царства и не слутећи то. Тај прави и племенити Немац био је уједно и позорница и публика, он је сам себи свирао. Живео је у Паризу као што славуј живи у својој шуми, и ту је певао, једини у својој врсти, већ двадесет година, до тренутка кад је у Понсу наишао на другог себе.

Понс и Шмуке имали су у изобиљу, један као и други, у срцу и у карактеру, ону детињасту осећајност којом се одликују Немци: као страст према цвећу, као обожавање природних утисака, које их наводи да у своје вртове забадају велике стаклене

кугле, да би у маломе видели предео који у великоме имају пред очима; као ону склоност ка истраживању која немачког научника тера да прође сто миља у доколеницама да би нашао истину која га насмејана гледа, седећи на ивици бунара, под јасмином у дворишту; као, најзад, ону потребу да придају неки психички значај свакој ситници у васиони, која производи необјашњива дела Жан Пол Рихтера, штампано пијанство Хофманово и ограде in folio које Немачка ставља око најпростијих питања, издубених као провале, на чијем се дну налази само један Немац. Обојица католици, ишли су на службу заједно и испуњавали верске дужности, као деца која никад ништа немају да кажу своме исповеднику. Они су чврсто веровали да је музика, небески језик, за мисли и осећања оно што су мисли и осећања за реч, и они су у бескрај разговарали о том систему, одговарајући један другоме оргијама музике да би сами себи доказали своја сопствена убеђења, као што раде љубавници. Шмуке је био исто толико расејан колико је Понс био пажљив. Ако је Понс био скупљач старина, Шмуке је био сањалица; овај је проучавао моралне лепоте као што је онај проучавао материјалне лепоте. Понс би гледао и куповао какву порцеланску вазу за оно време које би Шмуке употребио да брише нос, мислећи на какав мотив од Росиниа, Белиниа, Бетовена, Моцарта, и тражећи у свету осећања где би се могло наћи порекло или одговор те музичке фразе. И Шмуке, чије је рачуне водила расејаност, и Понс, расипник из страсти, долазили су до истог исхода: нула у кеси на Светог Силвестра сваке године.

Да није било тога пријатељства, Понс би можда подлегао својој тузи; али, чим је нашао једно срце код кога ће олакшати своме, живот је за њега постао сношљив. Први пут кад је своје јаде излио Шмукеову срцу, добри Немац му је посаветовао да живи као он, од хлеба и сира, код куће, пре него да иде по вечерама које су му тако скупо наплаћивали. Али, авај! Понс није смео признати Шмукеу да су код њега срце и стомак непријатељи, да се стомак задовољавао оним од чега је срце патило, и да му је по сваку цену требала добра вечера да је слади, као женскаросу драгана да је... задиркује. С временом је Шмуке најзад схватио Понса, јер је он био и сувише Немац да би имао брзину опажања којом су обдарени Французи, и због тога још више заволи сиротог Понса. Ништа толико не учврсти пријатељство колико кад од два пријатеља један мисли да је изнад другог. Један анђеоски не би имао шта да каже видећи Шмукеа како трља руке кад је открио у своме пријатељу сву јачину облапорности. И збиља, сутрадан добри Немац обогати ручак ђаконијама по које је сам ишао, и сваки дан се постарао да нађе нове за свога пријатеља; јер, откад су се удружили, они су сваки дан заједно ручавали код куће.

Требало би не познавати Париз па замислити да су два пријатеља могла избећи париски потсмех, који никад ништа није поштовао. Шмукеу и Понсу, кад су удружили своје богатство и своју беду, пало је на ум да из штедње заједно станују, и они су подједнако сносили кирију за један стан врло неједнако подељен, и који је био у једној мирној кући, мирне Нормандиске улице, у Мареу. Како су често

излазили заједно, како су често ишли један уз другог истим булеварима, беспослени шетачи тога квартала назвали су их пар клешта. Тај надимак нас решава посла да овде насликамо Шмукеа, који је Понсу био оно што је дадиља Ниоба, чувена ватиканска статуа, Венери с Трибуне.

Госпођа Сибо, вратарка те куће, била је стожер око којег се окретао домазлук овог пара клешта, али она игра тако велику улогу у драми која је завршила тај двоструки живот, да је ред оставити њену слику за тренутак кад се она буде појавила на овој Позорници.

Оно што остаје да се каже о душевним особинама ова два бића баш ће најтеже разумети деведесет и девет од сто читалаца, четрдесет седме године XIX века, вероватно због нечувеног финансиског развика који је изазвала установа железнице. То је мало, а то је ипак много. Збиља, треба дати појам о прекомерној нежности ова два срца. Да позајмимо једну слику од железнице макар зато да на тај начин накнадимо зајам који она од нас узима. Данас, возови, јурећи преко пруга, дробе на њима невидљива зрна песка. Унесите то зрно песка, невидљиво за путнике, у њихове бубреге, они ће осетити болове најстрашније болести, камена; од тога се умире. Па лепо, оно што је, у нашем друштву, које се захуктало у своме металном путу брзином локомотиве, зрно песка о коме оно не води ни најмање бригу, то зрно што се без престанка баца у душу ова два бића, и поводом свега, код њих је изазвало као неки камен у срцу. Осећајући претерану нежност према болу другог, сваки је од њих

плакао због своје немоћи; а за своја сопствена узбуђења, они су имали осећајност мимозе која се граничила с болешћу. Старост, стални призори париске драме, ништа није огрубело ове две свежје, детињасте и чисте душе. Што су ова два бића даље ишла, то су њихове душевне патње биле све јаче. На жалост, тако то бива код чедних природа, код мирних мислилаца и код правих песника који нису склони никаквом претеривању.

Откако су се ова два старца удружила, њихови послови, готово исти, дали су им оно братско држање којим се у Паризу одликују фијакерски коњи. На ногама око седам сати ујутру, лети као и зими, после доручка су ишли да дају часове по заводима, где су према потреби један другог и замењивали. Око подне, Понс је одлазио у своје позориште кад је каква проба то захтевала, а све слободне тренутке посвећивао је лутању. Затим су се два пријатеља налазила увече у позоришту, где је Понс наместио Шмукеа; ево како:

Управо кад се Понс нашао са Шмукеом, он је био добио, ма да је није тражио, маршалску палицу непознатих композитора, палицу капелника! Захваљујући грофу Попиноу, тада министру, то је место било одређено за сиротог музичара, у тренутку кад је тај грађански јунак јулске револуције израдио право за позориште једном од оних пријатеља од којих поцрвени скоројевић, кад, возећи се колима, опази у Паризу каквог старог друга из младости, стражара, без потпетника, обученог у реденгот невероватних боја, и с носом у пословима сувише високим за несигурне капитале. Пређашњи трговачки

путник, тај пријатељ, по имену Годисар, био је некад врло користан за успех велике куће Попино. Попино, поставши гроф, пер Француске, пошто је двапут био министар, није се одрекао славнога Годисара! Шта више хтео је дати путнику могућности да обнови своју гардеробу и да напуни кесу; јер ни политика, ни таштина грађанског двора, нису искварили срце тога старог дрогеристе. Годисар, увек луд за женама, затражи право за једно позориште тада под стечајем, и министар, дајући му га, постарао се да му пошље неколико старих љубитеља лепога пола, доста богатих да би створили једно моћно командитно друштво заљубљено у оно што крије балетски трико. Понс, паразит Попиновљеве куће, био је приде уз то право. Годисарево друштво, које се уосталом обогатило, имало је 1834 намеру да оствари на булевару ону велику замисао: оперу за народ. Музика балета и чаробних игара захтевала је сношљивог капелника и помало композитора. Управа после које је дошло Годисарево друштво била је већ сувише дуго под стечајем да би могла издржавати једног преписивача. Понс дакле уведе Шмукеа у позориште као надзорника преписивања, незнатан занат али који тражи озбиљна музичка знања. Шмуке се, по савету Понсову, споразумео са старешином тога одељења у Комичној опери, и није имао да води бригу о практичној страни. Ортаклук Шмукеа и Понса дао је изванредне резултате. Шмуке, врло јак, као сви Немци, у хармонији, бринуо се о инструментацији у партитурама којима је Понс састављао песме. Кад су се познаваоци дивили неким свежим композицијама које су служиле као пратња за два

или три успела комада, они су их објаснили речима *на предак*, не тражећи им творце. Понс и Шмуке помрачени су били својом славом, као што се нека лица удаве у својој кади. У Паризу, нарочито од 1830, нико се не истакне а да не потисне, *quibussumque viis*, и то врло јако, страховиту масу такмаца; за то треба сувише много снаге у крстима, а ова два пријатеља имала су у срцу онај камен који спутава сваки покрет славољубља.

Понс је обично одлазио у оркестар свога позоришта око осам сати, час у који се дају омиљени комади, и чије увертире и пратња захтевају тиранију капелникове палице. Ова трпељивост постоји у већини малих позоришта; али Понсу је у том погледу било утолико угодније што је у своје односе с управом уносио велико некористољубље. Шмуке је уосталом, према потреби, замењивао Понса. Временом се Шмукеов положај у оркестру био учврстио. Славни Годисар увидео је, не рекавши ништа о томе, и вредност Понсова сарадника и корист од њега. Били су принуђени да у оркестар унесу клавир као у великим позористима. Клавир, у који је Шмуке бесплатно свирао, био је смештен близу капелникова пулта, где би заузео место неплаћени добровољац. Кад су познали овог доброг Немца, без славољубља и сујете, сви су га свирачи радо примали. Управа је, за скромну награду, поверила Шмукеу инструменте који нису заступљени у булеварским позористима, а који су често потребни, као клавир, љубавна виола, енглески рог, чело, харфа, кастањети, прапорци и Саксови проналасци итд. Немци, ако не

знају да свирају у велике инструменте слободе, знају од природе да свирају у све музичке инструменте.

Два стара уметника, необично омиљена у позоришту, живела су ту као филозофи. Они су везали очи да никад не виде сва зла која иду уз једно позориште кад се у њему нађе балет помешан с глумцима и глумицама, једну од најстрашнијих комбинација коју је потреба за приходима створила за мучење директора, писаца и музичара. Велико поштовање других и себе изазвало је опште уважавање доброг и скромног Понса. Уосталом, у свима круговима, један чист живот, поштење без мрље, налажу неку врсту дивљења и најокорелијим срцима. У Паризу, једна лепа врлина има успех каквог крупног дијаманта, какве реткости. Ниједан глумац, ниједан писац, ниједна играчица, ма како била безочна, не би себи дозволила ни најмање изигравање нити какву гадну шалу на рачун Понса или његовог пријатеља. Понс се покатакд појављивао у фоајеу; али Шмуке је познавао само подземни пут који је водио споља из позоришта у оркестар. У међу-чиновима, кад је присуствовао каквој претстави, добри стари Немац усуђивао би се да погледа по дворани и питао каткад првог флаутисту, једног младића рођеног у Страсбургу у немачкој породици из Кела, о упадљиво обученим личностима којима су готово увек украшене предње ложе. Мало по мало, детињаста машта Шмукеова, чије је друштвено васпитање био предузео тај флаутиста, допустила је фантастичан живот јавне жене и могућност венчавања у тринаестом кварту,¹ и расипање првакиња и сумњиве послове развођачица. Невиност порока учинила се овом

¹ Тј. невенчана живота, одн. „брака око врбе”. — Пр. прев.

честитом човеку као последња реч вавилонске по-
кварености, и он се на њих смешио као на кинеске
арабеске. Вешти људи морају схватити да су Понс и
Шмуке били „експлоатисани“, да се послужимо реч-
ју која је у моди; али оно што су изгубили у новцу,
стекли су у угледу, у лепом поступку.

После успеха једног балета којим је почело брзо
богаћење друштва Годисар, директори послаше
Понсу једну групу од сребра, приписивану Бенве-
нуту Челини, и чија је огромна цена била предмет
разговора у феоајеу. Реч је била о хиљаду двеста
франака! Сиромах честити човек хтео је да врати
тај поклон! Годисар се намучио док га је принудио
да прими.

— Ах! кад бисмо могли, рече он своме ортаку,
наћи глумце такве врсте.

Тај двоструки живот, тако миран по изгледу, био
је помућен једино пороком коме се Понс предавао,
том свирепом потребом да вечерава по туђим ку-
ћама. И зато, сваки пут кад се Шмуке налазио у
стану док се Понс облачио, добри Немац је јадико-
вао због те несрећне навике.

— Пар кад пи се од тока који о! уз-
викнуо би често.

И Шмуке је сањао о начину како да излечи свога
пријатеља од тога понижавајућег порока, јер прави
пријатељи располажу, у моралној области, савршен-
ством којим је обдарено чуло мириса код паса; они
нањуше невоље својих пријатеља, погоде им узрок,
брину се о њима.

Понс, који је увек носио, на малом прсту десне
руке, прстен с дијамантом који је могао поднети за

време Царства, али који је данас постао смешан,
Понс, и сувише трубадур, и сувише Француз, није
на своме лицу показивао ону божанствену ведрину
која је ублажавала страшну ружноћу Шмукеову. Не-
мац је познао по сетном изразу лица свога пријате-
ља све веће тешкоће, које су тај занат паразита чи-
ниле све мучнијим. И збиља, у октобру 1844, број
кућа по којима је Понс вечеравао природно се са-
свим сузио. Сиромах капелник, ограничен сад на
породични круг, био је, као што ћемо видети, мно-
го проширио значење речи породица.

Некадашњи награђени уметник био је брат од
стрица првој жени г. Камизоа, богатог трговца сви-
лом из улице Бурдоне, госпођици Понс, јединој на-
следници, једног од чувене браће Понса, који су
израђивали вез за двор. Отац и мати музичареви
били су ортаци те куће, пошто су је основали пре
Револуције 1789, а 1815 откупио ју је г. Риве од
оца прве г-ђе Камизо. Тај Камизо, пошто се већ пре
десет година био повукао од посла, био је 1844 члан
управног одбора манифактура, посланик итд. У
пријатељству са племеном Камизо, чича Понс се
сматрао као рођак деце коју је трговац свиле имао
у другом браку, ма да они нису били ништа, чак
ни пријатељи.

Пошто је друга г-ђа Камизо била госпођица Кар-
до, Понс је као рођак Камизовљев ушао у многоброј-
ну породицу Кардо, друго грађанско племе, које је
брачним везама створило читаво једно друштво не
мање моћно него Камизовљево. Бележник Кардо, брат
друге госпође Камизо, узео је једну госпођицу Ши-
фрвил. Славна породица Шифрвил, краљица хеми-

ских производа, била је везана са великом дроге-ријом у којој је дуго био главна личност г. Анселм Попино, кога је јулска револуција, као што знамо, хитнула у срце династичке политике. И Понс је за породицама Камизо и Кардо дошао код Шифрвиллових; а одатле код Попиновљевих, увек као рођак рођака.

Овај прости преглед последњих веза старог музичара објашњава како је он још могао бити фамилијарно приман 1844: 1^о код г. грофа Попино, францускога пера, бившег министра пољопривреде и трговине; 2^о код г. Кардо, бившег бележника, кмета и посланика једног париског кварта; 3^о код старог г. Камизо, посланика, општинског одборника града Париза и управног одбора манифактура, на путу да постане пер; 4^о код г. Камизо де Марвил, сина из првог брака, и према томе правог, јединог стварног Понсова рођака, ма да нећака.

Тај Камизо, који је, да би се разликовао од свога оца и брата из другог брака, додао своме имену име земље Марвил, био је 1844 претседник одељења краљевског суда у Паризу.

Како је бивши бележник Кардо удао кћер за свога следбеника по имену Бертие, Понс, увршћен у намет, осигурао је себи и ту вечеру, пред бележником, како је говорио.

То је било грађанско небо које је Понс називао својом породицом и где је с таквом муком задржао право на храну.

Од тих десет кућа, она где је требало да уметник буде најбоље приман, кућа претседника Камизо, била је предмет његове највеће пажње. Али, на жалост!

претседниковица, кћи покојног господина Тириона, извршитеља кабинета краља Луја XVIII и Карла X, никад није лепо поступала с рођаком свога мужа. Старајући се да ублажи ову страшну рођаку, Понс је узалуд губио време, јер, пошто је бесплатно давао часове г-ђици Камизо, било му је немогуће да од ове риђасте девојке створи свирачицу. Дакле, Понс се, с руком на драгоценом предмету, у овом тренутку упутно свом рођаку претседнику, где је, улазећи, мислио да је у Тилеријама, толико су свечане зелене драперије, бледомрки тапети и плишани ћилими, озбиљан намештај овог стана где је одисало најстарије судство, деловали на његов дух. Чудна ствар! он се угодно осећао у кући Попиновљевој у улици Бас-ди-Рампар, без сумње због уметничких ствари које су се у њој налазиле; јер бивши министар, од свога ступања у политику, стекао је манију да скупља лепе ствари, без сумње да би правио опозицију политици која тајно прави збирку најружнијих дела.

Претседник де Марвил становао је у Хановеранској улици, у кући коју је пре десет година купила претседниковица, после смрти свога оца и мајке, господина и госпође Тирион, који су јој оставили око сто педесет хиљада франака уштеђевине. Та кућа, доста мрачног изгледа са улице, где је лице изложено северу, окренута је југу с дворишта, за којим се налази доста лепа башта. Судија је заузео цео први спрат, у коме је под Лујем XV становао један од најмоћнијих финансијера тога доба. Пошто је други издат једној богатој и старој госпођи, тај дом пружа миран и достојанствен изглед који и приличи

судским великодостојницима. Остаци дивног имања Марвил, на чију је куповину судија био употребио своју двадесетогодишњу уштеду као и наследство од своје мајке, састоји се из замка, сјајног споменика као што се још налазе у Нормандији, и из једне добре фарме од двадесет хиљада франака. Парк од сто хектара окружава замак. Та раскош, данас кнежевска, кошта претседника око хиљаду талира, тако да имање доноси само девет хиљада франака у чак, како се то каже. Тих девет хиљада франака и његова плата давали су тада претседнику око двадесет хиљада франака прихода, на изглед довољног, нарочито у очекивању половине која му је морала припасти од очеве наследства, где је он сам био претставник првог брака; али париски живот и захтеви њиховог положаја принудили су г. и г-ђу де Марвил да троше готово цео приход. До 1834, они су били у новчаној неприлици.

Овај попис објашњава зашто се г-ђица де Марвил, девојка од двадесет и три године, још није била удала, и поред сто хиљада франака мираза, и поред привлачних изгледа, које су родитељи вешто и често, али узалудно, истицали. Већ пет година, рођак Понс је слушао јадиковања претседниковице која је видела како се сви заступници жене, како су нове судије у суду већ оцеви, пошто је узалуд покушала да изгледима г-ђице де Марвил засене не много очаране очи младог виконта Попино, старијег сина највишег претставника дрогерије, у чију је корист, по казивању завидљиваца из Ломбардског кварта, извршена Јулска револуција, бар толико исто колико и у корист млађе гране.

Стигавши до улице Шоазел и баш кад је хтео да скрене у Хановеранску улицу, Понс осети оно необјашњиво узбуђење које мучи чисте савести, мучење које осете велики зликовци кад угледају жандарма, изазвано једино питањем да сазна како ће га примити претседниковица. Оно зрно песка, које му је цепало срчана влакна, никад се није угладило, углови су му постајали све оштрији, и послуга те куће му је стално заоштравала шиљке. Заиста, то што су Камизовљеви тако мало важности придавали своме рођаку Понсу, његово потцењивање у породици, деловало је на послугу, која, иако је имала обзира према њему, сматрала га је као неку подврсту сиромаша.

Главни непријатељ Понсов била је нека Мадлена Виве, стара девојка сува и танка, собарица г-ђе К. де Марвил и њене кћери. Та Мадлена, и поред свога бубуљичавог лица, и можда због тих бубуљица и своје змијасте дужине, увртела је себи у главу да постане г-ђа Понс. Мадлена је узалуд износила пред очи староме нежењи двадесет хиљада франака уштеђевине. Понс је одбио ту сувише бубуљичаву срећу. Зато се ова Дидона из претсобља, која је хтела да постане рођака својих господара, најпакосније светила староме музичару. Мадлена би узвикнула: „Ах! ево чанколиза!“ кад чује старчића на степеницама и трудила се да је он чује. Ако би, у отсуству собара, она служила за столом, сипала би мало вина а много воде у чашу своје жртве, дајући му тежак задатак да приноси устима вршком пуну чашу, а да ништа не проспе. Заборављала је да послужи старога, и чекала да јој претседниковица то каже

(каким тоном?... рођак је од њега црвенео!), или му је просипала сос на одело. То је био, једном речју, рат нижега створења које зна да ће остати некажњено, против вишега које је несрећно. У исти мах и настојница и собарица, Мадлена је пратила г. и г-ђу Камизо од њиховог венчања. Она је видела своје господаре у оскудици, на почетку њиховог живота, у провинцији, кад је господин био судија у алансонском суду; она им је помагала кад је г. Камизо, као председник суда у Манту, дошао 1828 у Париз, где је постављен за иследног судију. Она је дакле и сувише припадала породици, а да не би имала разлога да јој се свети. Та жеља да подвали охолој и славољубивој председниковици поставши господинова рођака, морала је крити ону потмулу мржњу изазвану једним од оних шљунака који стварају лавине.

— Госпођо, ево вашег г. Понса, и опет у спенсеру! јави Мадлена председниковици. Баш би требало да ми каже на који га начин одржава већ двадесет и пет година!

Чувши мушки корак у малом салону који се налазио између великог салона и њене спаваће собе, г-ђа Камизо погледа своју кћер и слеже раменима.

— Ви ме увек тако паметно известите, Мадлена, да више немам времена да се решавам, рече председниковица.

— Госпођо, Жан је изишао, била сам сама. Г. Понс, је звонио, ја сам му отворила врата, и, како је он готово члан породице, нисам га могла спречити да не пође за мном: ту је, и скида спенсер.

— Јадна моја мачкице, рече председниковица својој кћери, ухваћене смо! сад морамо овде ручати. — Но, продужи она, видећи тужно лице своје драге мачкице, да ли да га се сад отресемо заувек?

— Ох! сиромаш човек! одговори г-ђица Камизо, лишити га једне од његових вечера!

Мали салон одјекну од извештаченог кашљања човека који је тако хтео да каже: „Чујем вас”.

— Па лепо, нека уђе! рече г-ђа Камизо Мадлени, слегнувши раменима.

— Ви сте, рођаче, тако рано дошли, рече Цецилија Камизо мазно, да сте нас изненадили баш кад је мајка хтела да се обуче.

Рођак Понс, коме председниковичино слегање рамена није измакло, био је тако свирепо погођен, да није нашао ништа ласкаво што да каже, и задовољио се овом дубоком изјавом:

— Ви сте увек љупки, мала рођако!

Затим, окренувши се мајци и поздравивши је:

— Драга рођако, рече, немојте ми замерити што сам дошао мало раније него обично, доносим вам оно што сте ми учинили задовољство да потражите од мене...

И сиромаш Понс, који би дирнуо у живац председника, председниковицу и Цецилију, сваки пут кад би их назвао рођаче или рођако, извуче из побочног џепа свога фрака једну дивну дугуљасту кутијицу од дрвета Св. Луције, изванредно изрезану.

— Ах! ја сам била заборавила! рече суво председниковица.

Зар тај узвик није био свиреп? Зар није одузимао сваку вредност пажљивости рођака чија је једина кривица била што је сиромашан рођак?

— Па ви сте врло добри, рођаче, продужи она. Дали вам дугујем много новаца за ту ситницу?

Ово питање изазва као неку унутрашњу дрхтавицу код рођака, он је уображавао да ће све своје вечере исплатити понудом ове драгоцености.

— Ја сам мислио да ћете ми допустити да вам то понудим, рече он узбуђеним гласом.

— Како! како! узвикну претседниковица; али, међу нама, без церемонија, ми се довољно познајемо, да бисмо заједно прали наше рубље. Ја знам да ви нисте довољно богати да бисте могли ступити у борбу с издацима. Зар то већ није много што сте се трудили и губили време трчећи код трговаца?...

— Ви не бисте желели ову лепезу, драга рођако, кад бисте јој морали платити вредност, одговори јадни човек увређено, јер то је једно ремек дело од Ватоа, и он га је сликао с обе стране; али будите мирни, рођако, ја нисам платио ни стоти део уметничке вредности.

Рећи једном богаташу: „Ви сте сироти!” то је рећи гренадском архиепископу да његове беседе ништа не ваљају. Г-ђа претседниковица била је и сувише горда на положај свога мужа, на имање Марвил, на позиве на дворске балове, а да не би била дирнута у живац таквом једном примедбом, нарочито кад долази од једног бедног музичара према коме је она заузимала став добротворке.

— То значи да су врло глупи, ти људи код којих

ви купујете те ствари?... рече живо претседниковица.

— Нико у Паризу не познаје глупе трговце, одговори Понс готово суво.

— То онда значи да ви имате много духа, рече Цецилија да би ублажила препирку.

— Мала рођако, ја имам духа да познам Ланкреа, Патера, Ватоа, Греза; али сам нарочито имао жељу да угодим вашој драгој мајци.

Незналица и сујетна, г-ђа де Марвил није хтела да изгледа обавезна ни за најмању ствар своје чанколизу, а њено незнање ју је дивно служило, она није знала ни за име Ватоа. Ако ишта може да објасни докле иде самољубље скупљача старина, које је извесно једно од најјачих, јер се такмичи са самољубљем творца, то је смелост коју је Понс показао успротививши се својој рођаци, први пут за двадесет година. Запрепашћен својом дрскошћу, Понс опет узе помирљив став објашњавајући Цецилији у појединостима лепоту танане резбарије грања ове прекрасне лепезе. Али да би ушли у тајну дрхтања срца које је мучило овог добротвору, потребно је да дамо овлашну слику претседниковице.

У четрдесет шестој години, г-ђа де Марвил, некад мала, плава, дебела и свежа, била је сува. Њено испупчено чело, увучена уста, која је младост некад украшавала лепим бојама, претворили су онда њен израз, од природе презрив, у мргодан израз. Навика на неограничено господарење у кући, начинила је њено лице грубим и непријатним. Временом, њена плава коса постала је оштро смеђа. Очи, још живе и заједљиве, изражавале су судску надменост пуну

неке уздржане зависти. Збиља, претседниковица се осећала готово сирота у друштву обогаћених грађана код којих је Понс ручавао. Она није могла опростити богатом дрогеристи, бившем претседнику трговачког суда што је постајао једно за другим посланик, министар, гроф и пер. Није могла опростити своме свекру што је изабран, на штету свога старијега сина, за посланика свога округа, кад је Попино произведен за пера. После осамнаестогодишње службе у Паризу, она је још чекала за Камизоа место саветника у касацији, одакле га је уосталом искључивала неспособност, позната у Суду. Министар правде из 1844 жалио је што је Камизо постављен на претседничко место 1834; али њега су наместили у одељењу за тужбе, где је, благодарећи извешбачности некадашњег иследног судије, био од користи изричући пресуде. Та разочарења, пошто су истрошила претседниковицу де Марвил, која се уосталом није варала у вредности свога мужа, начинила су је страшном. Њена нарав, већ оштра, постала је љута. Више остарела него стара, постајала је опора и сува као четка да би, уливајући страх, добила оно што би свет био расположен да јој одбије. До крајности заједљива, имала је мало пријатељица. Она је уливала много страхопоштовања, јер се била окружила побожним старицама своје врсте које су је подржавале јер им је могла требати. Зато су односи сиротог Понса према том ђаволу у сукњи били као односи ђака према учитељу који говори само помоћу прута. Претседниковица дакле није могла да објасни изненадну дрскост свога рођака, није знала вредност поклона.

— А где сте то нашли? упита Цецилија разгледајући драгоценост.

— У улици Лап, код једног старинара који ју је баш био донео из једног растуреног замка близу Дреа, замка где је покаткад живела г-ђа Помпадур, пре но што је сазидала Менар; оданде су спасли најлепше резбарије у дрвету за које се зна; оне су тако лепе да је Лиенар, наш славни резбар дрвета, сачувао као *non-plus-ultra* уметности два овална оквира као узор. Тамо су била читава блага. Мој старинар је нашао ову лепезу у једном орманчићу од шареног дрвета који бих ја купио кад бих правио збирку тих радова; али то је неприступачно... једна ствар од Рајзенера вреди три до четири хиљаде франка! У Паризу почињу признавати да су славни немачки и француски столари из XVI, XVII и XVIII века састављали праве слике у дрвету. Заслуга скупљача је да предухитри моду. Ето! за пет година ће се у Паризу франкенталски порцелани, које ја скупилам већ двадесет година, плаћати двапут скупље него Севр.

— Шта је то Франкентал? рече Цецилија.

— То је име фабрике порцелана палатинског бирача; она је старија него наша севарска фабрика, као што су чувени хајделбершки вртови, које је Тирен упропастио, по несрећи постојали пре версајских. Севр се много угледао на Франкентал... Немци су, треба им одати то признање, пре нас израђивали дивне ствари у Саксонској и у Палатинату.

Мати и кћи су се гледале као да је Понс говорио кинески, јер не може се замислити колико су Пари-

жани незналице и искључиви; они знају само оно што су их други научили, кад хоће да уче.

— А по чему познајете Франкентал?

— А потпис! рече Понс ватрено. Сва су та дивна ремек-дела потписана. Франкентал носи једно К и једно Т (Карло Теодор) испреплетане, а изнад њих кнежевску круну. Стари саксонски порцелан има своја два мача и број у злату. Венсенски потпис био је један рог. Беч има једно V затворено и подвучено. Берлин има две црте. Мајнц има точак. Севр два LL, а порцелан по краљичиној моди једно А што значи Антоанета, изнад кога је краљевска круна. У XVIII веку сви европски владари надметали су се у фабриковању порцелана. Отимали су једни другима раднике. Вато је цртао сервизе за дрезданску фабрику и његови радови су достигли луде цене. (Треба се у њима добро разумети, јер данас их Дрезда понавља и прерађује). Тада су се израђивале изванредне ствари и какве се више неће радити...

— Ах, тако!

— Да, рођако! неће се више израђивати неки столарски послови, неки порцелани, као што се неће поновити Рафаел, ни Тициан, ни Рембрант, ни Ван Ејк, ни Кранах!... Ето, Кинези су врло вешти, врло умешни, дакле и они данас прегледају с лепих радова њиховога порцелана званог велики-мандарин... А две вазе старог великог-мандарина, највећег обима, вреде шест, осам, десет хиљада франака, док се модерне копије добију за двеста франака!

— Шалите се!

— Рођако, те вас цене чуде, али то није ништа.

Не само да један потпун прибор за ручавање, за дванаест особа од севарског меког теста, које није порцелан, вреди сто хиљада франака, него је то фабрична цена. Такав један прибор плаћао се педесет хиљада ливара у Севру, 1750. Ја сам видео оригиналне рачуне.

— Да се вратимо на ову лепезу, рече Цецилија којој је ова драгоценост изгледала сувише стара.

— Разумећете да сам пошао у лов чим ми је ваша драга мама учинила част да ми затражи једну лепезу, прихвати Понс. Обишао сам све париске трговце, а нисам нашао ништа лепо; јер, за драгу претседниковицу, ја сам хтео неко ремек-дело, и мислио сам да јој дам лепезу Марије-Антоанете, најлепшу од свих славних лепеза. Али јуче ми је засенило очи ово божанствено ремек дело, које је Луј XV сигурно био поручио. Зашто сам ишао да тражим лепезу у улици Лап, код једног Оверњата који продаје бакар, гвожђарију, позлаћен намештај? Ја верујем у дар схватања код уметничких ствари, оне познају љубитеље, зову их, чине им: „Пст! пст!“...

Претседниковица слегну раменима гледајући своју кћер, али Понс није приметио ту брзу мимику.

— Ја познајем све те грамзивце! „Шта имате ново, чика Монистроле? Имате ли неки украс за изнад врата?“ запитао сам тог трговца који ми допушта да бацим поглед на његове набавке пре но што дођу велики трговци. На то питање, Монистрол ми исприча како је Лиенар, који је вајао у дреској капели врло лепе ствари за рачун двора, спасао на продаји у Онеу дрвене резбарије из руку париских трговаца, који су се забавили око порцелана и на-

мештаја са уметаним резбаријама. „Нисам нашао богзна шта, али ћу моћи тиме да исплатим пут”. И показа ми орманче, једну дивоту! То су Бушеови цртежи уметнички утиснути у дрвету!... да човек клекне пред њима! „Гледајте, господине, рече ми он, у једној малој затвореној фијоци, која није имала кључа и коју сам насилно отворио, нашао сам ову лепезу! Требало би да ми кажете коме бих је могао продати”... И он ми извуче ову изрезану кутијицу од дрвета Свете Луције. „Видите, то је од оних радова Помпадурина доба који личе на расцветану готику. — Ох! ја сам му одговорио, кутија је лепа, она би могла проћи, кутија! јер лепеза, стари мој Монистроле, ја немам г-ђе Понс којој бих дао ту стару драгоценост; уосталом сад праве нове, врло лепе. Данас се те чипке изванредно сликају и доста јефтино. Знате ли да у Паризу има две хиљаде сликара!” Ја немарно отворим лепезу, уздржавајући дивљење, хладно гледајући ове две сличице изванредне лакоће и израде. Држао сам лепезу г-ђе Помпадуре. Сав је Вато био у њој! „Колико тражите за орманче? — Ох! хиљаду франака, већ ми их дају! Ја му рекох цену за лепезу која је од прилике одговарала његовом путном трошку. Ми се онда погледамо у очи, и ја видим да имам у рукама мога човека. Одмах метнем лепезу у кутију, да је Оверњат не би почео загледати, и станем се усхићавати изразом ове кутије која је заиста права драгоценост. „Ако је купим, рекох Монистролу, то је због овога, видите, само ме кутија доводи у искушење. А што се тиче овог орманчета, за њега ћете добити више од хиљаду франака, видите само како је овај бакар

изрезан! то је узорак... То се може искористити... то се није радило у више примерака, све се правило једино за г-ђу Помпадуру”... И мој човек, загрејан за свој орманчић, заборави на лепезу, и остави ми је ни за шта, за откриће које сам му учинио о лепоти овог Ризенерова намештаја. И ето! Али треба много извежбаности да би се закључиле такве погодбе! То је борба око у око, а какво је само око у једног Јеврејина или једног Оверњата!

Изванредна игра лица, занос старога уметника, који су, док је причао о победи свога лукавства над незнањем старинара, од њега начинили модел достојан холандске кичице, све је то било изгубљено за председниковицу и њену кћер, које једна другој рекоше, измењавши хладне и презриве погледе:

— Какав особењак!...

— То вас дакле занима? запита председниковица.

Понс, слеђен овим питањем, осети жељу да туче председниковицу.

— Али, драга рођако, настави он, то је лов на ремек-дела! И човек се нађе лице у лице с противницима који бране дивљач! то је лукавство против лукавства! Једно ремек-дело поред једног Нормана, Јеврејина или Оверњата, то је као, у бајкама, принцеза под стражом чаробника!

— А како знате да је то Ват?... Како оно рекосте?

— Вато! рођако, један од највећих француских сликара XVIII века! Ево, зар не видите потпис? рече он покажујући једну пастирску игру, која је претстављала једно коло што су га играле тобожње се-

љанке и пастири-велика господа. Како је то весело! Каква живост! какве боје! Па како је израђено! Једним потезом! као потпис учитеља писања; не осећа се више рад! А с друге стране, ево: забава у салону! То је зима и лето! Какви украси! и како је то очувано! Видите, карика је златна, и завршава се са сваке стране једним сасвим малим рубином који сам ја ишчистио!

— Ако је тако, ја, рођаче, не бих могла да примим од вас једну тако скупу ствар. Боље би било да је уновчите, рече председниковица, која, међутим, није тражила ништа боље него да задржи ту сјајну лепезу.

— Време је да оно што је служило пороку дође у руке врлине! рече добричина коме се повратила смелост. Требало је сто година да се изврши то чудо. Будите уверени да на двору ниједна принцеза неће имати ништа што би се могло равнати с тим ремек-делом; јер, на несрећу, у човечијој је природи да више учини за једну Помпадуру него за једну честиту краљицу!

— Па лепо, примам је, рече председниковица смејући се. Цецилија, анђелче моје, иди види с Мадленом да ручак буде достојан нашега рођака.

Председниковица је хтела да изравна рачун. Та препорука, гласно казана, насупрот правилима доброг укуса, толико је личила на исплаћивање каквог дуга, да Понс поцрвене као нека млада девојка ухваћена у погрешки. Онај камен, мало сувише крупан, преметао му се неко време по срцу. Цецилија, врло риђа девојка, у чијем се крутом држању показивала судска озбиљност председникова и осећала

сувоћа мајчина, изгуби се оставивши сиротог Понса да се бори са страшном председниковицом.

— Врло је златна, моја мала Лили, рече председниковица употребљавајући увек детиње тепање које су некад дали имену Цецилија.

— Дивна! одговори стари музичар окрећући палце.

— Ја ништа не разумем време у коме живимо, продужи председниковица. Шта онда вреди имати за оца једног председника краљевског суда у Паризу и командера Легије части, за деду једног народног посланика милионара, будућег пера Француске, најбогатијег трговца свиле на велико?

Оданост председникова новој династији донела му је недавно гајтан командера и одликовање које су неки завидљивци приписивали пријатељским везама с Попиноом. Тај министар, и поред своје скромности, допустио је да га начине грофом. „Због мога сина”, рекао је својим многобројним пријатељима.

— Данас се тражи само новац, одговори рођак Понс, обзир се имају само према богатима, и...

— Шта би онда било, узвикну председниковица, да ми је Бог оставио мог јадног малог Шарла!...

— О! са двоје деце, били бисте сиромашни! прихвати рођак. То је последица равне поделе добара; али, будите спокојни, лепа моја рођако, Цецилија ће се ипак најпосле удати. Ја нигде не видим тако савршене младе девојке.

Ето докле је Понс спуштао свој дух код својих домаћина: он је тамо понављао њихове мисли и тумачио их просто, као антички хорови. Он није смео да да маха самосталности која одликује уметнике и

која је у његовој младости обиловала духовитим досеткама, али коју је навика да се склања готово уништила, и која би била, као малочас, грубо одбијена кад би се опет појавила.

— Али ја сам се удала само са двадесет хиљада франака...

— 1819, рођако? рече Понс прекинувши је. И то сте били ви, једна умна жена, једна млада девојка коју је штитио краљ Луј XVIII!

— Али, укратко, моја је кћи анђео по савршенству, по духу; она има много срца, имаће о удаји сто хиљада франака, а да не рачунамо најлепше наде, и она нам остаје на врату...

Г-ђа де Марвил је говорила о својој кћери и о себи двадесет минута, предавши се јадиковању својственом матерама које су обдарене кћерима за удају. Већ двадесет година, откад је стари музичар вечерао код свога јединог рођака Камизоа, јадник је једнако очекивао једну реч о својим пословима, о своме животу, о своме здрављу. Понс је уосталом свуда био нека врста канала за домаћа поверавања; он је својим познатим и потребним ћутањем давао највеће јемство, јер једна једина несмотрена реч затворила би му врата десет кућа; његова улога слушања била је дакле удвостручена сталним одобравањем; он се смешио на све, није оптуживао, није бранио никога; за њега, свако је имао право. Зато га више нису сматрали за човека, то је био само један стомак! У том дугом говору, претседниковица признаде, не без извесне опрезности, своме рођаку, да је вољна да за своју кћер готово слепо прими прилике које би се јавиле. Дотле је ишла да је

сматрала за добру прилику човека од четрдесет осам година само ако има двадесет хиљада франака прихода.

— Цецилија је у двадесет трећој години, и ако несрећа хтедне да дочека двадесет пет или двадесет шест, биће и сувише тешко да се уда. Свет се онда пита зашто је једна девојка тако дуго остала неудата. У нашем се друштву већ много говори.

Ми смо већ исцрпili обичне разлоге: „Сувише је млада. — Сувише воли своје родитеље да би их оставила. — Она је срећна код куће. — Пробира, хоће лепо име!“ Постајемо смешни, ја то добро осећам. Уосталом, Цецилија се већ уморила чекајући, њој је тешко, сирота мала...

— А зашто? запита Понс будаласто.

— Али, продужи мати важно, она се осећа понижена што види све своје пријатељице удате пре ње.

— Рођако, каква се то промена догодила откад сам последњи пут имао задовољство да овде вечерам, кад ви помишљате на људе од четрдесет осам година? рече понизно сиромаш музичар.

— То, одговори претседниковица, што смо имали једно виђење код једног дворског саветника, чији син има тридесет година, чије је богатство велико, и за кога би г. де Марвил добио, помоћу новца, место референдара у контроли. Младић већ тамо ради бесплатно. И сад нам јављају да је тај младић учинио лудост и отпутовао у Италију за једном лепотицом с бала Мабиј. То је вешто покривено одбијање. Неће да нам даду једног младића чија је ма-ти умрла, и који већ ужива тридесет хиљада франака прихода, док не наследи и очево богатство. За-

то треба да нам опростите наше нерасположење, драги рођаче: ви сте наишли усред кризе.

Док је Понс тражио неки од оних ласкавих одговора који му увек сувише доцкан долазе код домаћина од којих се боји, уђе Мадлена, предаде једно писамце претседниковици, и причека одговор. Ево шта је било у писму:

„Ако се изговоримо, драга мама, да нам ово неколико речи шаље из суда отац, који ти каже да идеш са мном на вечеру код његовог пријатеља да се наставе преговори око моје удаје, рођак би отишао, и ми бисмо могле и даље радити на остварењу наших намера код Попиновљевих.

— Кога је то господин послао? запита живо претседниковица.

— Једног момка из суда одговори дрско сува Мадлена.

Тим одговором стара је собарица показала својој господарици да је она сковала ову заверу, у споразуму с нестрпљивом Цецилијом.

— Реците да ћемо, моја кћи и ја, бити тамо у пет и по часова.

Кад Мадлена најзад изиђе, претседниковица погледа рођака Понса са оном лажном љубазношћу која на једну нежну душу чини онакав утисак какав сирће помешано с млеком оставља на језику неког о-блапорног човека:

— Драги мој рођаче, вечера се спрема, ви ћете је јести без нас, јер ми мој муж пише из заседања да ме извести како се преговори о удаји настављају са саветником, и ми ћемо тамо вечерати... Схватите да смо ми с вама без устручавања. Радите

овде као да сте код своје куће. Ви видите с каквом се отвореношћу ја понашам с вама за кога немам тајне... Ви не бисте хтели да због вас пропустимо прилику за ово анђелче?

— Ја, рођако, који би, напротив, хтео да јој нађем мужа; али у кругу где ја живим...

— Да, то није вероватно, прекиде га безочно претседниковица. Дакле, остајете? Цецилија ће вам правити друштво док се ја будем облачила.

— О, рођако, ја могу вечерати на другом месту, рече добричина.

Ма да свирепо дирнут овим начином којим је претседниковица поступила да му пребаци његово сиромаштво, он се још више уплашио изгледима да се нађе сам са послугом.

— Али зашто?... вечера је готова, послуга ће је појести.

Чувши ову страшну реченицу, Понс се исправи као погођен галванском струјом, хладно поздрави своју рођаку и оде да узме спенсер. Врата од Цецилијине спаваће собе, која је била до салона, била су отшкринута, тако да погледавши испред себе у једно огледало, Понс опази младу девојку обузету лудим смехом, где говори мајци покретима главе и изразом који су открили неку ниску подвалу старом уметнику. Понс лагано сиђе низ степенице уздржавајући сузе: видео је да је отеран из ове куће, не знајући зашто.

„Сад сам сувише стар, мислио је, свет се грози старости и сиротиње, две ружне ствари. Нећу више нигде ићи без позива”.

Херојска реч!...

Врата од кујне, која је била у приземљу, према вратаревој собици, остајала су често отворена, као по кућама где станују сопственици и чија су колска врата увек затворена! Понс је дакле могао чути смех куварице и собара, којима је Мадлена испричала како су подвалили Понсу, јер она није могла претпоставити да ће Понс тако брзо напустити место. Собар је гласно одобравао ту шалу према једном честом госту који, говорио је, даје само по талирчић о новој години!

— Јест, али ако се наљути и не дође више, примети куварица, ми ћемо ипак бити у штети за три франка, о новој години...

— Ех! како би он то знао? рече собар у одговор куварици.

— Та, прихвати Мадлена, мало раније, или мало доцније, шта нам је то стало. Он је толико досадио домаћима по кућама где вечерава, да ће га одасвуд отерати.

У том тренутку, стари музичар викну вратарки: „Отворите, молим вас!” Овај болни узвик дочекан је у кујни с дубоком тишином.

— Слушао је, рече собар.

— Па нека, тим горе, или пре тим боље, одговори Мадлена; то је један страشان тврдица.

Сиромах човек, који није пропустио ништа од разговора одржаног у кујни, чуо је и ову последњу реч. Он се врати кући преко булевара у стању у каквом би била нека стара жена после огорчене борбе с убицама. Ишао је, говорећи сам са собом, грчевитом брзином, јер га је до крви повређена част гонила као поаман ветар сламку. Најзад, он се нађе

на булевару Танпла у пет часова, не знајући како је дотле дошао; али, чудновато, није осећао нимало воље за јело.

Сад, да би се разумео преврат који ће повратак Понсов у овај час извршити у његовој кући, потребна су објашњења о г-ђи Сибо која смо раније обећали.

Нормандиска је улица једна од оних улица где би човек помислио да је у паланци: ту цвета трава, пролазник је читав догађај, и сви се познају. Куће су из времена кад се под Анрием IV подигао један крај чија је свака улица носила име једне покрајине, и у чијем се средишту налазио један леп трг посвећен Француској. Нацрт Европског кварта било је понављање тога плана. Свет се понавља у свему, свуда па и у шпекулацијама. Кућа у којој су становала два музичара била је некадашња палата између дворишта и врта; али предњи део, с улице, сазидао је кад је у прошлом веку Маре превише изишао на глас. Два пријатеља држала су цео други спрат у старој палати. Та двострука кућа припадала је г. Пијроу, једном осамдесетогодишњаку, а он ју је дао на руковање г. и г-ђи Сибо, који су му били вратари већ двадесет и шест година. А како се једном вратару у Мареу не даје довољно велика плата да би могао живети од тога позива, газда Сибо на свој „су на ливру” и на цепаницу дигнуту на сваки хват дрва додавао је и приходе од свога личног рада: он је био кројач, као и многи вратари. Временом, Сибо је престао да ради за мајсторе; јер стекавши поверење малих грађана тога кварта он је уживао неоспорно право крпљења, оправља-

ња, превртања свега одела за три улице унаоколо. Вратарска соба је била пространа и здрава, а до ње је била још једна. Зато се овај пар сматрао за најсрећније међу г.г. вратарима тога кварта.

Сибо, кржљав човечуљак, готово маслинове боје коже од дугог седења, по турски, на једном столу уздигнутом до висине прозора с решетком који је гледао на улицу, зарађивао је својим занатом око два франка дневно. Још је радио ма да је имао педесет осам година; али педесет осам година, то су најбоље године вратара; они су се навикли на своју собу, соба је за њих постала оно што је љуштура за острице, и они су познати у околини!

Г-ђа Сибо, некадашња лепа остричарка, оставила је своје место код Плавог часовника, из љубави према Сибоу, кад јој је било двадесет осам година, после свих пустоловина на које једна лепа остричарка наиђе и не тражећи их. Лепота жена из народа мало траје, нарочито кад остају прибијене уз врата какве кафане. Топли зраци из кујне падају на црте лица, које отврдну; остаци из боца испијених у друштву момака увлаче се под кожу, и ниједан цвет не сазри брже него лепа остричарка. Срећом по г-ђу Сибо, законити брак и вратарски живот дођоше на време да је сачувају; она остаде као Рубенсов модел, задржавши извесну мушку лепоту коју су њене супарнице из Нормандиске улице клеветале називајући је д е б е л а д у н д а. Боја њенога мяса могла би се поредити са привлачним сјајем грудве изињског масла; и поред своје гојаности, она је показивала неупоредиву окретност у своме раду. Г-ђа Сибо достигла је године кад су

жене њене врсте принуђене да се брију. А то значи да је имала четрдесет и осам година. Вратарка с брковима је највеће јемство за ред и сигурност за кућевласника. Да је Делакроа могао видети г-ђу Сибо у поноситом ставу са њеном метлом, извесно би од ње начинио једну Белону!

Положај супружника Сибо, у оптужбеном стилу, мораће се, чудна ствар! једног дана сукобити с положајем двојице пријатеља; зато је писац, да би био веран, принуђен да уђе у неке појединости у вези с вратарском собицом. Кућа је доносила отприлике осам хиљада франака, јер је имала три потпуна стана двострука у дубини, с улице, и три у старој палати између дворишта и врта. Осим тога, један гвожђар, по имену Ремонанк држао је један дућан с улице. Тај Ремонанк, предузевши пре неколико месеци трговину реткостима, тако је добро познавао вредност Понса као стручњака у старинама, да га је поздрављао из дна свога дућанчета кад је музичар улазио или излазио. Тако је „су на ливру” доносио око четири стотине франака породици Сибо, која је осим тога имала бесплатан стан и дрва. А како је зарада Сиботовљева просечно износила око седам, осам стотина франака годишње, супружници су, са напојницама, имали приход од хиљаду шест стотина франака које су Сибовљеви буквално појели, јер су они живели боље но што живе људи из народа. „Једанпут се живи!” говорила је Сиботовица. Рођена за време Револуције, она, као што се види, није знала катихизис.

Од својих веза с Плавим часовником ова је вратарка задржала нешто куварског знања које

је од њеног мужа начинило предмет зависти свих његових другара. Зато, дочекавши зреле године, на прагу старости, Сибовљеви нису имали ни сто франка уштеђевине. Добро одевени, добро ухрањени, они су уосталом у том крају уживали поштовање због двадесет и шест година поштења и тачности. Ако нису ништа имали, нису имали ни н' паре туђе, према њиховом изражавању, јер је г-ђа Сибо свуда умета-ла Н у свој говор. Говорила је мужу: „Ти н' си н' анђео!“ Зашто? То би било исто што и тражити разлога њеној равнодушности у питању вере. Поносити обоје на тај живот од данас до сутра, на уважање шест, седам улица и на неограничену власт над кућом коју им је оставио њихов к у ћ е в л а с н и к, они су потајно уздисали што немају и неку ренту. Сибо се жалио на болове у рукама и нога-ма, а г-ђа Сибо је јадиковала што је њен сиромаш Сибо још принуђен да ради у његовим годинама. Доћи ће дан кад ће после тридесет година таквог живота један вратар оптуживати владу за неправду, тражиће да му се да одличје Легије части! Сваки пут кад би из оговарања суседа дознали да је та и та служавка, после осам или десет година службе, била унесена у тестамент за три или четири стотине доживотног прихода, настале би од вратара до вратара жалопојке које могу дати појам о зависти што прождире најниже сталеже у Паризу.

— Дабоме, нама се то никад неће десити да будемо заведени у тестаменте! Ми немамо среће! Ми смо међутим од веће користи него слуге. Ми смо људи од поверења, вршимо наплате, ми смо на стра-

жи; али с нама се поступа ни мање ни више него као са псима, и ето!

— Неко има среће, неко је нема, говорио је Сибо крпећи један капут.

— Да сам ја оставила Сибоа у његовој вратарској соби, а да сам отишла за куварицу, ми б и х имали тридесет хиљада франака на књижици, ви-кала је г-ђа Сибо разговарајући са својом сусетком с рукама на својим дебелим куковима. Нисам у м е л а, само што сам имала стан и огрев у лепој соби и што нисам оскудевала ни у чему.

Кад се 1836 два пријатеља уселише на други спрат старе палате, они изазваше као неку револуцију међу Сибовљевима. Ево како. Шмуке је, као и његов пријатељ, имао обичај да узима за кућни посао вратара или вратарке кућа у којима је становао. Два музичара су дакле била истог мишљења настанивши се у Нормандиској улици да се споразумеју са г-ђом Си-бо, која постаде њихова покућарка, за двадесет и пет франака месечно, по дванаест и по франака на свакога. После године дана, извежбана вратарка владала је код два стара момка као што је владала над кућом г. Пијроа, деде г-ђе Попино; њихови послови били су њени послови, и она је говорила: Моја два господина. Најпоследње, видећи да су пар клешта благи као овце, погодни, нимало неповерљиви, права деца, она стаде, по склоности свога срца жене из народа, да их штити, да их обожава, да их служи с тако истинском оданошћу, да им је каткад читала буквице и бранила их од свих превара које у Паризу повећавају кућевне трошкове. За двадесет и пет франака месечно, два момка, без

предумишљаја и не сумњајући, стекоше мајку. Приметивши сву вредност г-ђе Сибо, два су је музичара почела хвалити, захваљивати јој, правити јој поклоне који су учврстили везе те домаће заједнице. Г-ђа Сибо је хиљаду пута више волела да буде цењена по својој вредности него плаћена; осећање које, то се зна, увек побољшава плату. Сибо је у пола цене ишао за набавке, крпио, радио све што се могло њега тицати у служби његове жене код два господина.

Најзад, у другој години, веза између другог спрата и вратарске собе, појачана је једним новим додатком њиховом узајамном пријатељству. Шмуке је с г-ђом Сибо закључио једну погодбу која је угодила и његовој лености и жељи да живи без икакве бригае. За франак и по дневно или четрдесет и пет франака месечно г-ђа Сибо се примила да даје Шмукеу ручак и вечеру. Како се Понсу ручак његовога пријатеља чинио сасвим задовољавајући, и он погоди ручак за осамнаест франака. Овај систем снабдевања који је у примања вратара уносио око осамдесет франака месечно, начинио је од ова два станара неприкосновена бића, анђеле, херувиме, богове. Врло је сумњиво да је краљ Француза, који се у томе разуме, био служен као што је тада био служен пар клешта. За њих је млеко излазило чисто из канте, они су бесплатно читали новине са првог и трећег спрата, чији су становници доцкан устали, и којима би се, по потреби, казало да новине нису дошле. Г-ђа Сибо је уосталом одржавала у стану, оделу, на одморишту степеница, свуда, праву фламанску чистоћу. Шмуке је уживао срећу којој се

није надао: Г-ђа Сибо му је олакшала живот; он је давао око шест франака месечно за прање рубља, о коме се она старала, као и о крпљењу. Трошио је за петнаест франака дувана месечно. Те три врсте трошка сачињавале су месечно суму од шездесет шест франака, који, помножени са дванаест, дају седам стотина деведесет два франка. Додајте томе двеста двадесет франака кирије и пореза, имате хиљаду двеста франака, Сибо је био Шмукеов кројач, и средња цена ове последње набавке ишла је до сто педесет франака. Овај дубоки филозоф живео је дакле са хиљаду двеста франака годишње. Колико ће људи, у Европи, чија је једина мисао да дођу да живе у Паризу, бити пријатно изненађени кад дознају да човек ту може бити срећан са хиљаду двеста франака, у Нормандској улици, у Мареу, под заштитом једне г-ђе Сибо!

Г-ђа Сибо је била пренеражена видећи да се чича Понс враћа у пет сати по подне. Не само да се таква ствар није никад догодила, него је још њен господар није видео, није поздравио.

— Гле, молим те, Сибо, рече она своме мужу, г. Понс је или милионар или луд!

— Тако ми изгледа, одговори Сибо испустивши један рукав од капута на коме је правио оно што се кројачким језиком зове клин.

Баш кад се Понс у заносу враћао кући, г-ђа Сибо је довршавала Шмукеову вечеру која се састојала из некаквог паприкаша чији се мирис простирао по целом дворишту. То су били остаци куване говеђине, купљене код једног печењара, помало пре-продавца, и пригани на маслу с црним луком исец-

каним на танке кришке, док месо и лук не упију масло тако да ово вратарско јело добије изглед прженог меса. То јело, с љубављу скувано за Сибоа и Шмукеа, међ које га је Сиботовица делила, праћено боцом пива и комадом сира, било је довољно старом немачком учитељу музике. И верујте да краљ Соломон, у свој својој слави, није боље јео од Шмукеа. Час та говеђина пригана с црним луком, час остаци прженог пилета, час умокац од першуна и риба са сосом који је Сиботовица пронашла, и у коме би мати могла појести своје дете а да и не примети, час дивљач, према каквоћи и количини онога што су гостионице с булевара препродавале печењару из улице Бушера, такав је био оброк Шмукеов, који се задовољавао, без речи, свачим што би му изнела топра коспоћа Зипо. И из дана у дан, добра г-ђа Сибо смањивала је тај оброк док га није могла начинити за двадесет суа.

— 'Оћу да знам шта му *н'* се десило, *н'* том јадном човеку, рече г-ђа Сибо своме мужу, јер ево, вечера г. Шмукеа је готова.

Г-ђа Сибо покри дубоку земљану чинију простим порцеланским тањиром; затим стиже, и поред својих година, до стана два пријатеља, баш кад је Шмуке отварао Понсу.

— *Шта ди је, топри мој бријадел?* рече Немац уплашен поремећеним Понсовим лицем.

— Рећи ћу ти све; али долазим да вечерам с тобом...

— *Та фечераш! та фечераш!* узвикну Шмуке очаран. *Да до је немокуче!* додаде он мислећи на гастролатриске навике свога пријатеља.

Стари Немац примети тада г-ђу Сибо, која је слушала, по своме праву законите покућарке. Обузет оним надахнућем које засветли само у срцу правог пријатеља, он оде право вратарки и одведе је на одмориште.

— Коспоћа Зипо, офај топри Бонз фоли топре стфари; итите кот Блафи чазофник, и подрашите ајне фина фечерица: зартеле, магарони! Уградго, ајн Лукулузоф коспа!

— Шта је то? запита г-ђа Сибо.

— Тагле, одговори Шмуке, то је делечина, ајне топра рипа, ајне флаше портофино, и сфе што наћете најполје: као гнетле од биринач и зушена златина! Блатите! не кофорите ниште, ја фам сфе фратим судра ујудру.

Шмуке се врати весело и трљајући руке; али његово је лице постепено добијало израз запрепашћења, слушајући причу о несрећама које су се од једном свалиле на срце његовог пријатеља. Шмуке покуша да теши Понса сликајући му свет са свога гледишта. Париз је био једна вечита бура, људи и жене су у њему ношени у бесомучном вртлогу, и не треба ништа тражити од света, који гледа само спољашност, а не унутрашност, рече он. Он по стотипут исприча како су, из године у годину, једине три ученице које је волео, и које су њега волеле, за које би живот дао, од којих је чак добијао неку малу пензију од девет стотина франака у коју је свака уносила један део, око три стотине франака, толико за-

борављале, из године у годину да га обиђу, и биле понесене струјом париског живота с таквом жестином, да он није могао бити примљен код њих већ три године, кад би се пријавио. (Истина, Шмуке се код тих великих госпођа пријављивао у десет часова ујутру!) Најзад му је тромесечна рента исплаћивана код бележника.

— А међудим, то су сладна зрца, продужи он. Једном речи, то су моје звезде Цецилије, тифнешене, коспоћа те Бордантиер, коспоћа те Фантенес, коспоћа ти Диле. Кат и фитим, то је у Јелизејска Болја, а оне мене не фиде... и оне ме мноко фолу, и ја пи мокао та фечерам кот ни, они пи пили фрло затофолни. Моку итем ина иманје; али ја фише фолем та путем с мој бријател Бонз, јер нега фидим кад 'очу, и сфаки тан.

Понс узне Шмукеову руку, метну је међ своје руке, стеже је једним покретом у коме се душа цела предавала, и обојица остадоше тако неколико минута, као љубавници који се опет виде после дугог отсуства.

— Фечерај офте, сфаки тан!... наста-ви Шмуке, који је у себи благосиљао претседниковину грубост. Поше! ми чемо сајетно делалити, и ђафонече никат зафучереп у наша куча.

Да би се разумела ова збиља херојска реч ми чемо сајетно делалити! треба признати да Шмуке није имао појма о телалењу. Била је потребна

сва моћ његовога пријатељства па да он не разбије ништа у салону и у кабинету који је био стављен на расположење Понсу за његов музеј. Шмуке, који се сав био предао музици, композитор за себе, гледао је све те дрангулије свога пријатеља, као што би риба, кад би добила позивницу, гледала изложбу цвећа у Луксенбургу. Он је ценио та дивна дела због поштовања које је Понс испољавао, бришући прашину са свога блага. Одговарао је: Та, фрло лебо! на дивљење свога пријатеља, као што мајка одговара безначајним реченицама на покрете детета које још не говори. Откад су два пријатеља становала заједно, Шмуке је видео како Понс седам пута мења часовник трампећи увек гори за лепши. У Понсовим је рукама тада био најлепши Булов часовник, један примерак од абонеса са утиснутим бакарним шарама и украшен вајаним фигурама по првом Буловом начину. Бул је имао два начина, као што је Рафаело имао три. По првом је начину састављао абонес и бакар; а по другом, против свога убеђења, принео је жртву корњачиној кори; чуда је чинио да победи своје супарнике, проналазаче столарства израђеног с кором од корњаче. И поред научничког доказивања Понсова, Шмуке није примећивао ни најмању разлику између величанственог часовника по првом Булову начину и шест других. Али, ради Понсове среће, Шмуке је више водио бригу о свима тим антрамолјама него сам његов пријатељ. Не треба се дакле чудити што је узвишена реч Шмукеова имала моћ да умири Понсово очајање, јер је Немчево ми чемо делалити! значило: „Ја ћу улагати новац у старине, ако ти хоћеш да вечераваш овде.”

— Господа су послужена, рече г-ђа Сибо дошавши с чудним самопоуздањем.

Лако ће се разумети изненађење Понсово кад је видео и док је сладио вечеру за коју је имао да захвали Шмукеову пријатељству. Ова врста осећања, тако ретка у животу, не долази од сталне оданости у којој два човека вечно један другом говоре: „Ти си у мени други ти” (јер на то се навикне); не, она долази кад се пореде ови знаци среће присног живота са варварством светског живота. Сам свет поново везује, без престанка, два пријатеља или двоје љубавника, кад су се две велике душе спојиле љубављу или пријатељством. Зато Понс обриса две крупне сузе, а Шмуке је, са своје стране, био принуђен да обрише своје влажне очи. Они не рекоше ништа, али се још јаче завољеше, и само су давали један другом знаке главом чији је балсамски израз видао болове од камена који је претседниковица убацила у Понсово срце. Шмуке је трљао руке да здере кожу, јер му је пао на ум један од оних проналазака који једног Немца могу зачудити само кад се развију у његовом мозгу залеђеном од поштовања владајућих кнежева.

— То при мој Бонз? рече Шмуке.

— Погађам, хоћеш да кажеш да сваки дан вечерамо заједно...

— Ја пи шелео та путем то фолно покат, та ти набрафим сваки тан офакфшифот... одговори тужно добри Немац.

Г-а Сибо, којој је Понс с времена на време давао карте за булеварска позоришта, што га је у њеном

срцу стављало на исту висину као и њеног муштерију Шмукеа, изнесе онда овај предлог:

— Богме, рече она, за три франка, без вина, ја вам могу сваки дан кувати, за вас двојицу н' вечеру да н' полижете тањире и да их тако очистите као да су опрани.

— У стфари, одговори Шмуке, ја полје ручам с оним што ми скуфа коспоћа Зипо неко лјуту који јету кралјефска јела...

У својој нади, смерни Немац је ишао тако далеко да је подражавао непристојност малих новина, клеветајући јеловник краљевског стола.

— Истина? рече Понс. Па лепо, покушаћу сутра!

Чувши то обећање, Шмуке скочи с једног краја стола до другог, повукавши чаршав, чиније, боце, и шчепа Понса у загрљај који би се могао упоредити са прожимањем једног гаса другим с којим има сродности.

— Какфа зреча! узвикну он.

— Господин ће вечеравати сваки дан овде! рече поносито г-ђа Сибо, разнежена.

Не знајући каквом догађају има да захвали за испуњење свога сна, честита г-ђа Сибо сиђе у своју собу и уђе као што Јозефа улази на позорницу у Виљему Телу. Она баци чиније и тањире, и узвикну:

— Сибо, трчи по две шољице кафе у Турску кафану и кажи келнеру да је то за мене!

Затим седе, метнувши руке на своја снажна колена, и гледајући кроз прозор зид преко пута куће, рече:

— Ићи ћу, вечерас, да се посаветујем с госпа Фонтен! . . .

Г-ђа Фонтен је бацала карте свима куварицама, собарицама, лакејима, вратаркама итд. из Мареа.

— Откад су та два господина дошла код нас, ми имамо две хиљаде франака у штедионици. За осам година, каква срећа! Треба ли, макар ништа не зарадила вечером г. Понса, да га привежем за нашу кућу? Кокошка госпе Фонтен ће ми то казати.

Не видећи ни код Понса ни код Шмукеа никаквог наследника, г-ђа Сибо се већ три године заносила мишљу да ће и њој бити посвећен неки ред у тестаменту њене господе, и она је удвојила ревност у тој лакомој мисли, сувише доцкан никлој међ њеним брковима дотада пуним часности. Идући сваки дан да вечерава ван куће, Понс је био измакао потпуној потчињености у којој је вратарка хтела да држи своју господу. Номадски живот тога старог трубадура - скупљача распашио је нејасне намере о завођењу које су летеле по мозгу г-ђе Сибо, и које постадоше један страховит план од те знамените вечере. После четврт часа, г-ђа Сибо се опет појави у трпезарији, наоружана са две изврсне шоље кафе уз које су ишле две чашице вишњеваче.

— Шифио коспоћа Зипо! викну Шмуке, она ме покотила.

После кратког чанколизовог јадиковања, које је Шмуке савладао својим умиљавањем с којим је домаћи голуб морао предусрести свога путника голуба, два пријатеља изиђоше заједно. Шмуке није хтео оставити свога пријатеља у положају до којег су га довели господари и слуге Камизовљеве

куће. Он је познавао Понса, и знао је да га страшно тужне мисли могу обузети у оркестру, на његовом капелничком месту и разорити добро дејство повратка у гнездо. Шмуке, доводећи увече, око поноћи, Понса кући, држао га је испод руке; и као што ради љубавник са обожавањем драганом, он је упозоравао Понса где се свршава и где почиње плочник; опомињао га је кад би се појавио поточић; он би желео да калдрма буде од памука, да небо буде плаво, да анђели пред Понса изводе музику коју њему свирају. Он је освојио и последњи пут који у том срцу није био његов!

Око три месеца, Понс је сваки дан вечеравао са Шмукеом. Прво, он је био принуђен да крњи осамдесет франака од суме својих примања, јер му је требало око тридесет и пет франака за вино уз четрдесет пет колико је вечера коштала. Затим, и поред угађања и немачких досетака Шмукеових, стари уметник је жалио за финим јелима, чашицама ликера, добром кафом, за ћеретањем, нежном учтивошћу, за гостима и оговарањем кућа у којима је вечеравао. Не раскида се на измаку живота с навиком која траје тридесет и шест година. Из бурета од сто тридесет франака не сипа се племенито вино у чашу једнога пробирача; зато, сваки пут кад је Понс приносио чашу уснама, он се с тешким жаљењем сећао изврских вина својих домаћина. Дакле, после три месеца, свирепи болови који умало нису сломили нежно срце Понсово, били су се умртвили, и он је сад мислио само на пријатности друштва; исто као што стари женскарош жали за остављеном љубавницом окривљеном за сувише неверства! Ма да је по-

кушавао да сакрије дубоку тугу која га је прождирала, стари музичар је изгледао да је очевидно жртва једне од оних необјашњивих болести чије је седиште у души. Да би се објаснила та сета, изазвана једном прекинутом навиком, довољно ће бити показати једну од оних хиљаду ситница које, сличне петљама панцира, обухватају душу у гвоздену мрежу. Једно од најживљих задовољстава старог Понсова живота, једно од блаженстава чанколиза уосталом, било је и з н е н а ђ е њ е, гастрономско дејство необичног јела, послатице које у грађанским кућама победоносно додаје домаћица кад хоће својој вечери да да изглед части! Те сласти стомака недостајале су Понсу, г-ђа Сибо му је из поноса износила јеловник. Периодично освежење Понсова живота потпуно је ишчезло. Његова вечера пролазила је без онога неочекиваног, што се некад, у кућама наших дедова, звало покривено јело! Ето шта Шмуке није могао да разуме. Понс је био сувише пажљив да би се жалио, а ако има нешто жалосније од непризнатог генија, то је несхваћен стомак. Срце чија је љубав одбачена, та драма која се злоупотребљава, оснива се на лажној потреби; јер ако нас створење остави, можемо волети Творца, он има читава блага да нам раздели. Али стомак!... Ништа се не може поредити са тим патњама; јер, пре свега живот! Понс је жалио извесне кремове, праве песме! извесне беле сосове, ремек-дела! извесну живину пуњену трифама, аморе! а, изнад свега, чувене рајске шаране, који се налазе само у Паризу, и с каквим зачинама! Неких дана, Понс би узвикнуо: „О Софија!” мислећи на куварицу грофа Попино. Ка-

кав пролазник, чувши овај уздах, држао би да чича мисли на неку своју драгану, а тицало се нечега много ређе, дебелог шарана! са сосом, светлим у својој шољи, густим на језику, сосом који би заслужио Монтионову награду! Дакле од успомене на те поједене вечере, капелник је, патећи од стомачне туге, знатно омршавио.

У почетку четвртог месеца, крајем јануара 1845, млади флаутиста, који се звао Виљем као готово сви Немци и Шваб, да би се разликовао од свих Виљема, што га није издвојило од свих Шваба, сматрао је за потребно да упозори Шмукеа на стање капелника о коме су се бринули у позоришту. То је било на дан једне премијере где су били заступљени инструменти у које је свирао стари немачки учитељ.

— Чича опада, има нешто у његовој торби што рђаво звечи, око му је тужно, покрет руке му слаби, рече Виљем Шваб показујући Понса који се пео на своје место с мртвачким изразом на лицу.

— Дако је до у шезедим котинама, у ф е к, одговори Шмуке.

Шмуке, као она мајка из Канонгенске кронике због које, да би двадесет и четири часа више уживала у свом сину, син јој буде стрељан, био је у стању да жртвује Понса задовољству да га виђа како сваки дан вечерава с њим.

— Сви су у позоришту забринуте, и као што каже г-ђица Елојза Бризту, наша прва играчица, он сад готово без шума брише нос.

Кад је стари музичар брисао нос, изгледало је као да свира у рог, толико је његов дугчки и шупљи нос

одјекивао у марами. Та ларма је била узрок сталном пребацивању претседниковице рођаку Понсу.

— Ја пи много тао та ка сапафим, рече Шмуке, нега опусима тосата.

— Бога ми, рече Виљем Шваб, г. Понс ми изгледа једна личност толико изнад нас убогих ђавола, да нисам смео да га позовем на моју свадбу. Ја се женим...

— А гаго? запита Шмуке.

— О, врло честито, одговори Виљем, који је у чудном питању Шмукеову нашао потсмех за који је овај савршени хришћанин био неспособан.

— Хајдете, господо, на своја места! рече Понс који погледа по оркестру своју малу војску, пошто је чуо директорово звонце.

Отсвираше увертиру Ђаволове невесте, вилинске игре која је имала две стотине претстава. У првом међучину, Виљем и Шмуке нађоше се сами у пустом оркестру. Топлота у дворани износила је тридесет два степена Реомирова.

— Бричајте ми такле фаша издорија, рече Шмуке Виљему.

— Ето видите, у првој ложи, тог младића?... јесте ли га познали?

— Ни гаго...

— Ах! зато што има жуте рукавице, и што сија свим зрацима изобиља; али то је мој пријатељ Фриц Брунер, из Франкфурта на Мајни...

— Онај што је толасил у оргестар борет фас та клета гомате?

— Баш он. Зар није да човек не поверује у такву метаморфозу?

Овај јунак обећане приче био је један од оних Немаца чије лице садржи у исти мах мрачну поругу Гетеова Мефистофелеса и доброћудност романа Августа Лафонтена, мирољубиве успомене; лукавство и безаленост, суровост трговца и смишљену немарност једног члана Џокеј клуба; али, нарочито, гађење које ставља пиштољ у руке Вертеру, коме је живот много више досадио због немачких кнежева него због Шарлоте. То је заиста била типска слика Немачке: много јеврејства и много простоте, глупости и храбрости; знање које ствара досаду, искуство које најмања детињарија чини бескорисним; злоупотреба пива и дувана; али да би се истакле све те противности, једна ђаволска искра у уморним плавим очима. Одевен са госпотсвеношћу једног банкара, Фриц Брунер је погледима целе дворане показивао ћелаву главу тициановске боје, а са сваке стране главе коврџило се по неколико длака ватрено плавих које су му разврат и беда оставили, да би имао права да плати берберина на дан свога финансиског опорављења. Његово лице, некад лепо и свеже, као у сликарског Исуса Христа, добило је непријатне преливе који су са црвеним брковима и риђом брадом изгледали готово језиви. Чисто плаветнило његових очију било се помутило у борби с невољама. Најзад, хиљаду облика париске проституције отежали су капке и кругове око очију где је некад мајка с пијанством огледала божански отсјај својих. Овај прерани филозоф, овај млади старац био је дело једне маћехе.

Овде почиње занимљива прича о једном блудном сину из Франкфурта на Мајни, најчуднији и најћуд-

љивији случај који се икад десио у том мудром и-
ако средишном граду.

Г. Гедеон Брунер, отац тога Фрица, један од оних
славних гостионичара из Франкфурта на Мајни, који
уз саучесништво банкара праве на кесама путника
разрезе признате законом, поштен калвинист уоста-
лом, оженио се био једном покрштеном Јеврејком,
чијем је миразу он дуговао основе свога богатства.
Та Јеврејка умре, оставивши свога сина Фрица, од
дванаест година, под туторством оца и надзором
једног ујака, крзнара у Лајпцигу и старешине куће
Фирлаз и компанија. Тај ујак, који није био тако мек
као његова крзна, приморао је Брунера оца да има-
ње младог Фрица које је износило много марака по
банчином течају, уложи у кући Ал-Сарт-шилда, и да
више у њих не дира. Да би се осветио за тај изра-
иљски захтев, отац Брунер се понова ожени, наво-
дећи да му је немогуће да одржи тако велику гости-
оницу без жениног ока и руке. Он узме кћер другог
једног гостионичара, у којој је гледао бисер; али
није имао искуства шта је то јединица, коју су ма-
зили и отац и мати. Друга г-ђа Брунер била је онаква
какве су младе Немице кад су зле и лакомислене.
Она проћерда своје имање и освети прву г-ђу Бру-
нер и начини свога мужа најнесрећнијим човеком у
домаћем животу, за кога се знало на земљишту сло-
бодног града Франкфурта на Мајни, где ће се, кажу,
за милионере донети општински закон који ће при-
нудити све жене да искључиво њих воле. Та је Не-
мица волела разне врсте сирћета које Немци обично
зову: Рајнско вино; она је волела париску робу; во-
лела је да јаше; волела је кинђурење; укратко, је-

дина скупа ствар коју није волела, биле су жене.
Она је осећала одвратност према малом Фрицу, и он
би полудео, да том малом производу калвинизма и
мозаизма није била колевка Франкфурт а тутор кућа
Фирлаз из Лајпцига; али ујак Фирлаз, сав предан
својим крзнима, бдео је само над маркама по бан-
чином течају, и он остави дете на милост и немилост
маћехе.

Та хијена је била утолико бешња на овог херу-
вима, сина лепе г-ђе Брунер, што, и поред својих на-
пора достојних једне локомотиве, није могла имати
деце. Покренута једном ђаволском мишљу, ова Не-
мица зликовачке душе завитлала је младога Фрица,
кад му је била двадесет и једна година, у сасвим анти-
германску разузданост. Она се надала да ће енглески
коњ, рајнско сирће и Гетеове Маргарете прожде-
рати Јеврејкино дете и његово имање; јер је ујак
Фирлаз оставио лепо наследство своје малом Фрицу
кад је овај постао пунолетан. Али ако су бањски
рулет и вински пријатељи, међу којима је био и Ви-
љем Шваб, довршили Фирлазов капитал, млади блуд-
ни син остао је да, по вољи Господњој, служи за
пример млађој деци града Франкфурта на Мајни,
где га све породице употребљавају као страшило, да
би одржале своју децу паметну и уплашену код сво-
јих гвоздених благајна постављених маркама. Уме-
сто да умре у цвету младости, Фриц Брунер је имао
задовољство да види како његову маћеху сахрањују
у једно дивно гробље у каквима се Немци, под из-
говором да одају пошту мртвима, предају својој
страсти за цвећарством. Друга г-ђа Брунер умре
дакле пре својих родитеља, и стари Брунер изгуби

новац који је она извукла из његових сандука, и сав свој труд, тако да се овај гостионичар, херкулеске грађе, нађе у шездесет седмој години смањен као да је био жртва Борцијина отрова. То што није наследио своју жену пошто ју је трпео десет година, начинило је од овог гостионичара другу хајделбершку развалину, али се непрестано крпио са *Rechnungs* (рачунима) путника, као што се крпе хајделбершке, да би се одржала ревност путника који нагрћу да виде те лепе развалине што се тако добро одржавају. О томе су у Франкфурту говорили као о банкротству, и показивали Брунера прстом говорећи:

— Ето докле нас може довести рђава жена која се не наслеђује и син васпитан по француски.

У Италији и Немачкој, Французи су узрок свима несрећама, нишан за све метке; али Бог, идући својим путем... (Остатак као у оди Лефран де Помпињана).

Гнев власника велике гостионице Холандије није пао само на путнике чији су рачуни (*Rechnungs*) осетили његову тугу. Кад му је син коначно пропао, Гедеон, гледајући га као посредни узрок свих својих несрећа, отказа му хлеб и воду, со, ватру, стан и лулу! што је код једног оца, немачког гостионичара, последњи степен очинског проклетства. Земаљске власти, необавештене о првобитним очевим грешкама, и видећи у њему једног од најнесрећнијих људи у Франкфурту на Мајни, притекоше му у помоћ; оне прогнаше Фрица са територије овог слободног града, заподенувши свађу без повода. Правда није човечија ни мудрија у Франкфурту него на другом месту, ма да је тај град седиште германског сабора.

Ретко се судија пење уз реку злочина и несреће да би сазнао ко је држао урну из које се излио први млаз воде. Ако је Брунер заборавио свога сина, синовљеви пријатељи су се угледали на гостионичара.

Ах! кад би се ова историја могла одиграти пред шаптачевом рупом за онај скуп у чијој су се средини новинари, лавови и неки Парижани питали одакле је изишло дубоко трагично лице овога Немца који се појавио у отменом Паризу усред премијере, сам у једној предњој ложи, то би било много лепше него вилинска игра *Баволова невеста*, ма да би то била двеста хиљадата претстава узвишене параболе одигране у Месопотамији, три хиљаде година пре Христа.

Фриц оде пешке у Стразбур, и тамо наиђе на оно што блудни син из Библије није нашао у отаџбини Светога Писма. У томе се открива надмоћност Алзаса, где бије толико племенитих срдаца, да покажу Немачкој лепоту удружења француског духа и немачке чврстине. Виљем, од пре неколико дана наследник оца и мајке, имао је сто хиљада франака. Он Фрицу отвори наручја, отвори му срце, отвори му своју кућу и отвори му своју кесу. Описати тренутак кад је Фриц, прашњив, несрећан и тако рећи губав, наишао на истинских двадесет франака у руци правог пријатеља, било би као штети саставити једну оду, а једини Пиндар могао би је пустити у свет на грчком у човечанство да у њему загреје пријатељство на издисају. Ставите имена Фрица и Виљема поред имена Дамона и Питиаса, Кастора и Полукса, Ореста и Пилада, Дибреја и Пмежаха, Шмукеа и Понса, и свих измишљених имена која дајемо

двојица пријатеља из Мономотапе, јер је Лафонтен, као генијалан човек, од њих створио привиђење без тела, без стварности; придружите та два нова имена оним славним именима, са толико више разлога што је Виљем, у друштву с Фрицом, појео своје наследство, као што је Фриц попио своје с Виљемом, али пушећи, разуме се, све врсте познатог дувана.

Два пријатеља прогуташе то наследство, чудна ствар! у стразбуршким пиварама, на најглупљи, најпростији начин, са статискињама стразбуршког позоришта и Алзашанкама, које су од својих метлица имале само дршку. И сваког јутра говорили су један другоме:

— Ипак треба да се зауставимо, да се решимо на нешто, да радимо штогод с овим што нам остаје!

— Ех! још данас, говорио је Фриц; али сутра... ох! сутра...

У неуредном животу Д а н а с је велики уображенко, али С у т р а је велики подлац који се плаши храбрости свога претходника; Данас је Капетан старе комедије, а Сутра је Пиеро наших пантомима. Дошавши до своје последње новчанице од хиљаду франака, два пријатеља узеше место у Подвозној пошти, званој краљевска, која их одведе у Париз, где се настанише на тавану гостионице Р а ј н е, у улици Мај, код Графа, некадашњег првог калфе Гедео-на Брунера. Фриц уђе као писар за шест стотина франака код браће Келера, банкара, где га је Граф препоручио. Граф, газда гостионице код Р а ј н е, брат је чувеног кројача Графа. Кројач узе Виљема за књиговођу. Граф нађе та два мајушна места за два блудна сина, за сећање на његово шегртовање

у хотелу Х о л а н д и ј и. Због те две чињенице: једног пропалог пријатеља признатог од једног богатог пријатеља, и једног немачког гостионичара који се заузима за два земљака без пребијене паре, неко ће мислити да је ова историја роман, али све истините ствари тим више личе на измишљотине што, у наше време, човек уложи нечувен труд да би измишљотина личила на истину.

Фриц, писар са шест стотина франака, Виљем, књиговођа са истом платом, осетише како је тешко живети у једној тако развратној вароши као што је Париз. Зато, већ друге године њиховог боравка, 1837, Виљем, који је имао леп дар за флауту, уђе у Понсов оркестар, да би понекад могао метнути масла на хлеб. Док Фриц није могао друкчије да нађе какав додатак уз плату осим ако развије финансијске способности једног детета које је изишло из породице Фирлаз. И поред своје марљивости, можда баш због своје способности, овај син Франкфурта достиже до две хиљаде франака тек 1843. Беда, та божанска маћеха, учинила је за ова два младића оно што њихове мајке нису могле учинити: она их је научила штедњи, свету и животу; она им даде оно велико, оно јако васпитање које шибањем дели свима великим људима, несрећним у детињству. Фриц и Виљем, обојица доста обични људи, нису слушали све поуке беде, бранили су се од њених удара, њено крило изгледало им је тврдо, њене мишице суве, и они нису могли ослободити ону добру вилу Уржелу, која попушта под миловањем генијалних људи. При свем том, они су познали сву вредност богатства, и зарекли се да му отсеку крила, ако се икад врати пред њихова врата.

— Дакле, чика Шмуке, све ће вам бити објашњено у две речи, продужи Виљем, који је надугачко причао пијанисти ову историју на немачком. Отац Брунер је умро. Он је био, без знања његовога сина ни г. Графа, код кога ми станујемо, један од оснивача баденске железнице, у којима је имао огромне добити, и сад оставља четири милиона! Вечерас свирам у флауту последњи пут. Да није било за премијеру, ја бих отишао још пре неколико дана, али ни сам хтео да кварим комад ако изостанем.

— До је фрло лебо, млатићу, рече Шмуке. Али кока усимаде?

— Ћерку г. Графа, нашег домаћина, власника гостионице Рајне. Ја волим г-ђицу Емилију већ седам година, она је прочитала толико неморалних романа, да је одбијала све прилике због мене, не знајући шта ће из тога произаћи. Та девојка ће бити врло богата, она је једина наследница Графова, кројача из улице Ришеље. Фриц ми даје пет пута онолико колико смо заједно појели у Стразбуру, пет стотина хиљада франака!... Он улаже милион франака у једну банку где г. Граф, кројач, даје такође пет стотина хиљада франака; отац моје веренице обећава ми да ће ту унети њен мираз, који износи двеста хиљада франака, и он нам даје исти толики капитал. Кућа Брунер, Шваб и компанија имаће дакле два милиона и пет стотина хиљада франака капитала. Фриц је купио за милион и по франака акција Француске банке да би тамо зајемчио наш рачун. То није све имање Фрицово, остају му још очеве куће у Франкфурту, које се цене на милион,

и већ је издао велики хотел Холандију једном Графовом рођаку.

— Фи шалосно клетате фаш бријадел, примети Шмуке који је пажљиво слушао Виљема; та му не сафитите?

— Ја завидим, али Фрицовој срећи, рече Виљем. Зар је то маска једног задовољног човека? Ја се бојим Париза за њега; волео бих кад би се он решио на шта сам се и ја решио. Стари се демон може пробудити у њему. Од нас двојице он је лакомисленији. То одело, тај доглед, све ме то брине. Он је по дворани гледао само јавне жене. Ах! кад бисте ви знали како је тешко оженити Фрица! он се грози онога што се у Француској зове удварати се; и њега би требало убацити у неку породицу, као што у Енглеској убаце човека у вечност.

За време галаме која обележава крај сваке премијере, флаутиста се обрати с позивом своме капелнику. Понс радосно прими. Шмуке тада примети, први пут за три месеца, осмех на лицу свога пријатеља; он га доведе до Нормандиске улице, не прекидајући ћутање, јер је по тој тренутној радости на лицу познао дубину бола који је нагризао Понса. Да један заиста племенит човек, тако некористолубив, тако велики по осећању, може имати такве слабости!... ето шта је запрепашћавало стоика Шмукеа, који се страшно растужи, јер је осетио потребу да се одрекне свакодневног виђења свог топрок Бонза за столом према себи! у корист Понсове среће; а није знао да ли би му та жртва била могућа; од те је мисли хтео да полуди.

Гордо ћутање Понсово, који се повукао на Авентински брег Нормандиске улице, морало је изненадити претседниковицу, која је, ослобођена свога паразита, мало водила бриге о њему; она је мислила, са својом љубазном ћерком, да је рођак разумео шалу њене мале Лили; али с претседником није било тако. Претседник Камизо де Марвил, мали дебео човек, поставши важан од свога унапређења у суду, дивио се Цицерону, претпостављао је Комичну оперу Талијанском позоришту, поредио је глумице једне с другима, ишао је за гомилом у корак; понављао је, као своје, све чланке из владиних новина, и, казујући своје мишљење, он је развијао мисли саветника после кога је говорио. Овај судија, довољно познат по главним цртама свога карактера, полагао је нарочито на породичне везе. Као већина мужева којима потпуно господари жена, претседник је у ситницама хтео да покаже извесну независност коју је његова жена поштовала. Ако се, за месец дана, претседник задовољавао slabим разлозима које му је претседниковица дала као објашњење зашто се Понс повукао, њему се најпосле учини чудновато што је стари музичар, пријатељ већ четрдесет година, пристао да долази баш кад је начинио тако важан поклон као што је лепеза г-ђе Помпадуре. Због те лепезе, коју је гроф Попино признао за ремек-дело, претседниковица је, у Тилеријама, где је та драгоценост ишла од руке до руке, добијала честитања која су у највећој мери ласкала њеном самољубљу; истицали су јој лепоту десет кракова од слонове кости, од којих је сваки показивао изванредну резбарију. Једна руска госпођа (Руси увек мисле да су у

Русији) понуди, код грофа Попино, претседниковици шест хиљада франака за ту необичну лепезу, смешећи се што је види у таквим рукама, јер је то била, треба признати, права лепеза за војвоткињу.

— Не може се порицати том сиротом рођаку, рече Цецилија своме оцу сутрадан по тој понуди, да се добро разуме у тим дрангулијама...

— Дрангулијама! узвикну претседник. Али Држава ће сад да плати триста хиљада франака за збирку покојног Г. саветника Дисомерара, и да потроши, по пола са градом Паризом, скоро милион за куповину и оправку палате Клини да смести те дрангулије... Те дрангулије, драго моје дете, често су једина сведочанства која нам остају о ишчезлим цивилизацијама. Један етрурски лонац, једна огрлица, који каткад вреде, једно четрдесет, друго педесет хиљада франака, дрангулије су које нам откривају савршенство уметности из времена опсаде Троје, доказујући нам да су Етрурци били Тројанци избегли у Италију!

На тај се начин шалио дебели мали претседник; он се са својом женом и ћерком опходио с тешком иронијом.

— Збир знања која захтевају те ситнице, Цецилија, настави он, чине једну науку која се зове археологија. Археологија обухвата архитектуру, вајарство, сликарство, златарство, керамику, вештачко столарство, сасвим савремену уметност; чипке, ћиме, једном речи све творевине људског рада.

— Рођак Понс је дакле научник? рече Цецилија.

— А, збиља! зашто се он више не виђа? запита претседник са изразом човека који осети потрес про-

изведен хиљадом заборављених запажаја чији изненадни збир га погоди као куршум.

— Мора да се нешто наљутио, одговори претседниковица. Ја можда нисам била колико треба осетљива према даривању оне лепезе. Ја сам, ви то знате, доста незналица...

— Ви! једна од најјачих ученица Сервенових, узвикну претседник, ви не познајете Ватоа?

— Ја познајем Давида, Шерера, Гроа, и Жиродеа, и Герена, и г. де Форбена, и г. Тирпена де Крисе...

— Требало би да ви...

— Шта би требало да ја, господине? запита претседниковица гледајући свога мужа погледом краљице од Сабе.

— Да знате ко је то Вато, драга моја, он је врло у моди, одговори претседник с понизношћу која је показивала све обавезе које он има према својој жени.

Овај се разговор водио неколико дана пред премијеру Ђаволове невесте, кад је целом оркестру пао у очи Понсов болешљив изглед. Али тада су сви људи, навикнути да виде Понса за својим столом, да га узимају за гласоношу, почели једни друге распитивати, и у кругу где се стари кретао појавила се забринутост утолико већа што га је више особа опазило на његовом месту у позоришту. И поред Понсова старања да у својим шетњама избегне своје старе познанике кад их сретне, он се нађе лице у лице с бившим министром, грофом Попино, код Министрола, једног од оних чувених и дрских трговаца с новог булевара Бомарше, о којима је Понс недавно говорио претседниковици, и чије подругљиво оду-

шевљење из дана у дан диже цену старинама, које, кажу, постају тако ретке да се више не налазе.

— Драги Понсе, зашто се више не виђате? Осећамо велику празнину без вас, и г-ђа Попино не зна шта да мисли што сте нас оставили.

— Господине грофе, одговори добричина, дали су ми на знање у једној кући, код једног рођака, да је човек у мојим годинама сувишан у друштву. Никад нисам приман с много обзира, али ме бар још нису вређали. Ја нисам никад ништа ни од кога тражио, рече он с уметничким поносом. У замену за какву учтивост, ја сам често био од користи онима који су ме примали; али изгледа да сам се преварио, искоришћавали су ме како је ко хтео, за част коју сам имао што сам ишао да вечеравам код својих пријатеља, код својих рођака... Па лепо, ја сам дао оставку на муфташтво. Код своје куће, сваки дан налазим оно што ми ниједан сто није понудио, једног правог пријатеља!

Ове речи, пуне горчине коју је стари музичар још био у стању да унесе покретом и нагласком, толико су изненадиле француског пера, да он узе на страну достојанственог музичара:

— Ах, тако! стари пријатељу, а шта вам се то догодило? Зар ми не бисте могли поверити шта вас је увредило? Допустићете ми да вам приметим да сте код мене увек морали наилазити на обзире...

— Ви сте једини изузетак, рече добричина. Уосталом, ви сте велики господин, државник, и ваши послови би могли оправдати све, по потреби...

Понс, покуравајући се дипломатској вештини коју је Попино задобио у вођењу људи и послова, испри-

ча најпосле своје невоље код претседника де Марвила. Попиноа су тако дубоко дирнуле жалбе жртве, да је одмах код куће то испричао г-ђи Попино, честитој и достојанственој жени, која начини претседниковици примедбу чим је срете. Пошто је бивши министар, са своје стране, рекао поводом тога неколико речи претседнику, дошло је до објашњења у породици код Камизоа де Марвил. Ма да Камизо није био сасвим господар код своје куће, његов укор је био и сувише основан на праву и на чињеницама, а да његова жена и кћи не би признале истину; обе су биле скрушене и бациле кривицу на послугу. Ови, пошто су позвани и изгрђени, добили су опроштај тек после потпуног признања, које је претседнику доказало колико је рођак Понс био у праву што је остао код куће. Као господари куће којима владају њихове жене, претседник је развио све мужевље и правно достојанство изјавивши послуги да ће их отерати и да ће тако изгубити све користи које би им могла донети њихова дуга служба у његовој кући, ако се у будуће према рођаку Понсу и према свима онима који му чине част да долазе код њега, не буду понашали као према њему самоме. Ове речи изазваше осмех код Мадлене.

— Ви чак имате, рече претседник, само један изглед да будете спасени, а то је да молбом за опроштај обезоружате мога рођака. Идите, реците му да ваш опстанак овде потпуно зависи од њега, јер ћу вас све отпустити ако вам он не опрости.

Сутрадан, претседник оде доста рано, да би могао посетити свога рођака пре судске седнице. Појава г. претседника де Марвил, кога пријави г-ђа Сибо,

био је читав догађај. Понс, коме је први пут у животу указана та част, предосећао је да ће добити задовољење.

— Драги рођаче, рече претседник после уобичајених поздрава, најпосле сам сазнао за узрок вашем повлачењу. Ваше понашање је увећало, ако је то могуће, уважење које сам осећао према вама. Рећи ћу вам само једну реч поводом тога. Моја послуга је сва отпуштена. Моја жена и кћи очајне су; оне хоће да вас виде, да се објасне с вама. У томе, рођаче, има неко ко је невин, а то је један стари судија; немојте ме дакле кажњавати због несташлука једне ветрењасте девојчице која је хтела да вечера код Попиновљевих, нарочито кад ја долазим да се помиримо, и кад признајем да је сва кривица на нашој страни. . . Једно пријатељство које траје тридесет и шест година, баш и ако је поремећено, има ипак нека права. Деде! потпишите мир и дођите вечерас код нас на вечеру . . .

Понс се заплете у опширан одговор и најзад примети своје рођаку да вечерас присуствује веридби једног музичара из његовог оркестра, који баца флауту да постане банкар.

— Па лепо, сутра.

— Рођаче, г-ђа грофица Попино учинила ми је част да ме позове једним толико љубазним писмом. . .

— Онда прекосутра . . ., прихвати претседник.

— Прекосутра, ортак мог првог флаутисте, један Немац, неки г. Брунер, враћа вереницима част коју му они данас дају . . .

— Ви сте заиста толико љубазни да се сви отимају

о задовољство да вас дочекају, рече претседник. Па лепо! идуће недеље! кроз осам дана...

— Али онда имамо вечеру код г. Графа, таста мога флаутисте...

— Онда у суботу! А дотле, имаћете времена да умирите једну девојчицу која је већ пролила толике сузе због своје погрешке. И Бог тражи само кајање, и зар ћете ви бити строжи него небески Отац према тој сиротој малој Цецилији?

Понс, погођен у своје слабо место, расплинуо се у изразима учтивости, и испратио је претседника до степеница. После једног сата, претседникова послуга дође код чича Понса; они се показаше онакви какве су слуге, подли и лукави: плакали су! Мадлена одведе г. Понса на страну и одлучно му се баци пред ноге.

— Ја сам, господине, све то учинила, а господин добро зна да га ја волим, рече она бризнувши у плач. Освету, која ми је врела у крви, господин треба да криви за сав тај несрећни догађај. Ми ћемо изгубити доживотни приход!... Господине, ја сам била луда, а не бих хтела да моји другови пате због моје лудости... Сад добро видим да ме судбина није створила да будем господинова. Ја сам се опаметила, била сам сувише славољубива, али ја вас увек волим, господине. Десет година мислила сам само на срећу да вас усрећим и да водим бригу о свему овде. Каква дивна судбина!... Ох! кад би господин знао колико га волим! Али господин је морао то приметити по мојој пакости. Кад бих ја сутра умрла, шта би се нашло? Један тестамент у вашу

корист, господине... да, господине, у моме сандуку, испод мога накита!

Покренувши ту жицу, Мадлена је дала староме момку оно задовољење самољубља које ће увек изазвати страст коју је човек пробудио, чак и кад се она не свиђа. Пошто је племенито опростио Мадлени, он је све остале помиловао рекавши да ће говорити са својом рођаком претседниковицом и изградити да сва послуга остане код ње. Понс са неисказаним задовољством виде да су му враћена његова уобичајена уживања а он није учинио никакву нискост. Људи су дошли њему, достојанство његовог карактера ће у томе само добити; али, излажући своју победу своме пријатељу Шмукеу, он је с болом видео како је овај тужан и пун неизражене сумње. При свем том, кад је угледао наглу промену на Понсову лицу, добри Немац се најпосле зарадовао, жртвујући срећу коју је осећао готово четири месеца док је његов пријатељ сав припадао њему. Моралне болести имају над физичким болестима огромно преимућство, оне се тренутно излече кад се испуни жеља која их је изазвала, као што се рађају из лишавања: Понс, тога јутра, није више био исти човек. Тужан, умирући старац уступио је место задовољном Понсу, који је недавно носио претседниковици лепезу маркизе Помпадуре. Али Шмуке утону у дубока сањање о тој појави, не могући да је разуме, јер прави стоицизам никад неће бити у стању да себи објасни француско удваравање. Понс је био прави Француз из доба Царства, у коме се углађеност прошлога века удружила са оданошћу женама, толико слављеном у романсама Полазећи за Сирију итд. Шму-

ке је сахранио своју тугу у своме срцу, под цвећем немачке филозофије; али за осам дана он пожуте, и г-ђа Сибо се послужи лукавством да доведе Шмукеу кварталног лекара. Тај се лекар бојао да није истегос, и он остави г-ђу Сибо као громом погођену том научном речју чије је значење жутица!

Први пут можда, два пријатеља одоше да заједно вечерају у вароши; али, за Шмукеа, то је било начинити излет у Немачку. И заиста, Јохан Граф, газда хотела Рајне, и његова кћи Емилија; Волфганг Граф, кројач, и његова жена; Фриц Брунер и Виљем Шваб били су Немци. Понс и бележник били су једини Французи пуштени на част. Кројачи, који су имали дивну кућу у улици Ришеље, између улице Нев-де-пти-шан и улице Вилдо, одгајили су своју нећаку, чији се отац с разлогом бојао додирати с људима сваке врсте који долазе у хотел. Ти честити кројачи, који су волели ово дете као да је њихова кћи, дали су приземље младоме пару. Ту је требало да се смести кућа банке Брунер, Шваб и компанија. Како је овај распоред учињен отприлике пре месец дана, управо колико је потребно да се прими наследство које је допало Брунеру, творцу све ове среће, славни кројач је богато обновио и наместио стан будућих супружника. Банчине канцеларије биле су смештене у крило које је везивало једну дивну кућу за издавање саграђену с улице и стару палату која се налазила између дворишта и врта. Идући из Нормандиске улице у улицу Ришеље, Понс је чуо од расејаног Шмукеа појединости те нове историје блуднога сина за кога је смрт убила дебелог гостичара.

Понс, који се скоро био измирио са својим блмским рођацима, одмах пожеле да ожени Фрица Брунера Цецилијом де Марвил. Случај је хтео да бележник браће Граф буде баш зет и наследник Кардоа, бивши други први писар адвокатске канцеларије, код кога је Понс често вечеравао.

— Ах! то сти ви, господине Бертие, рече стари музичар пруживши руку своме бившем домаћину.

— А зашто сте нам ускратили задовољство да вечеравате код нас? запита бележник. Моја се жена забринула за вас. Ми смо вас видели на премијери Баволове невесте, и наше неспокојство претворило се у радозналост.

— Старци су осетљиви, одговори добричина, и њихова је грешка што су задоцнили за један век; али шта да се ради?... довољно је већ што претстављају један, они не могу припадати ономе који их гледа како умиру.

— Ах! рече бележник лукаво, не живи се у два века уједанпут.

— Него чујте, запита стари привукавши младог бележника у један угао, зашто ви не удајете моју рођаку Цецилију де Марвил?

— Ах! зашто? одговори бележник. У овом веку, кад је раскош продрла и до вратарских станова, млади људи се уздржавају да вежу своју судбину за судбину ћерке председника париског суда, кад јој дају само сто хиљада франака мираза. Нико још не познаје жену која кошта мужа само три хиљаде франака годишње, у сталезу из кога ће бити муж г-ђице де Марвил. Интерес таквог једног мираза једва дакле може исплатити трошкове за одело будуће су-

пруге. Један момак, са петнаест до двадесет хиљада франака прихода, станује у једном лепом међуспра-ту, свет од њега не тражи никакву раскош, он може имати само једног слугу, све своје дохотке троши на своја задовољства, нема да води рачуна о другој пристојности осим о оној о којој се брине његов кројач. Све опрезне мајке га мазе, он је краљ француске моде. Напротив, жена захтева намештену кућу, она узима кола за себе; ако иде у позориште, она хоће ложу, тамо где је младић плаћао само своје место; једном речју, она постаје једини претставник богатства које је младић недавно сам претстављао. Претпоставите да супружници имају тридесет хиљада франака прихода: у данашњем свету, богат момак постаје убоги ђаво који гледа на цену једне трке у Шантију. Нека наиђу и деца, појави се оскудица. Како г. и г-ђа де Марвил тек залазе у педесете, на де се одлажу за петнаест, двадесет година; ниједан младић не мари да их тако дуго чува у лисници; а рачун толико разједа срце ветропира који играју полке код Мабија с јавним женама, да сви младићи на женидбу проучавају обе стране овог питања и нисмо им ми потребни да им их објаснимо. Међу нама буди речено, г-ђица де Марвил оставља својим бити-имајућим срце доста на миру да би им глава била на свом месту, и они се сви предају противбрачним размишљањима. Ако какав младић, који располаже здравим разумом и приходом од двадесет хиљада франака, нацрта *in pecto* какав брачни програм да би задовољио своје славољубиве намере, г-ђица де Марвил му врло мало одговара...

— А зашто? запита музичар запрепашћен.

— Ах!... одговори бележник, данас готово сви ти младићи, па били они ружни као нас двојица, драги мој Понсе, имају дрскост да захтевају мираз од шест стотина хиљада франака, девојке из првих кућа, врло лепе, врло духовите, врло добро васпитане, без мрље, савршене.

— Моја ће се рођака дакле тешко удати?

— Она ће остати девојка док год се отац и мати не реше да јој даду Марвил у мираз; а, да су хтели, она би већ била виконтеса Попино... Али ево г. Брунера, сад ћемо да прочитамо акт друштва куће Брунер и брачни уговор.

Кад су једном били завршена претстављања и поздрави, Понс, позван од родитеља да потпише уговор, чуо је читање аката, и око пет и по часова сви пређоше у трпезарију. Вечера је била од оних раскошних обеда какве дају трговци кад се одмарају од послова; тај је обед уосталом сведочио о ве-зама Графа, сопственика хотела Рајне, с првим париским лиферантима. Никад Понс ни Шмукe нису видели такву част. Било је заносних јела!... резанаца у изванредном издању, неупоредивих прже-них снетаца, женевских *feffa* у правом женевском сосу, и крем за *plum pudding* да зачуди славно-га доктора који га је, кажу, пронашао у Лондону. Дигли су се од стола у десет часова увече. Количина попијеног вина, рајнског и француског, зачуди-ла би *dandy*-е, јер се не зна колико течности Немци могу да прогутају а да остану тихи и мирни. Треба вечерати у Немачкој па видети како боце иду једна за другом као талас за таласом на лепој обали Сре-

доземнога Мора, и ишчежавају као да Немци имају упијаћу моћ сунђера и песка; али складно, без француске буке; разговор остаје паметан као импровизације каквог каматника, лица црвене као код младенаца насликаних на фрескама Корнелиуса или Шнора, то јест неприметно, а успомене се изливају као дим из лула, лагано.

Око десет и по часова, Понс и Шмуке се нађоше на једној клупи, у врту, сваки с једне стране бившег флаутисте, не знајући ни сами ко их је навео да тумаче један другом своје карактере, мишљења и невоље. Усред тога потпуно од поверљивости, Виљем је говорио о својој жељи да ожени Фрица, али са винском снагом и речитошћу.

— Шта велите на овај програм за вашег пријатеља Брунера? узвикну Понс на уво Виљему; једна млада девојка љупка, разумна, двадесет и четири године, из једне од најотменијих породица, отац заузима једно од највиших места у судству, има сто хиљада франака мираза и изгледе на милион.

— Чекајте! одговори Шваб, одмах ћу да говорим са Фрицом.

И два музичара видеше Брунера и његовога пријатеља како скрећу по башти, пролазећи тамо амо пред њиховим очима, наизменце слушајући један другог. Понс, чија је глава била мало тешка и који је, ма да није био сасвим пијан, имао исто толико лакоће у мислима колико тешкоће у њиховом омотачу, посматрао је Фрица Брунера кроз тај прозрачан облак који изазива вино и хтео је да на том лицу види тежње породичној срећи. Шваб убрзо претстави г. Понсу свога пријатеља, свога ортака,

који је много захваљивао старцу што се изволео трудити због њега. Заподену се разговор у коме су Шмуке и Понс, та два нежење, уносили брак и допустили себи, без зле намере, ону игру речи „да је то крај човечји”. Пошто се у будућем стану будућих супружника послужио сладолед, чај, пунч и колачи, весеље је достигло врхунац међ овим трговцима, готово свима накресаним, кад су дознали да ће главни удеоничар банке поћи трагом свога ортака.

Шмуке и Понс, у два сата ујутру, враћали су се кући булеварима, филозофирајући до безумља о музичком уређењу у овом ниском свету.

Сутрадан, Понс оде код своје рођаке претседниковице, обузет силном радошћу што ће вратити добро за зло. Јадна драга лепа душа!... Он је свакојакостигао до највишег ступња племенитости, и сви ће то признати, јер ми живимо у веку кад се даје Монтионова награда онима који врше своју дужност, држећи се прописа Јеванђеља.

„Ах! имаће они огромно да захвале своме чанколизу”, говорио је он у себи скрећући у улицу Шоазел.

Човек мање удубљен у своје задовољство него Понс, какав светски човек, какав неповерљив човек посматрао би претседниковицу и њену ћерку кад се вратио у ту кућу; али овај јадни музичар био је право дете, уметник пун безазлености који верује само у моралну доброту као што је веровао у лепоту у уметности; био је очаран умиљавањем Цецилије и претседниковице. Тај добричина, који је већ дванаест година гледао како се игра водвиљ, драма

и комедија пред његовим очима, није могао познати кривљења друштвене комедије, на која је већ био отупео. Они који се крећу у париском свету и који су разумели сувоћу душе и тела ове жене, која је само почаст ватрено желела и кидала се да се покаже честита, њену лажну побожност и охолост жене навикнуте да заповеда код своје куће, могу да замисле какву је скривену мржњу она осећала према рођаку свога мужа откако се огрешила о њега. Сва дакле предусретљивост претседниковице и њене кћери била је праћена страшном жељом за осветом очевидно одгођеном. Први пут у животу Амелија се није могла оправдати пред мужем којим је господарила; и најзад, морала се показивати срдачна према творцу њеног пораза! ... Томе положају слично је само извесно лицемерство које годинама траје у светом друштву кардинала или у саборима старешина калуђерског реда. У три часа, кад је претседник дошао из суда, Понс је једва био свршио причање о чудном случају његовог познанства с г. Фридрихом Брунером и о јучерашњој вечери која се свршила тек ујутру, и о свему што се тицало поменутог Фридриха Брунера. Цецилија је одмах прешла на ствар, распитујући се о начину одевања Фридриха Брунера, о његовом статусу, о боји његове косе и очију, и, кад је претпоставила да Фридрих отмено изгледа, она се дивила племенитости његовога карактера.

— Дати пет стотина хиљада франака своје другу у невољи! ох! мама, ја ћу имати кола и ложу у Италијанском позоришту...

И Цецилија готово постаде лепа мислећи на

остварење свих смелих снова њене мајке за њу, и на испуњење нада које је већ почела губити.

Што се тиче претседниковице, она рече само ово:

— Драга моја девојчице, ти можеш бити удата за петнаест дана.

Све мајке зову своје кћери од двадесет и три године девојцима!

— Па ипак, рече претседник, треба времена док се обавестимо; ја никад нећу дати своју кћер првом ко наиђе...

— Што се тиче обавештења, акта су написана код Бертиеа, одговори стари уметник. Што се тиче младића, драга рођако, ви знате шта сте ми рекли! Дакле, он има преко четрдесет година, пола му је главе без косе. Он хоће у породици да нађе пристаниште против бура, и ја га нисам одвраћао; сви су укуси природни...

— Разлог више да видимо г. Фридриха Брунера, одговори претседник. Ја нећу да дам моју кћер каквом изнуреном човеку.

— Па лепо, рођако, ви ћете пресудити о будућем за пет дана, ако хоћете; јер, по вашем схватању, једно би виђење било довољно...

Цецилија и претседниковица потврдише усхићено.

— Фридрих, који је врло отмен љубитељ уметности, молио ме је да му до ситница покажем моју малу збирку, настави рођак Понс. Ви никад нисте видели моје слике, моје реткости: дођите, рече он својим двома рођакама, ви ћете тамо бити као госпође које је довео мој пријатељ Шмуке, и упозна-

ћете се с будућим, а да се не изложите непријатности. Фридрих сасвим може да не зна ко сте ви.

— Дивно! узвикну претседник.

Може се погодити какви су све обзири указивани некад презреном паразиту. Сиромах човек био је, тога дана, претседниковичин рођак. Срећна мати, утопивши своју мржњу у таласе радости, нашла је погледе, осмехе, речи које су добричину доводиле у усхићење, због добра које је чинио и због будућности коју је предвиђао. Зар није требало да у кућама Брунера, Шваба, Графа, нађе вечере као што је била она кад је потписан уговор? Он је назирао живот у земљи дембелији и дивно продужење покривених јела гастрономских изненађења, изврсних вина!

— Ако нам рођак Понс сврши такав један посао, рече претседник својој жени кад је Понс отишао, ми му морамо одредити приход који одговара његовој капелничкој плати.

— Свакојако, рече претседниковица.

Цецилији је стављено у дужност да, ако пође за тог младића, натера старог музичара да прими тај понижавајући дар.

Сутрадан, претседник, желећи да има стварне доказе о богатству г. Фридриха Брунера, оде код бележника. Бертије, кога је претседниковица била обавестила, позвао је свога новог клијента, банкара Шваба, бившег флаутисту. Засењен таквом везом за свога пријатеља (зна се колико Немци цене друштвена одликовања! У Немачкој жена је г-ђа генералица, г-ђа саветниковица, г-ђа адвокатица), Шваб

је био речит као какав скупљач старина који мисли да ће надмудрити трговца.

— Пре свега, рече Цецилијин отац Швабу, како ћу ја уговором дати моје имање Марвил својој кћери, ја бих желео да је удам тако да мираз остане на њено име. Г. Брунер би онда уложио један милион у земље да би проширио Марвил, створивши тако непокретност у облику мираза, која би заштитила будућност моје кћери и њене деце од неизвесне судбине банке.

Бертије се гладио по бради, мислећи:

„Лепо је почео г. претседник!”

Шваб, пошто је тражио да му се објасне циљеви уредбе мираза, јамчио је за свога пријатеља. Ова тачка уговора би остварила жељу коју је Фриц пред њим изјавио, да се нађе нека мера која ће га спречити да икад више падне у беду.

— Сад баш има на продају салаша и пашњака за милион и двеста хиљада франака, рече претседник.

— Један милион у банчиним акцијама биће довољно, рече Шваб, да се зајамчи рачун наше куће у Банци; Фриц неће да уложи више од два милиона у послове; он ће учинити оно што ви тражите, господине претседниче.

Кад претседник саопшти женама вести, оне готово полудеше. Никад се тако богат лов није показао тако услужан у брачној мрежи.

— Ти ћеш бити г-ђа Брунер де Марвил, рече отац својој кћери, јер ја ћу добити за твога мужа дозволу да то име дода своме, а доцније ће добити право да пређе у поданство. Ако ја постанем пер Француске, он ће ме наследити!

Претседниковица је употребила пет дана да спреми своју кћер. На дан виђења, она сама обуче Цецилију, опреми је својим рукама онако брижљиво као што је адмирал плаве флоте наоружао јахту за уживање енглеске краљице кад је ова пошла на пут за Немачку.

Дотле су Понс и Шмуке чистили, брисали од прашине Понсов музеј, стан, ствари, са окретношћу морнара који чисте адмиралов брод. Ни труни прашине у резаном дрвету. Бакар је сав сијао. Кроз стакла на постелима јасно су се видела дела Латура, Греза и Лиотара, славног творца Продавачице чоколаде, чудо овог сликања, на жалост, тако пролазног. Неупоредива глеђ флорентинске бронзе преливала се. Бојадисана окна блистала су у својим нежним бојама. Све се сијало у своме облику и говорило души у овом складу ремек-дела који су уредила ова два музичара, оба подједнако песника.

Довољно веште да би избегле тешкоће ступања на позорницу, жене дођоше прве, хтеле су да буду на положају. Понс претстави свога пријатеља Шмукеа својим рођакама, којима се он учини као идиот. Како их је занимао једино вереник, четвороструки милионар, ове две незналице нису обраћале много пажње на уметничка тумачења чича - Понса. Оне су гледале доста равнодушним оком емаље Птитоа распоређене на пољу од црвене кадифе три изванредна оквира. Цвеће Ван Хуисума, Давида де Хајма, инсекти Абрахама Мињона, слике Ван Ејка, Алберта Дирера, оригиналан Кранах, Ђорђоне, Себастијан дел Пиомбо, Бакуисен, Хобема, Жерико, реткости сликарства, ништа није дражило њихову радозна-

лост, јер су оне чекале сунце које ће осветлити ово богатство; при свем том, оне су биле изненађене лепотом неких етрурских драгоцености и стварном вредношћу бурмутица. Оне су се из услужности усхићавале држећи у руци флорентинске бронзе, кад г-ђа Сибо пријави г. Брунера! Оне се не окренуше и искористише једно дивно венецијанско огледало, уоквирено у грдно комађе резаног абонеса, да промотре феникса свих младожења.

Фридрих, обавештен од Виљема, скупио је оно мало косе што му је остало. Он је носио лепе панталоне, пријатне боје, ма да тамне, свилени прслук необично господствен и новог кроја, кошуљу са шупљиком од платна коју је руком радила једна Фризонка, плаву кравату с белим жилицама. Ланац његовог сата купљен је код Флорана и Шанора, као и кугла његовог штапа. Што се тиче фрака, чика Граф га је сам скројио од најлепше чоје. Шведске рукавице су показивале човека који је већ био појео имање своје мајке. Могла су се наслутити мала, ниска, кола са два коња овога банкара, видећи како му се сијају лаковане ципеле, да две жене нису већ чуле котрљање кола по Нормандској улици.

Кад је двадесетогодишњи развратник чаура једнога банкара, онда се у четрдесетим годинама развије посматрач, утолико лукавији, што је Брунер разумео сву корист коју један Немац може извући из своје безазлености. Он је, за то јутро, имао сављалачки израз човека који се решава или да приступи породичном животу или да продужи разузда-ни момачки живот. Код једног пофранцуженог Немца, такво лице је Цецилији врхунац романтичности.

Она је у детету Фирлаза видела Вертера. Која млада девојка не допушта себи какав мали роман у историји своје удаје? Цецилија се сматрала за најсрећнију жену, кад се Брунер, угледавши изванредна дела скупљена за четрдесет година стрпљења, одушеви и оцени их, први пут, по њиховој вредности, на велико задовољство Понсово.

— То је песник! помисли г-ђица де Марвил, он ту види милионе. Песник је човек који не рачуна, који пушта своју жену да буде господар капитала, човек кога је лако водити и забавити ништаријама.

Свако окно од два прозора старчеве собе било је швајцарско стакло у боји, од којих је најмање вредело хиљаду франака, и он је набројао шеснаест таквих ремек-дела, за каквима данас љубитељи путују тражећи их. Год. 1815 таква су се окна продавала између шест и десет франака. Цена шездесет слика које су сачињавале ову божанствену збирку, чиста ремек-дела, права, од којих ниједно није било пресликано, могла су се познати само по ватрености лицитација. Сваку слику китио је оквир огромне вредности, а видело их се од сваке израде: венецијански оквир са својим огромним украсима као на савременим енглеским судовима, римски оквир који се истиче по ономе што уметници зову *fla-fla*, шпански оквир са смело увијеним гранчицама, фламански и немачки оквири са својим безазленим лицима, оквир од корњачине коре са утиснутим украсима од каља, бакра, сребра, слонове кости; оквир од абоноса, оквир од шимширова дрвета, оквир од бакра, оквир у стилу Луја XIII, Луја XIV, Луја XV и Луја XVI, укратко јединствена збирка најлепших при-

мерака. Понс, срећнији од чувара дрезданских и бечких ризница, имао је један оквир славнога Брустолона, Микел Анђела дрвета.

Природно, г-ђица де Марвил тражила је објашњења за сваку нову реткост. Она је пустила да је Брунер посвети у познавање тих лепота. Била је тако безазлена у својим узвицима, изгледала је тако срећна кад дозна од Фридриха о вредности и лепоти какве слике, каквог вајарског рада, какве бронзе, да се Немац раскрави: његово лице постаде младо. Најпоследње, и с једне и с друге стране, отишло се даље него што се хтело у том првом сусрету, где се увек иде на случај.

Ова посета трајала је три сата. Брунер понуди Цецилији руку да сиђу низ степенице. Силазећи степен по степен мудро и лагано, Цецилија, која је једино говорила о уметности, чудила се колико се њен будући диви дрангулијама њеног рођака Понса.

— Ви дакле мислите да све ово што смо видели много вреди?

— Ех! госпођице, кад би ми господин ваш рођак хтео продати своју збирку, дао бих за њу вечерас осам стотина хиљада франака, и не бих закључио рђав посао. Самих шездесет слика попеле би се до веће суме на јавној продаји.

— Верујем, кад ми ви то кажете, одговори она, и мора да је тако, јер тиме сте се највише занимали.

— Ох! госпођице!... узвикну Брунер. Уместо сваког одговора на тај прекор, ја ћу затражити од госпође ваше мајке дозволу да је посетим да бих имао срећу да вас опет видим.

— Како је духовита моја девојчица! помисли претседниковица која је ишла за стопама своје кћери. — С највећим задовољством, господине, одговори она гласно. Надам се да ћете доћи с нашим рођаком Понсом на вечеру; г. претседник ће бити очаран да се упозна с вама... — Хвала, рођаче.

Она стеже Понсову мишицу тако значајно, да судбоносна реченица: „Везани смо на живот и смрт!“ не би била тако јака. Она је гутала Понса погледом који је пратио то „Хвала, рођаче“.

Пошто су сместили девојку у свечана кола и кад се ова изгубише у улици Шарло, Брунер поче говорити о старинама Понсу, који је говорио о женидби.

— Дакле, ви не видите никакве препреке? рече Понс.

— Ах! одговори Брунер, мала је безначајна, мајка је мало надмена... Видећемо.

— Лепо имање у изгледу, примети Понс. Више од милиона...

— До виђења у понедељак! прекиде га милионар. Кад бисте хтели да продате вашу збирку слика, ја бих за њу радо дао пет до шест стотина хиљада франака...

— Ах! узвикну стари, који није ни знао да је тако богат; али ја се не бих могао одвојити од онога што је моја срећа... Моја би се збирка могла продати тек после моје смрти.

— Па лепо, видећемо...

— Ето, започели смо два посла, рече скупљач старина, који је мислио само на женидбу.

Брунер поздрави Понса и ишчезе ношен својим сјајним каруцама. Понс је гледао како измичу мала кола, не обраћајући пажњу на Ремонанка, који је пушио лулу на прагу.

Исте вечери претседниковица оде да се посаветује са својим свекром и нађе тамо породицу Попино. У својој жељи да задовољи једну ситну освету сасвим природну у срцу матера, кад нису успеле да ухвате каквог сина породице, г-ђа де Марвил наговести да се Цецилија дивно удаје. „За кога то Цецилија полази?“ било је питање које пређе преко свих усана. И тада, не мислећи да издаје своје тајне, претседниковица рече толико речица, саопшти толико поверљивих ствари на уво, које је уосталом потврдила и г-ђа Бертие, да ево шта се сутрадан говорило у грађанском Небу блажених где је Понс вршио своја гастрономска кретања:

„Цецилија де Марвил удаје се за једног младог Немца који је постао банкар из човечности, јер је богат, има четири милиона; то је јунак из романа, прави Вертер, љубазан, добро срце, раније је правио лудости, а сада се тако занео за Цецилијом да је изгубио главу; то је љубав на први поглед, и утолико сигурнија, што је Цецилија имала за супарнице све насликане мадоне Понсове“ итд., итд.

После два дана, неколико особа дођоше да честитају претседниковици, једино да би сазнале да ли тај златан зуб постоји, а претседниковица је тако дивно извијала, да би јој се матере могле обратити за савет као што су се некад обрађале савршеном секретару:

— Брак је свршена ствар, говорила је она г-ђи Шифрвил, тек кад се дође из општине и из цркве, а ми смо још на виђењу; зато ја рачунам на ваше пријатељство да не говорите о нашим надама...

— Ви сте врло срећни, госпођо претседниковице, бракови се данас врло тешко закључују.

— Шта ћете! то је случај; али бракови често тако постају.

— Па ви дакле удајете Цецилију? рече г-ђа Кардо.

— Да, одговори претседниковица, која је разумела заједљивост онога дакле. Много смо пробирали, због тога је Цецилијино удомљење закаснило. Али сад смо све нашли: богатство, љубазност, добар карактер, и лепог човека. Уосталом, моја драга ћеркица је то и заслужила. Г. Брунер је диван младић, тако отмен; он воли раскош, познаје живот, луд је за Цецилијом, он је искрено воли; и, поред његова три или четири милиона, Цецилија га прима... Ми нисмо тако високо гледали, али... то преимућство не квари ништа... — Решили смо се не толико због богатства колико због љубави коју је наша кћи изазвала, говорила је претседниковица г-ђи Леба. Г. Брунеру се толико хита, да хоће да се венчање изврши у законском року.

— Он је странац?

— Да, госпођо; али ја признајем да сам врло срећна. Не, ја нећу имати зета, ја ћу имати сина. Г. Брунер је заиста заносно нежан. Не може се замислити колико је ревности унео да се ожени под мираском уредбом.

То је велика сигурност за породице. Он купује за милион и двеста хиљада франака пашњака који ће се једнога дана додати Марвилу.

Сутрадан су биле друге варијације на исту тему. Тако, г. Брунер је био велики господин, и све је радио као велики господин; он није рачунао; и ако г. де Марвил добије дозволу о прелазу у поданство (министар њему дугује неки делић закона), зет ће једнога дана постати пер Француске. Није се знало колико је богат г. Брунер, он је имао најлепше коње и најлепша кола у Паризу; итд.

Задовољство с којим су Камизовљеви објавили своје наде, довољно је казивало колико је тај триумф био неочекиван.

Одмах после виђења код рођака Понса, г. де Марвил, потстакнут од своје жене, позва министра правде, свога првог претседника и државног тужиоца да вечерају код њега на дан претстављања тога феникса међу зетовима. Ове три високе личности примише позив, ма да су биле доцкан позвате; свако је од њих разумео улогу коју му је давао отац породице, и они му са задовољством притекоше у помоћ. У Француској радо се помаже матерама које пецају богате зетове. Гроф и грофица Попино исто се тако потрудише да допуне раскош тога дана, ма да им је тај позив изгледао неукусан. Било је свега једанаест особа. Деда Цецилијин, стари Камизо и његова жена нису могли изостати од тога скупа, намењеног, положајем гостију, да коначно обавезе г. Брунера, за кога се објавило, као што се видело, да је један од најбогатијих капиталиста у Немачкој,

човек од укуса (волео је девојчицу) будући супарник Нисенжана, Келера, ди Тилеа итд.

— То је наш дан примања, рече претседниковица са добро проученом простотом онеме кога је сматрала својим зетом, именујући му госте, ми имамо само блиске пријатеље. Прво, отац мога мужа, који, ви то знате, треба да буде произведен за пера Француске; затим г. гроф и г-ђа грофица Попино, чији син није био довољно богат за Цецилију, али ми зато нисмо ништа мање добри пријатељи; наш министар правде, наш први претседник, наш државни тужилац, укратко, наши пријатељи... Мораћемо вечерати мало доцније због Скупштине, где се седница никад не свршава пре шест часова.

Брунер значајно погледа Понса, а Понс је трљао руке као човек који каже: „Ето, то су наши пријатељи, моји пријатељи!...”

Претседниковица, као вешта жена, имала је нешто насамо да каже своме рођаку, да би за тренутак оставила Цецилију у четири ока с њеним Вертером. Цецилија је много ћеретала, и удесила тако да Фридрих примети један немачки речник, једну немачку граматику, и једног Гетеа, које је била сакрила.

— Ах! ви учите немачки? рече Брунер поцрвевши.

Само су Францускиње у стању да пронађу такве клопке.

— Оо! рече она, како сте неваљали!... то није лепо, господине, да тако баратате по мојим скривницама. Ја хоћу да читам Гетеа у оригиналу, додаде она; од пре две године учим немачки.

— Онда значи да је врло тешко разумети граматику, јер нема ни десет листова расечених..., примети простодушни Брунер.

Цецилија се окрете, збуњена, да се не би видело како је поцрвенела. Један Немац никад не може одолети таквом доказу осећања, и он узе Цецилију за руку, окрете је сву збуњену своме погледу и погледа је као што се гледају вереници у романима Августа Лафонтена, чедне успомене.

— Ви сте дивни! рече он.

Цецилија учини један упоран покрет који је значео: „А ви тек! ко вас не би волео?”

— Мама, добро је! рече она на уво својој мајци, која се врати с Понсом.

Изглед једне породице за време једне такве вечере не описује се. Свако је био задовољан што види једну мајку која је ставила руку на тако добру прилику за своју кћер. Честитали су двосмисленим речима или двоструко нишанећи, и Брунеру, који се правио да ништа не разуме, и Цецилији, која је све разумела, и претседнику, који је тражио честитања. Понсу је сва крв зазвонила у ушима, он је мислио да види све гасне светиљке с рампе његове позорнице, кад му Цецилија шапну, са најдовитљивијом обазривошћу, какве су намере њенога оца о доживотном приходу од хиљаду двеста франака, које је стари уметник изрично одбио, позивајући се на откриће које му је Брунер учинио о вредности његових ствари.

Министар, први претседник, државни тужилац, Попиновљеви, сви запослени људи одоше. Ускоро остаде само стари г. Камизо, и Кардо, бивши бележник, са

својим зетом Бертиеом. Чича Понс, видевши се окружен породицом, врло невешто захвали претседнику и претседниковици на предлогу који му је Цецилија малочас учинила. Људи од срца су такви, они све раде према првој побуди. Брунер, који је видео у том приходу тако понуђеном, као неку награду, повуче се у себе по јеврејски, и заузео став који је показивао више него хладна сањарења рачунције,

— Моја збирка или њена вредност увек ће припадати вашој породици, па било да се погодим с нашим пријатељем Брунером било да је задржим, говорио је Понс саопштавајући зачуђеној породици да он има тако велике вредности.

Брунер примети промену која се десила код свих ових незналица у корист једнога човека који је прелазио од стања које се сматрало бедно богатству, као што је приметио колико мати и отац мазе Цецилију, идола куће, и уживао је да изазове чуђење и узвице ових достојанствених грађана.

— Ја сам рекао госпођици да слике г. Понса вреде толико за мене; али према цени до које су дошли једини примерци уметничких ствари, нико не може предвидети вредност коју ће достићи та збирка на јавној продаји. Тих шездесет слика попеле би се на милион, ја сам их видео неколико од педесет хиљада франака.

— Добро је бити ваш наследник, рече бивши бележник Понсу.

— Па мој је наследник моја рођака Цецилија, одговори добричина, упорно подвлачећи своје сродство.

У друштву се испољи дивљење староме музичару.
— То ће бити врло богата наследница, рече смејући се Кардо, који оде.

Оставише Камизоа оца, претседника, претседниковицу, Цецилију, Брунера, Бertiјеа и Понса заједно; јер су држали да ће се званична просидба Цецилије сад извршити. Заиста, кад су та лица остала сама, Брунер поче с питањем које се родитељима учини као добар знак.

— Мислим да сам разумео, рече Брунер обративши се претседниковици, да је госпођица јединица...

— Разуме се, одговори она поносито.

— Нећете ни с ким имати тешкоћа, додаде чича Понс не би ли навео Брунера да приступи просидби.

Брунер постаде брижан, и кобна тишина донесе најчуднију хладноћу. Изгледало је као да је претседниковица признала да њена девојчица има падајућу болест. Претседник, сматрајући да његова кћи не треба да буде ту, даде јој један знак који Цецилија разумеде и изађе. Брунер остаде нем. Остали се згледаше. Положај је био тегобан. Стари Камизо, искусан човек, одведе Немца у претседниковичину собу, под изговором да му покаже лепезу коју је Понс пронашао, погодивши да се појавила нека сметња, и једним покретом затражи од свога сина, снахе и Понса да га оставе самог са будућим.

— Ево тога ремек дела! рече стари свиларски трговац показујући лепезу.

— То вреди пет хиљада франака, одговори Брунер пошто ју је прегледао.

— Зар ви нисте дошли, господине, рече будући пер Француске, да тражите руку моје унуке?

— Јесам, господине, рече Брунер, и молим вас да верујете да никаква веза не може бити за мене ласкавија од ове. Ја никад нећу наћи лепшу ни љубазнију девојку, и која би ми се боље свидела од г-ђице Цецилије; али...

— Ах! без али, рече стари Камизо, или да одмах видимо тумачење ваших „али“, драги господине...

— Господине, прихвати озбиљно Брунер, ја сам врло срећан што се нисмо обавезали ни једни ни други, јер својство јединице кћери, тако драгоцено за свакога, осим за мене, својство за које нисам знао, верујте ми, јесте безусловна препрека...

— Како, господине, рече старац пренеражен, од једног бескрајног преимућства ви правите ману? Ваше је понашање заиста чудновато, и ја бих желео да му сазнам разлоге.

— Господине, одговори Немац равнодушно, ја сам вечерас дошао овамо с намером да затражим од г. претседника руку његове кћери. Ја сам хтео да г-ђици Цецилији створим сјајан живот, понудивши јој све што би пристала да прими од мога богатства; али јединица кћи је дете које милост њених родитеља навикава да врши своју вољу, и које никад није познало отпор. Овде је као и у многим породицама, где сам некад могао да посматрам с каквим се обожавањем служило тој врсти божанства; не само да је ваша унука идол куће, него још г-ђа претседниковица ту уноси... ви знате шта! Господине, ја сам видео како брак мога оца, због тога узрока, постаје пакао. Моја маћеха, узрок свих мојих несрећа, јединица, обожавана, најљупкија вереница, постала је оваплоћени ђаво. Ја не сумњам да г-ђица

Цецилија није изузетак од мога система; али ја нисам више млад човек, мени је четрдесет година, а разлика у нашим годинама повлачи тешкоће које ми не допуштају да усрећим једну девојку навикнуту да г-ђа претседниковица испуњава све њене воље, и које г-ђа претседниковица слуша као пророчанство. С каквим бих правом ја тражио промену у појмовима и навикама г-ђице Цецилије? Уместо оца и мајке готових да испуне њене најмање ђуди, она би наишла на себичност једног четрдесетогодишњака; ако се она одупре, четрдесетогодишњак ће онда бити побеђен. Ја дакле поступавам као поштен човек, ја се повлачим. Уосталом, ја желим да се потпуно жртвујем, ако је ипак потребно да објасним зашто сам овде начинио само једну посету...

— Ако су такви ваши разлози, господине, рече будући пер Француске, ма како да су чудни, они су веродостојни...

— Господине, не сумњајте у моју искреност, прекиде живо Брунер. Ако познајете какву сироту девојку, у некој породици оптерећеној децом, при свем том добро васпитану, без новаца, као што их има много у Француској, и да ми њен карактер нуди јемства, ја ћу се њоме оженити.

За време тишине која је настала за овом изјавом, Фридрих Брунер остави Цецилијиног деду, врати се да учтиво поздрави претседника и претседниковицу, и повуче се. Живи тумач спасења свога Вертера, Цецилија се појави бледа као самртник; она је све чула, сакривена у соби своје мајке.

— Одбијена!... рече она на уво својој мајци.

— А зашто? запита претседниковица свога збуњеног свекра.

— Под лепим изговором да су јединице размажене, одговори старац. И он је донекле у праву, додаде он уграбивши ту прилику да покуди своју унуку која му је додијавала већ двадесет година.

— Моја ће кћи од тога умрети! ви сте је убили!... рече претседниковица Понсу придржавајући своју кћер, којој се учинило лепо да оправда ове речи клонувши у наручја своје мајке.

Претседник и његова жена одвукоше Цецилију до једне наслоњаче, где се она сасвим онесвести. Деда зазвони за слуге.

— Примећујем заверу коју је господин сковао! рече мати бесна, показујући сиротог Понса.

Понс се исправи као да је чуо где одјекује труба страшног суда.

— Господин, настави претседниковица, чије су очи биле као два извора зеленог једа, господин је хтео на једну невину шалу да одговори увредом. Ко ће им веровати да је овај Немац при чистој свести? Или је саучесник једне свирепе освете, или је луд. Ја се надам, господине Понсе, да ћете нас убудуће поштедити непријатности да вас видимо у једној кући у коју сте покушали да унесете срам и бешчашће.

Понс, претворен у кип, држао је очи упрте у једну шару на ћилиму и окретао палце.

— Шта, ви сте још ту, чудовиште од незахвалности!... узвикну претседниковица окренувши се.

— Ми никад нећемо бити код куће, ни господин ни ја, ако се господин икад појави! рече она послузи показујући им Понса. — Идите по доктора, Жане.

— А ви Мадлена, водице од јеленског рога!

За претседниковицу, разлози које је Брунер навео били су само изговор под којим су се крили други непознати, али раскид веридбе је тим био извеснији. Са оном брзином мисли којом се одликују жене у тешким околностима, г-ђа де Марвил је нашла једини начин да заглади овај пораз приписујући Понсу унапред смишљену освету. Такво схватање, паклено у односу на Понса, задовољавало је част породице. Верна својој мржњи према Понсу, она је од просте женске сумње начинила истину. Уопште, жене имају неку нарочиту веру, неки свој морал, оне верују у стварност свега што служи њиховим интересима и њиховим страстима. Претседниковица је ишла и много даље, она је цело вече уверавала претседника у оно што је сама веровала, и судија је сутрадан био убеђен у кривицу свога рођака. Сви ма ће понашање претседниковице изгледати страшно; али у таквим приликама, свака ће се мати угледати на г-ђу Камизо, она ће више волети да жртвује част једног странца него своје кћери. Средства ће се мењати, циљ ће остати исти.

Музичар брзо сиђе низ степенице; али је спорим кораком ишао булеварима до позоришта, где уђе несвесно; он несвесно стаде код свога пулта и несвесно поче управљати оркестром. За време паузе, он је тако неодређено одговарао Шмукеу, да је Шмуке прикривао своје неспокојство, мислећи да је Понс полудео. За једну тако детињасту природу као што је био Понс, догађај који се одиграо узимао је размере читаве катастрофе... Пробудити страшну мржњу тамо где је хтео да створи срећу,

било је потпуно рушење живота. Најзад је познао у очима, у покрету, у гласу претседниковице смртно непријатељство.

Сутрадан, г-ђа Камизо де Марвил донесе једну важну одлуку, коју су уосталом захтевале и околности и коју и претседник потписа. Они решише да Цецилији даду у мираз имање Марвил, кућу у Хановеранској улици и сто хиљада франака. Ујутру, претседниковица оде у посету грофици Попино, држећи да на такав пораз треба одговорити свршеном удајом. Она исприча о страшној освети и о ужасној превари које је Понс био припремио. Све је изгледало вероватно кад се дознало да је изговор за овај раскид био положај јединице кћери. Најзад, претседниковица је вешто истакла сјај и преимућство имена Попино де Марвил и огроман мираз. Премацени имања у Нормандији, са два на сто, та је непокретност претстављала око девет стотина хиљада франака а кућа у Хановеранској улици процењена је двеста педесет хиљада франака. Ниједна паметна породица не би могла одбити такву везу; зато су је гроф Попино и његова жена и примили; затим, као људи којима је стало до части породице у коју улазе они обећаше своју помоћ да би се објаснила катастрофа која се уочи тога дана десила.

Дакле, код истог старог Камизоа, Цецилијиног деде, пред истим особама које су се тамо нашле пре неколико дана, и пред којима је претседниковица отпевала славопојке Брунеру, иста та претседниковица, с којом се свако бојао да говори, приступи храбро објашњењима.

— Заиста данас, говорила је она, човек не може да буде довољно обазрив кад се тиче удаје, а нарочито кад се има посла са странцима.

— А зашто, госпођо?

— Шта вам се десило? запита г-ђа Шифрвил.

— Ви не знате за наш случај са тим Брунером, који је имао смелости да помишља на Цецилијину руку?... То је син једног немачког крчмара, сестрин једног трговца зечјим кожама.

— Је ли могуће? Ви, тако оштроумни!... рече једна госпођа.

— Ти су пустолови тако препредени! Али ми смо дознали од Бертиа. Тај Немац има једног пријатеља, убогог ђавола који свира у флауту! Он је у сродству с једним човеком који издаје собе у улици ди Мај, с неким кројачима... Чули смо да је живео најразвратнијим животом, и никакво богатство не може бити довољно једном неваљалцу који је већ појео своје материнство.

— То би госпођица ваша кћи била врло несрећна!... рече г-ђа Бертие.

— А како вам је био претстављен? запита стара г-ђа Леба.

— То је освета г. Понса; он нам је претставио тог красног господина да нас изложи потсмеху... Тај Брунер, то значи Б у н а р (описали су нам га као неког великог господина) доста је бедног здравља, ћелав, кварних зуба; зато је мени било довољно да га једанпут видим па да немам вере у њега.

— Богатство није тако огромно како се говори. Кројачи, сопственик хотела и он, сви су остругали своје кесе да створе једну банку... Шта је данас

банка кад се оснива? то је слобода да се пропадне. Жена која легне као милионарка, може се пробудити без игде ичега. Од прве речи, на први поглед, ми смо имали наше стварно мишљење о том господину који не зна ништа о нашим обичајима. Види се по његовим рукавицама, по његовом прслуку, да је то један радник, син немачког прчвара, без племенитих осећања који суче пиво и који пуши!... ах! госпођо! двадесет и пет лула дневно. Каква би била судбина моје сироте Лили?... Још дрхћем кад помислим на то. Сам Бог нас је спасао! Цецилија уосталом није волела тога господина... Зар смо могли очекивати такву превару од једног рођака, честог госта наше куће, који већ двадесет година вечерава код нас двапут недељно! кога смо обасули добротинствима, а који је тако лепо изигравао комедију, који је Цецилију одредио за наследницу пред чуваром печата, државним тужиоцем, првим претседником!... Тај Брунер и г. Понс споразумели су се да један другом приписују читаве милионе!... Не, уверавам вас, све ви, госпође, ухватиле бисте се на ту уметничку превару!

За неколико недеља, удружене породице Попино, Камизо и њихове присталице, однеле су у друштву лаку победу, јер ту нико није узео у одбрану беднога Понса, паразита, подмуклог човека, тврдицу, лажног добричину сахрањеног под презирањем, кога су сматрали за гују што се грејала у недрина породица, као ретко неваљалог човека, опасног комедијаша кога треба заборавити.

Отприлике месец дана после одбијања лажног Вертера, сиромаш Понс, уставши први пут из по-

стеље у којој је остао мучен живчаном грозницом, шетао се булеварима по сунцу, ослањајући се на Шмукеову руку. На булевару Тампла, нико се више није смејао пару клешта, кад су видели потиштеност једнога и дирљиву бригу другога за свога пријатеља који оздравља. Стигнувши до булевара Поасониер, Понсу се повратише боје кад је почео удисати ту атмосферу булевара где ваздух има толико моћи; јер, где је гомила велика, флуид је тако пун животне снаге, да су у Риму приметили отсуство *mal'aria* у кужном Гету где гмижу Јевреји. Можда је такође поглед на оно што је некад уживао да гледа сваки дан, на велику позорницу Париза, утицао на болесника. Према позоришту Варiete, Понс остави Шмукеа, јер су ишли један поред другог; али доскорашњи болесник је с времена на време остављао свога пријатеља да прегледа свеже изложене новости по дућанима. Он се нађе лице у лице с грофом Попиноом, кога ослови с најдубљим поштовањем, пошто је бивши министар био један од људи које је Понс највише ценио и уважавао.

— Ах! господине, одговори строго пер Француске, не разумем како имате тако мало такта да поздрављате особу у сродству с породицом коју сте покушали да осрамотите и да је изложите потсмеху осветом какву уметници умеју да измисле... Знајте, господине, да од данас ми морамо бити потпуно страни један другоме. Г-ђа грофица Попино дели љутину коју је ваше понашање код Марвиллових изазвало код целог друштва.

Бивши министар прође, оставивши Понса као громом погођеног. Никад страсти, ни правда, ни политика, никад велике друштвене силе не воде рачуна о стању бића које ударају. Државник, нагнан коришћу породице да смрви Понса, није ни приметио физичку слабост тог страшног непријатеља.

— Шта ди је, јатни мој бријадел? узвикну Шмуке побледевши као и Понс.

— Добио сам нов удар мача у срце, одговори добричина ослонивши се на Шмукеову руку. Мислим да само добри Бог има права да чини добра, ето зашто сви они који се мешају у његов посао бивају тако свирепо кажњени.

Тај уметнички сарказам био је последњи напор тог дивног створења које је хтелo да одагна страх насликан на лицу његовога пријатеља.

— Ферујем, одговори простодушно Шмуке.

То је било необјашњиво Понсу, коме ни породица Камизо ни Попино нису послали позивницу за Цецилијину удају. На Италијанском булевару, Понс виде где му се приближује г. Кардо. Понс, обавештен говором пера Француске, добро се чувао да не заустави ову личност, код које је прошле године вечеравао сваких петнаест дана, он се задовољио да га поздрави; али кмет, посланик града Париза, љутито погледа Понса, не враћајући му поздрав.

— Иди, молим те, да га питаш шта сви имају против мене, рече добричина Шмукеу, коме је у свима појединостима била позната Понсова катастрофа.

— Коспотине, рече Шмуке лукаво Кардоу

мој бријадел Бонз, тикао се от полезди и фи ка пес зумне низде боснали?

— Сасвим тако.

— Али шта фи имаде та му брепаци те?

— Ви имате пријатеља, чудовиште од незахвалности, човека који, ако још живи, то је зато што, како каже пословица, коров расте упркос свему. Свет има потпуно право да не верује уметницима, они су пакосни и зли као мајмуни. Ваш је пријатељ покушао да осрамоти своје сопствене сроднике, да упропасти глас једне младе девојке, да би се осветио за једну невину шалу, ја нећу више да имам никакве везе с њим; трудићу се да заборавим да сам га познавао, да постоји. Та су осећања, господине, осећања свих особа моје породице, његове, и људи који су господину Понсу чинили част да га примају...

— Али, коспотине, фи сте бамедан чофек; и аго тобуждаде, ја чу фам опјазнити стфар...

— Останите, ако имате храбрости, његов пријатељ, слободно, господине, одговори Кардо; али не идите даље, јер мислим да вас морам упозорити да ћу обухватити истом осудом оне који би покушали да га извине, да га бране.

— Та ка обрафтају?

— Да, јер се његово понашање не може оправдати као што му се не може ни име дати.

На ту досетку, посланик Сене продужи пут не хотећи да чује ни слога више.

— Имам већ две државне власти против себе,

рече смешећи се сиромаш Понс кад му је Шмуке испричао ове дивље клетве.

— С ф е је б р о т и ф н а з, одговори болно Шмуке. Х а ј т е м о, т а н е з р е т н е м о т р у к е ш и ф о т и н е.

То је било први пут у своме животу, заиста овчијем, да је Шмуке изговорио такве речи. Никад његова тако рећи божанска благост није била помучена, он би се безазлено насмешио на све несреће које би му се догодиле; али видети како се злоставља његов узвишени Понс, тај незнани Аристид, тај помирљиви геније, та душа без жучи, то благо од доброты, то чисто злато!... он је осетио Алцестов гнев, и Понсове домаћине назвао ж и в о т и њ а м а! Код те тихе нарави, овај је узвик одговарао читавом Роландовом бесу. У својој мудрој опрезности, Шмуке скрете с Понсом ка булевару Тампла; и Понс се дао водити, јер је болесник био у положају оних бораца који више не броје ударце. Случај је хтео да ништа на овом свету не изостане што би било управљено против сиротог музичара. У усову који се ваљао преко њега морало је бити свега: перова, скупштина, породица, странаца, јаких, слабих, невиних!

На булевару Поасониер, враћајући се кући, Понс виде где му иде у сусрет кћи тога истог Кардоа, млада жена која је доживела доста несрећа да би била милостива. Осећајући се крива због једне погрешке држане у тајности, она се начинила робњом свога мужа. Од свих домаћица код којих је Понс вечеравао, г-ђа Бертије је била једина коју је звао по имену, он јој је говорио: „Фелиција!” и ми-

слио је каткад да га она разуме. Том благом створењу изгледало је непријатно што срета рођака Понса; јер иако није био ни у каквом сродству с породицом друге жене његовога рођака, старога Камизоа, с њим су се опходили као с рођаком; али, не могавши да га избегне, Фелиција Бертије застаде пред самртником.

— Ја нисам мислила да сте ви зли, рођаче; али, ако је од свега што чујем да се о вама говори, само четвртина истина, ви сте врло дволичан човек... О, не правдајте се! додаде она живо, видећи да Понс учини један покрет, то није потребно из два разлога: први је што ја немам права никога да оптужујем ни да судим, ни да осуђујем, знајући по себи да они који изгледају најкривљи могу наћи извињења; други, што ваши разлози не би ништа вредели. Г. Бертије, који је написао брачни уговор за г-ђицу де Марвил и виконта Попино, толико је киван на вас, да, кад би дознао да сам вам рекла једну једину реч, да сам с вама последњи пут говорила, он би ме грдио. Сви су против вас.

— Видим добро, госпођо! одговори узбуђеним гласом стари музичар, који с пуно поштовања поздрави бележникову жену.

И мучно продужи пут ка Нормандској улици ослонивши се на Шмукеову руку с тежином која је старом Немцу издала сву физичку клонутост с којом се његов пријатељ храбро борио. Тај трећи сусрет био је као пресуда изречена јагњету које се одмара код ногу Господњих; гнев тога анђела сиромаша, знамења народа, јесте последња реч неба. Два пријатеља стигоше кући не изменивши ни речи.

У извесним приликама у животу, човек може само да осети пријатеља крај себе. Изречена утеха позлеђује рану, открива јој дубину. Стари пијаниста имао је, као што видите, дух пријатељства, нежност оних који, пошто су много патили, знају обичаје патње.

Та је шетња имала да буде последња шетња чича Понса. Болесник је падао из једне болести у другу. Како је био сангвинично жучног темперамента, жуч му пређе у крв, и он доби јаку жутицу. Пошто су му те две болести које су дошле једна за другом, биле једине у животу, он није познавао ниједног лекара; и по нагону, увек у први мах изврсном, чак и материнском, осетљива и одана Сиботовица доведе квартовског лекара. У Паризу, у сваком кварту, постоји по један лекар чије име и стан познаје само нижа класа, ситно грађанство, вратари, и који се према томе зове квартовски лекар. Тај лекар, који врши порођаје и пушта крв, у медицини је оно што је, у Малим огласима, слуга за све послове. Принуђен да буде добар према сиротињи, доста искусан због дуге праксе, он је обично вољен. Доктор Пулен, кога је код овог болесника довела г-ђа Сибо с пристанком Шмукеовим, слушао је, не обраћајући на њих пажње, јадиковања старог музичара; овај је, преко целе ноћи, чешао кожу која је постала сасвим неосетљива. Стање очију, окружених жутом бојом, подударало се са симптомима.

— Ви сте морали, пре два дана, преживети какву велику жалост, рече лекар своме болеснику.

— На жалост! јесам, одговори Понс.

— Ви имате болест коју господин умало није добио, рече он показујући Шмукеа, жутицу; али неће вам бити ништа, додаде доктор Пулен пишући рецепт.

И поред ове последње, тако утешне речи, доктор је бацио на свога болесника један од оних хипократских погледа у коме очи жељне да сазнају истину увек погоде смртну пресуду, ма како она била сакривена под уобичајеним саучешћем. Зато се г-ђа Сибо, која је продирала у докторове очи погледом уходе, није варала у нагласку лекарске изреке ни у лицемерном изразу доктора Пулена, и при изласку пође за њим.

— Мислите ли да неће бити ништа? рече г-ђа Сибо доктору на степеништу.

— Драга моја госпођо Сибо, ваш је господин мртав човек, не због навале жучи у крв, него због душевне клонулости. Са много неге, међутим, ваш се болесник још може извући; треба га извести одавде, водити га на пут...

— А с чиме?... рече вратарка. За сав приход, он има само своје место, а његов пријатељ живи од неких малих прихода што му дају неколико великих госпођа, којима је он, како прича, чинио услуге, врло милостиве госпође. Ја ту негујем два детета већ девет година.

— Ја целог живота гледам људе како умиру, не од болести, него од оне велике и неизлечиве болести, оскудице у новцу. У колико мансарда ја морам, не да наплатим посету, него да оставим по пет франка на камину!...

— Сиромах драги господин Пулен!... рече г-ђа Сибо. Ах! да ви н' имате сто хиљада ливара прихода као што имају неке цимрије из нашег квартa, који су прави нечестиви, ви би били претставник доброга Бога на земљи!

Лекар који је успео, уважењем гг. вратара из свога квартa, да створи себи један мали круг пацијената који је једва подмиривао његове потребе, диже очи небу и захвали г-ђи Сибо изразом достојним Тартифа.

— Ви дакле кажете, драги мој господине Пулене, да би се са много неге наш драги господин повратио?

— Да, ако му дух није сувише уцвељен болом који је преживео.

— Јадник! Ко га је могао тако растужити? То је н један красан човек коме нема равна на земљи, осим његовога пријатеља г. Шмукеа!... Ја ћу дознати у чему је н' ствар. И ја се примам да насапуним оне који су ми увредили мога господина...

— Слушајте, драга госпођо Сибо, рече лекар, који се тада налазио на прагу колских врата, једна је од главних црта болести вашег господина, стална нестрпљивост поводом сваке ситнице, и, како није вероватно да би он могао узети болничарку, ви ћете га неговати. Тако...

— Јел' то ви говорите о гошпон Понш у? запита гвожђарски трговац који је пушио лулу.

И он устаде са камена на вратима да се умеша у разговор вратарке и доктора.

— Да, чика Ремонанк! одговори г-ђа Сибо Оверњату.

— Жнајте да је он богатији него гошпон Моништрол и гошпода што продају реткошти. Ја ше дошта ражумем у роби и могу вам кажати да тај драги човек има читава блага!

— Гле, ја сам мислила да ми се ви ругате пре неки дан, кад сам ваш показала све те старудије док моја господа нису била код куће, рече г-ђа Сибо Ремонанку.

У Паризу, где калдрма има уши, где врата имају језик, где пречаге од прозора имају очи, ништа није опасније него разговарати пред колским вратима. Последње речи које се ту кажу, и које су за разговор оно што је *post-scriptum* за писмо, садрже несмотрености исто тако опасне за оне од којих се чују као и за оне који их прикупе. Само један пример биће довољан да поткрепи овај што га пружа ова прича.

Једног дана, један од првих бербера из времена Царства, доба у коме су људи много неговали своју косу, излазио је из једне куће где је баш био очешљао једну лепу жену, и где је имао за муштерије све богате кирајџије. Међу овима је цвetaо неки стари момак у друштву једне домаћице која је мрзела наследнике свога господина. Некадашњи младић, озбиљно болестан, био се обратио за савет најславнијим лекарима, који се још нису звали кнежеви науке. Изишавши случајно у исто време кад и берберин, лекари, праштајући се на колској капији, говорили су, с науком и истином на длану, као што говоре међу собом кад је комедија лекарског већања свршена. „То је мртав човек, рече доктор Одри. —

Нема ни месец дана живота, додаде Деплен, „осим ако се не догоди чудо“. Берберин чу те речи. Као сви бербери он је био у споразуму са послугом. Гоњен прекомерном грабљивошћу, он се одмах попе код некадашњег младића, и обећа слушкињи-газдарци доста лепу награду, ако може да натера свог господара да уложи велики део имања у доживотну ренту. У имању умирућег старог момка, старог уосталом педесет шест година, које би требало двоструко бројати због његових љубавних пустоловина, налазила се једна дивна кућа у улици Ришеље, која је вредела тада двеста педесет хиљада франака. Та кућа, предмет похлепности берберинове, продата му је у замену за доживотну ренту од тридесет хиљада франака. То се дешавало 1806. Тај берберин, повукавши се од посла, данас седамдесетогодишњак, још плаћа ренту у 1846. Како некадашњи младић има данас деведесет и шест година, подетио се и оженио својом г-ђом Еврар, он може још врло далеко отићи. Берберина, пошто је дао неких тридесет хиљада франака служавки, непокретност кошта више од једног милиона; али кућа вреди данас осам до девет стотина хиљада франака.

По угледу на овог берберина, Оверњат је слушао последње речи које је Брунер рекао Понсу на вратима, на дан виђења феникс-вереника са Цецилијом; он је дакле желео да продре у Понсов музеј. Ремонанк, који се лепо слагао са Сибовљевима, ускоро је био пуштен у стан два пријатеља у њиховом отсуству. Ремонанк, засењен толиким богатством, виде да би се могло ћарити, што значи у трговачком

говору, да би се читаво богатство могло украсти, и он је на то мислио од пре пет, шест дана.

— Ја ше тако мало шалим, одговори он г-ђи Сибо и доктору Пулену, да ћемо ражговарати о тој штвари и да ако тај честити гошподин оће доживотну ренту од педешет иљада франака, платићу вам корпус нашег вина ако ми ви...

— Шта мислите? рече лекар Рамоненку, педесет хиљада франака доживотне ренте!... Али ако је чича тако богат, кад га ја лечим и г-ђа Сибо чува, он се онда може излечити... јер су болести јетре незгоде сувише јаких темперамената...

— Јешам ли казао педешет? Али један гошподин, ту, на вашим вратима, понудио му је шедам штотина франака, то шамо жашлике, дођавола!

Чувши ову Ремонанкову изјаву, г-ђа Сибо погледа доктора Пулена чудним погледом, ђаво је запалио кобну ватру у њеним очима поморанџине боје.

— Хајд! немојте да слушате такве глупости, прихвати лекар, довољно срећан што је дознао да његов болесник може платити све посете које он буде учинио.

— Гошподине доктуре, ако моја драга г-ђа Шибо, пошто је гошподин у кревету, оће да ме пушти да доведем мог вештака, шигуран шам да ћу наћи новац жа два шата, кад би шетицало шедам штотина франака...

— Лепо, пријатељу! одговори доктор. Хајде, госпођо Сибо, гледајте да се никад не противите болеснику; треба да имате много стрпљења јер ће га све дражити, све ће га замарати, чак и ваша пажња према њему; можете очекивати да му ништа неће бити по вољи...

— Богме, тешко ће му се угодити, рече вратарка.

— Молим вас, слушајте ме добро, продужи лекар. Живот г. Понса је у рукама оних који га буду неговали; зато ћу га ја обилазити можда и двапут дневно. Почињаћу посете њиме...

Лекар је одједаред прешао од дубоке безбрижности коју је осећао према судбини својих сиромашних болесника, на најнежнију бригу, увиђајући, по озбиљности рачунције, могућност тога богатства.

— Биће негован као краљ, одговори г-ђа Сибо са извештаченим одушевљењем.

Вратарка причека да лекар скрене за улицу Шарло пре но што је продужила разговор са Ремонанком. Гвожђар је довршавао своју лулу, с леђима наслоненим на довратник свога дућанчета. Он није без намере заузео тај став, хтео је да види вратарку кад буде долазила к њему.

Тај дућан, који је некад био кафана, остао је такав каквог га је Оверњат нашао кад га је узео под закуп. Још се могло читати: испод КАФАНА НОРМАНДИЈА: Ремонанк, гвожђар, купује робу на распродаји. Наравно, огледала, столови, столице, полице, сав намештај кафане Нормандије био је продат. Ремонанк је најмио за шест

стотина франака, сасвим празан дућан, собицу иза њега, кујну и једну једину собу на међуспрату, где је некад спавао први келнер, јер се стан који иде уз кафану Нормандију подразумевао у други закуп. Од првобитне раскоши кафецијине, остали су само једноставни тапети у дућану и јаке гвоздене полуге излога са својим клинцима.

Дошавши ту 1831, после јулске револуције, Ремонанк је почео излагати сломијена звонца, пукнуте чиније, гвожђарију, старе кантаре, некадашње тегове које је одбацио закон о новим мерама који сама Држава не врши, јер у новчаном оптицају оставља новце од једног или од два суа који потичу из владавине Луја XVI. Затим овај Оверњат, јак за петорицу Оверњата, купи кухињско посуђе, старе оквири, стари бакар, окрњене порцелане. Неосетно, пунећи се и празнећи се, дућан поче личити на Николетове лакрдије, врста робе са поправи. Гвожђар је играо чудним и сигурним удвајањем улога чије се дејство огледа у очима цуњала, довољно филозофа да прате све веће напредовање вредности које су испуњавале ове паметне дућане. За лименим стварима, кухињским лампама, олупинама, долазе оквири и бакар. Затим долазе порцелани. Ускоро дућан, за тренутак претворен у *show room*, прелази на музеум. Најзад, једног дана, прашњави прозор се осветлио, унутрашњост је обновљена, Оверњат оставља сомот и кратке капуте, он носи реденготе! виђа се као змај који чува своје благо; окружен је ремек-делима, постао је добар познавалац, удесетостручио је своје капитале, не да се ухватити ни на какво лукавство, зна подвале свога заната. Чудовиште је ту,

као нека баба усред двадесет младих девојака које нуди публици. Лепота, чуда уметности, равнодушни су томе човеку, уједно лукавом и грубом, који рачуна своје добити и грубо поступа с незналицама. Поставши глумац, он изиграва приврженост својим сликама, својим финим столарским радовима, или се претвара да се устручава, или подмеће цене коштанја, нуди да покаже рачуне. То је један превртљивац, он је у исти мах Жокрис, Жано, пајац, или Мондор, или Харпагон, или Никодем.

Већ треће године, код Ремонанка су се могли видети лепи часовници, оклопи, старе слике; и, у своје отсуству, остављао је да му дућан чува једна дебела жена, врло ружна, његова сестра, која је пешке дошла са села, на његов захтев. Ремонанкова, врста идиота мутна погледа, и одевена као јапански идол, није попуштала ни паре од цене коју је њен брат одредио; она је уосталом водила бригу и о кући, и решавала питање, по изгледу нерешљиво, да живи од сенске магле. Ремонанк и његова сестра хранили су се хлебом и харингом, отпацима, остацима поврћа, покупљеним на гомилама ђубрета које су гостионичари остављали по својим угловима. Њих двоје нису трошили, с хлебом, ни шездесет пара дневно, а Ремонанкова је шила и прела тако да их је зарадила.

Овај почетак трговине Ремонанкове, који је дошао да буде посредник у Паризу, и који је, од 1825 до 1831 вршио посредништва за трговце реткости булевара Бомарше и казанција улице Лап, редовна је историја многих трговаца реткостима. Јевреји, Нормани, Оверњати и Савојци, та четири племена

људи имају исте нагоне, богате се истим средствима. Ништа не трошити, стећи лаке зараде, и гомила-ти камате и добити, такав је њихов устав. И тај је устав истина.

У то време, Ремонанк, помиливши се са својим старим газдом, у пословним везама са великим трговцима, ишао је да шићари (техничка реч) у предграђа Париза, која, као што знате, износе четрдесет миља унаоколо. После четрнаест година рада, он је био сопственик једног имања од шездесет хиљада франака и добро снабдеведеног дућана. Без споредних доходака, у Нормандској улици, где га је задржавала умереност кирије, он је продавао своју робу трговцима, задовољавајући се умереном добити. Сви су се његови послови свршавали на оверњатском наречју, званом сћагабиа. Тај је човек гајио један сан! желео је да се настани на булеварима; хтео је да постане богат трговац старина и да једног дана непосредно преговара с љубитељима. У њему је, уосталом, тињао један страшан трговачки дух. На лицу је чувао прашњави леп начињен од гвоздених опиљака и улепљен знојем, јер је све сам радио; што је његово лице чинило у толико више непроницљивим уколико га је физички труд обдарио стоичком неосетљивошћу старих војника из 1799. Телесно, Ремонанк је био кратак и мршав човек, чије су мале очи, лежећи као свињске, испољавале у свом гладном плаветнилу усретсрећену грабљивост, подругљиво лукавство Јевреја, без њихове спољне понизности праћене дубоким презирањем које осећају према хришћанима.

Односи између Сибовљевих и Ремонанкових били

су односи добротвора и штићеника. Г-ђа Сибо, убеђена у превелико сиромаштво Оверњата, продавала им је за баснословну цену остатке Шмукеа и Сибоа. Ремонанкови су плаћали фунту кора и средине хлеба два и по сентима, један и по сентим пуну зделу кромпира, и тако све. Лукави Ремонанк никад није сматран за човека који врши послове за свој рачун. Он је увек претстављао Монистрола и говорио да га прождиру богати трговци; зато су Сибовљеви искрено жалили Ремонанкове. За једанаест година, Оверњат још није био похабао сомотски капут, сомотске панталоне и сомотски прслук које је носио; али та три комада одела, својствена Оверњатима, била су прорешетана закрпама, које је Сибо бесплатно метао. Као што се види, сви Јевреји нису у Израиљу.

— Да се ви мени не ругате, Ремонанк, рече вратарка. Зар г. Понс може имати такво богатство и живети животом каквим он живи? Нема он код себе ни сто франака!...

— Љубитељи шушви такви, одговори искусно Ремонанк.

— Дакле, ви мислите, на, заиста, да мој господин н' има ствари за седам стотина хиљада франака?...

— Шамо у шликама... Има једну, кад би ишкао педешет хиљада франака, ја би их нашао, макар се морао жаклати. Ви добро жнате мале оквири од глеђошаног бакра, пуне чрвене кадифе, где шу портрети?... Дакле, то шу емаљи од Петитота, које гошпон ми-

ништар из владе, бивши дрогеришт плача иљаду талира комад...

— Има их тридесет у два оквира! рече вратарка, чије се очи раширише.

— Е лепо, жамишлите колико је његово благо!

Г-ђа Сибо, обузета вртоглавицом, преобрази се. Њој паде на ум да се уврсти у тестамент чича-Понса, по угледу на све служавке-газдарице чије су доживотне ренте изазвале толику грамзивост у кварту Маре. Станујући у својим сновима, у једној општини у околини Париза, она се ту шепурила по једној пољској кући, где је неговала живину, обрађивала своју башту, и где је довршавала своје дане служена као краљица, као и њен јадни Сибо, који је заслужио толику срећу, као сви несхваћени, заборављени анђели.

У наглom и прстодушном покрету вратарке, Ремонанк опази извесност успеха. У занату шићарџије (то је реч за оне који траже прилике, од глагола шићарити, тражити прилике и закључивати добре погодбе са власницима ствари, који се не разумеју у пословима); у томе занату, тешкоћа се састоји у томе да човек успе да се увуче у куће. Не можете замислити Скапенова лукавства, Зганарелове подвале и Доринине дражи, које шићарџије проналазе да би ушли код грађанина. То су комедије достојне позоришта, и увек основане, као овде, на грабљивости слугу. Слуге, нарочито на селу или по провинцији, за тридесет франака у новцу или роби, закључују погодбе где шићарџија оствари добит од хиљаду до две франака. Нађе се неки при-

бор од старог севра, фине земље, чије би освајање, кад би се испричало, показало како су сва дипломатска лукавства минстерског конгреса, сву мудрост развијену у Нимегу, у Утрехту, у Рисвику, у Бечу, превазишли шићарције, чије су смешне стране много отвореније него разних посредника. Шићарције се служе за свој посао средствима која продиру исто тако дубоко у поноре личних користи, као што су средства која амбасадори с таком муком траже за прекид најбоље учвршћених савеза.

— Лепо шам рашпалио Шиботовицу, рече брат сестри видећи је да заузима своје уобичајено место на исцепаној сламној столици. И ја чу, даклем, да ше пошаветујем ш јединим човеком који ше у томе ражуме, ш нашим чифутом, једним добрим, чифутом, који нам је давао на жајам шамо жа петнајшт на што!

Ремонанк је био прочитао у срцу Сиботовичином. Код жена тога кова, хтети то је деловати; оне не отступају ни пред каквим средством да би постигле успех; оне прелазе са најпотпунијег поштења на најдубље неваљалство, у тренутку. Поштење, као у осталом сва осећања, требало би поделити на два поштења: негативно и позитивно. Негативно поштење би било као код Сибовљевих, који су поштени док им се не укаже прилика да се обогате. Позитивно би поштење било оно које увек остаје до чланака у искушењу, а не подлеже му, као код банкарских чиновника. Гомила гадних намера навалила је у главу и у срце те вратарке, кроз брану интереса отворену на ђаволску реч гвожђареву. Сиботовица се по-

пе, одлете, да будемо тачни, из своје собе у стан своја два господина, и појави се с образином нежности на лицу, на прагу собе где су уздисали Понс и Шмуке. Видећи где улази надничарка, Шмуке јој даде знак да не каже ни речи о правом мишљењу докторову у присуству болесниковоу; јер пријатељ, узвишени Немац, прочитао је у докторовим очима; и она на то одговори другим знаком главе, изражавајући дубок бол.

— Па, драги господине, како се осећате? рече Сиботовица.

Вратарка стаде код ногу постеље, подбочивши се и с очима заљубљено упртим у болесника, али какве су златне искре из њих избијале! То би, за неког посматрача, било страшно, као тигров поглед.

— Врло рђаво! одговори сиромас Понс, не осећам никакве воље за јелом. — Ах! свет! свет! узвикну он, стегнувши руку Шмукеову, који је, седећи код узглавља, држао Понсову руку, и с киме је болесник без сумње говорио о узроцима своје болести. — Ја бих много боље учинио, добри мој Шмуке, да сам послушао твоје савете! да вечеравам овде сваки дан откад смо се удружили! да се одрекнем тога друштва које прелази преко мене као колица преко јајета, а зашто?

— Но, но, добри мој господине, немојте да јадикujete, рече Сиботовица, доктор ми је казао истину...

Шмуке повуче вратарку за хаљину.

— Ех! ви се можете н' извући, али са н' много неге... Будите без бригае, ви н' имате крај вас н'

једног доброг пријатеља, и, да се не хвалим, н' једну жену која ће вас неговати као што н' мајка негује своје првенче. Ја сам Сибоа отргла од једне болести кад га је г. Пулен био осудио, кад му је н' бацио, како се каже, покров на лице, кад га н' је напустио као мртвог!... Е па лепо, ви који још нисте дотле дошли, хвала Богу, ма да сте доста болесни, рачунајте на мене... ја ћу н' вас спасти н' сама! Будите мирни, не узрујавајте се н' толико.

Она повуче покривач на руке болесникове.

— Не брините, синчићу мој, рече она, г. Шмуке и ја провешћемо ноћ, ту, н' код вашег узглавља... Боље ћете бити гледани него неки кнез...; а, уосталом, ви н' сте доста богати да не морате себи ништа ускраћивати, што је потребно за вашу болест... Ја сам све удесила са Сиботом; јер, сиромашно мој драги човек, шта би радио без мене?... Дакле, ја сам му лепо н' објаснила, а ми вас толико обоје волимо, да је пристао да ја будем н' овде ноћу... А за човека као он... то је велика жртва, маните! јер он ме воли као првог дана. Не знам шта н' му је! то је због наше собице! обоје једно уз друго, увек!... Та немојте се тако откривати!... рече она полетевши узглављу и повукавши покриваче Понсу на груди. Ако не будете добри, ако не радите лепо све што буде наредио г. Пулен, који је, видите, слика доброг Бога на земљи, ја не одговараш за вас... Треба да ме слушате...

— Та, госпођо Зипо! он че ф а с злушати, одговори Шмуке, јер он оче да ши-фи са нјековф топри бријадел Шмуке, ја до јамчим.

— Особито немојте бити пргави, јер ваша болест, рече Сиботовица, доста н' вас и сама прави пргавим, и кад ви не бисте погоршавали ваше нестрпљење. Бог нам шаље болести, драги мој добри господине, он нас кажњава за наше погрешке, ви н' сигурно имате да н' пребаците себи неколико драгих грешчица.

Болесник климну главом одричући.

— Ох! маните, ви н' сте морали волети у младости, морали н' сте правити лудорије, ви можда н' имате гдегод н' какав плод ваше н' љубави, који је н' без леба, и ватре, и крова... Људи су чудовишта! то н' воли н' једног дана, затим, фррт! то више не мисли ни на шта, чак ни на плаћање н' дојкиње!... Сироте жене!...

— Али мене су у животу волели само Шмуке и моја сирота мајка, рече тужно сиромашно Понс.

— Хај'те, бога вам! нисте ви н' светац! ви н' сте били млади и морали н' сте бити врло леп младић, кад вам је било двадесет година... Ја, како сте добри, ја н' би вас н' волела...

— Увек сам био ружан као жаба! рече Понс очајно.

— Ви то кажете из скромности, јер то је н' ваше, ви сте н' скромни.

— Ама нисам, драга госпођо Сибо, понављам вам, увек сам био ружан, никад нисам био вољен...

— Којешта! ви?... рече вратарка. Ви сад н' хоћете да ме уверите да н' сте, у вашим годинама, као н' млада девојка... Другом ви то! н' један музичар! позоришни човек! Ама кад би ми н' каква жена то говорила, ја не бих веровала.

— Коспођо Зипо! Фи чете ка растра-
шити! викну Шмуке видећи где се Понс увија
као црв.

— Ћутите н' и ви! Ви сте н' два стара покварења-
ка... Иако сте н' ружни, нема тако ружног поклоп-
ца да не нађе свој лонац! како каже пословица! Си-
бо је могао стећи љубав једне од најлепших остри-
чарка у Паризу... а ви вредите н' сто пута више од
њег... Вешти сте ви!... Оставите н', молим вас,
и ви н' сте правили лудорије! и Бог вас кажњава што
сте напустили вашу децу, као Аврама!...

Болесник, утучен, нађе снаге да учини још један
покрет порицања.

— Али будите без бриге, то вам неће сметати
да н' живите колико Матусалем.

— Та оставите ме на миру! викну Понс. Ја никад
нисам знао шта је то бити вољен!... никад нисам
имао деце, ја сам сам на свету...

— На, истина?... запита вратарка, јер ви н' сте
тако добри, да жене, које, видите, н' воле доброту,
то њих привеже... и мени је изгледало немогуће да,
у ваше добро време...

— Одведи је! рече Понс на уво Шмукеу, до-
садна ми је!

— Г. Шмуке, н' онда, има деце... Сви н' сте ви
такви, стари момци...

— Ја! узвикну Шмуке усправивши се, али...

— Гле, и н' ви, ви н' сте без наследника, је л' те?
Ви н' сте оба дошли на земљу као печурке...

— Молим фаз, отите! одговори Шмуке.

Добри Немац јуначки обухвати г-ђу Сибо око

струка, и изведе је у салон, не водећи рачуна о ње-
ном викању.

— Ви бисте хтели у н' вашим годинама да напа-
ствујете једну сироту жену! викала је Сиботовица
отимајући се из Шмукеових руку.

— Не фичите!

— Ви, бољи од вас двојице! одговори Сиботови-
ца. Ах! погрешила н' сам што сам говорила о н' љу-
бави двојици стараца који никад нису познали же-
не! ја н' сам распалила вашу ватру, наказо, викну
она, видећи како Шмукеове очи сијају од гнева. Н' у
помоћ! н' у помоћ! одводе ме.

— Фи сте ајне шифотина! одговори Не-
мац. Такле, шта је гасао токтор?...

— Ви сте тако сурови према мени, рече плачући
ослобођена Сиботовица, према мени која бих скочи-
ла у ватру за вас двојицу! Врло лепо! кажу н' да
људи одмах гледају да вас искористе... Како је то
истина! Мој јадни Сибо не би ме тако мучио...
Мене, која сам вас гледала као своју децу; јер ја
немам деце, и јуче сам рекла, да, баш јуче, Сибоу:
„Пријатељу, Бог је добро знао шта ради кад нам
није дао деце, јер ја имам двоје деце горе! Ето,
светога ми Божјег крста, мајчине ми душе, шта сам
му говорила.

— Ех! али шта је гасао токтор? за-
пита бесно Шмуке, који је први пут у животу лу-
пио ногом.

— Дакле, он је н' казао, одговори Сиботовица
повукавши Шмукеа у трпезарију, он је н' казао да
би наш драги, љубљени, мили болесник био у смрт-
ној опасности, кад не би био добро негован: али ја

сам ту, упркос ваше суровости; јер ви н' сте сурови, ви кога сам ја сматрала за тако благог. Н' ала ви имате тог темперамента!... Н' ах! ви ваљда нећете н' опет н' у вашим годинама да напаствујете једну жену, матори обешечање?...

— Опеженак! ја?... Фи, такле, не расуметете та ја фолим замо Бонз!

— Н' у добри час, ви ћете ме оставити на миру, је л' те? рече она смешећи се Шмукеу. И добро ћете радити, јер би Сибо поломио кости свакоме ко н' би насрнуо на моју част!

— Некујте ка топро, мала моја козпоћа Зипо, прихвати Шмуке покушавајући да узме за руку г-ђу Сибо.

— Н' ох! видите, н' опет!

— Злушајте ме такле! Сфе што путем имао пиће фаше, ако ка збаземо.

— Па лепо, идем ја код апотекара да узмем што треба... јер, видите, господине, то ће коштати, та болест: а како ћете ви?...

— Ја чу ратити! Ја очу та Бонз путе некофан као ајн кнес...

— Биће, добри мој господин Шмуке; и, молим вас, не брините се ни за шта. Сибо и ја н' имамо две хиљаде франака уштеде, оне су ваше, а н' одавна ја додајем овде моје, н' маните!...

— Топрашена! узвикну Шмуке бришући очи, какфо зрце!

— Избришите сузе које ми чине част, јер то је моја награда! рече мелодрамски Сиботовица. Ја сам најнекористољубивије створење које постоји;

али немојте н' улазити са сузама н' у очима, јер ће г. Понс мислити да је болеснији него што је.

Шмуке, узбуђен том пажњом, узне најзад Сиботовичину руку и стеже је.

— Поштедите н' ме! рече бивша остричарка добацивши Шмукеу нежан поглед.

— Бонз, рече добри Немац ушавши, коспоћа Зипо је ајн анђео, до је ајн прпливи анђео, али до је ајн анђео.

— Мислиш?... ја сам постао неповерљив од пре месец дана, одговори болесник завртевши главом. После свих мојих несрећа, не верујем више ни у шта осим у Бога и у тебе!...

— Острафи, и ми ћемо шифети сфидроје као кралефи! узвикну Шмуке.

— Сибо! викну вратарка задувана, улазећи у своју собицу, ах! пријатељу, наша је н' срећа осигурана! Моја два господина немају наследника, ни ванбрачне деце, ни ничега. Ох! ићи ћу код госпа Фонтен да ми баци карте, да знам колики ћемо приход н' имати!...

— Жено, одговори мали кројач, немој да рачунамо на ципеле с мртваца, да будемо добро обувени.

— Ах! хоћеш ти да ме задиркујеш? рече она плеснувши пријатељски Сибоа. Ја знам што знам! Г. Пулен је н' осудио г. Понса! И ми ћемо бити богати! Ја ћу ући у тестамент... Ослони се на мене! Провлачи твоју иглу и пази на н' кућу и нећеш још дуго радити тај занат! Ми ћемо н' се повући на село, н' у Батињол. Н' једна лепа кућа, н' лепа башта, коју ћеш ти обрађивати да се забавиш, а ја ћу н' имати слушкињу!...

— Па, шушетко, како је тамо горе?
запита Ремонанк. Жнате ли шта вреди она
жбирка?...

— Не, не, још не! Не иде н' то тако, пријатељу.
Ја сам почела да испитујем важније ствари...

— Важније! узвикну Ремоненк; али шта
је важније него та штвар?...

— Хајде, мангупе! пусти ме да ја крманим, рече
вратарка самоуверено.

— Али тридешет на што, на то ше-
дам штотина иљада франака, имали
би чиме да оштанете гажда до краја
живота...

— Будите спокојни, чика - Ремонанк, кад затреба
да знамо шта вреде све те ствари што је стари по-
купио, видећемо...

И вратарка, пошто је ишла у апотеку да узме ле-
кове које је доктор Пулен преписао, одложи за су-
тра своје саветовање с г-ђом Фонтен, мислећи да
ће пророчанске способности наћи чистије, свежије,
кад оде ујутру, пре свију; јер код г-ђе Фонтен че-
сто чека маса света.

Пошто је четрдесет година била супарница славне
г-ђе Ленорман, коју је уосталом преживела, г-ђа
Фонтен је тада била пророчица за Маре. Не може
се претставити шта су картаре за ниже париске кла-
се, ни огромни утицај који оне врше на одлуке не-
образованог света; јер куварице, вратарке, јавне
жене, раднице, сви они који, у Паризу, живе од
нада, обраћају се за савет повлашћеним особама
које имају чудну и необјашњиву моћ да читају у бу-
дућности. Веровање у окултне науке много је рас-

прострањеније него што то замишљају научници,
адвокати, бележници, лекари, судије и филозофи.
Народ има неизгладиве нагоне. Међу тим нагонима,
онај који се тако глупо зове сујевеље исто је
тако у крви народа као и у духу виших људи. Мно-
ги државници обраћају се, у Паризу, картарама. За
невернике прорицање помоћу астрологије само је
искоришћавање једног урођеног осећања, од најја-
чих осећања наше природе, радозналости. Неверни-
ци, дакле, потпуно одричу односе које врачање по-
ставља између људске судбине и положаја звезда,
који се добијају помоћу седам или осам главних на-
чина који сачињавају астрологију. Али са окултним
наукама је исто онако као и са толико природних
утицаја које одбацују слободни мислиоци или ма-
теријалистички филозофи, тј. они који се држе је-
дино видних и темељних чињеница, резултата ре-
торте и теразија савремене физике и хемије; те
науке се одржавају, оне и даље иду својим путем,
без напредовања уосталом, јер отприлике пре два
века изабрани духови су напустили њихово усавр-
шавање.

Гледајући само могућу страну врачања, веровати
да ранији догађаји човечијег живота, да тајне које
он једини зна могу бити одмах претстављене кар-
тама које он меша, које сече и које читач хороско-
па дели на групе по неким тајанственим законима,
бесмисленост је; али бесмисленост је осудила и во-
дену пару, још осуђује ваздухопловство, осуђивала
је проналазак барута и штампе, наочари, бакрорез,
и последње велико откриће дагереотипију. Да је не-
ко дошао да каже Наполеону да су једна грађевина

и један човек стално и у сваком тренутку претстављени једном сликом у атмосфери, да сви предмети који постоје ту имају опипљиву и приметну приказу, он би тога човека затворио у Шарантон, као што је Ришеље затворио Соломона де Ко у Бисетр, кад му је нормански мученик донео огромну тековину пловидбе помоћу паре. А то је међутим оно што је Дагер доказао својим открићем! Па лепо, ако је Бог отиснуо за извесне видовите очи судбину сваког човека на његовој физиономији, узимајући ову реч као целокупан израз тела, зашто рука не би садржавала извод те физиономије, кад је рука цела човечија делатност и њен једини начин испољавања? Отуда киромансија. Зар друштво не подражава Бога? Претсказати једном човеку догађаје живота, по изгледу његове руке, није чудноватија чињеница код онога који је добио способност видовитости, него чињеница рећи једном војнику да ће се тући, адвокату да ће говорити, обућару да ће правити ципеле и чизме, земљораднику да ће ђубрити и орати земљу. Да изберемо један пример који пада у очи. Генијалност је тако видна на човеку да, шетајући по Паризу, највеће незналице погоде ко је велики уметник кад он пролази. То је као неко морално сунце чији зраци обоје све у пролазу. Зар се глупак не позна одмах по утиску супротном ономе што га производи генијалан човек? Обичан човек прође готово непримећен. Већина посматрача друштвене и париске природе могу рећи занимање неког пролазника кад га виде где долази. Данас, мистерије врзиног кола које су тако добро сликали сликари XVI века нису више мистерије. Египћани и Египћанке,

оцеви Цигана, тог чудног народа који је дошао из Индије, просто су својим муштеријама давали хашиш. Феномени које су производиле те конзерве савршено објашњавају јахање на метли, бежање кроз оцак, стварна привиђања, тако рећи, бабе претворене у младе жене, помамне игре и дивну музику који су сачињавали мајшту тобожњих обожаваца ђавола.

Данас је толико проверених, изворних чињеница изишло из окултних наука, да ће се једног дана те науке предавати, као што се предају хемија или астрономија. Чак је чудно да се сад, кад се у Паризу отварају катедре за словенски, манџурски, за тако мало достојне предавања северне књижевности, које, уместо да дају поуке требало би да их примају, и чији професори понављају вечне чланке о Шекспиру или о XVI веку, нису успоставила, под именом антропологије, предавања о окултној филозофији, слави старог Универзитета. У томе је Немачка, та земља уједно тако велика и тако детињаста, престигла Француску, јер тамо се предаје та наука, много кориснија него разне филозофије, које су све једно исто.

Да извесна бића имају моћ да опазе, у клици узрока, чињенице које треба да дођу, као што велики проналазач опажа неку индустрију, неку науку у каквом природном дејству које прост човек не опажа, то више није никакав чудноват изузетак који диже грају; то је последица једне признате моћи, која би била унеколико месечарство духа. Ако дакле ова поставка, на коју се наслањају разни начини тумачења будућности, изгледа бесмислена, чињеница је

ту. Обратите пажњу да претсказати крупне догађаје будућности није за видовито биће мајсторија необичнија него погодити прошлост. Прошлост, будућност подједнако је необично дознати у систему неверника. Ако су извршени догађаји оставили трага, вероватно је да догађаји који наилазе имају свој корен. Чим вам неки погађач објасни у појединостима чињенице из вашег ранијег живота за које ви једини знате, он вам може казати догађаје које ће постојећи узроци изазвати. Морални свет је, тако рећи, скројен по обрасцу материјалног света; исте се последице ту морају наћи, с разликама својственим њиховим разним срединама. Тако, као што се тело стварно оцртава у атмосфери, остављајући у њој ону приказу коју дагереотип ухвати и заустави у пролазу; тако се идеје, стварне и делатне творевине, отискују у ономе што треба називати атмосфера духовног света, ту производе дејства, живе спектрално (јер потребно је ковати речи да би се изразили безимени феномени) и онда извесне особе обдарене ретким моћима могу савршено да опазе те облике или те трагове идеја.

Што се тиче средстава употребљених да се дође до привиђења, то је најлакше објашњиво чудо, чим рука посетиоца распореди предмете помоћу којих му се даје да претстави случајеве свога живота. Заиста све је повезано у стварном свету. Сваки покрет одговара каквом узроку, сваки је узрок везан за целину; и, према томе, целина се претставља у најмањем покрету. Рабле, највећи дух новог света, тај човек у коме је суштина Питагоре, Хипократа, Аристофана и Дантеа, рекао је пре три века:

„Човек је микрокосам”. Три века доцније, Сведенборг, велики шведски пророк, говорио је да је земља човек. Пророк и претеча безверја срили су се тако у највећој формули. Све је судбоносно у човечијем животу, као и у животу наше планете. Најмањи догађаји, најништавнији, ту су потчињени једни другима. Дакле, велике ствари, велике намере, велике мисли ту се неминовно огледају у најмањим радњама и са толико верности да, ако какав завереник меша и сече карте, он ће у њих записати тајну своје завере за видовито биће звано циганин, врач, шарлатан, итд. Чим се прими појам судбине, тј. повезаност узрока, астрологија постоји и постаје оно што је некад била, једна огромна наука, јер претпоставља способност дедукције, која је Кивијеа начинила тако великим; али самониклу, уместо да буде, као код тог лепог генија, поникла у вредним кабинетским ноћима.

Прорицање помоћу астрологије, гатање, владало је седам векова, не, као данас, над људима из народа, него над највећим умовима, над владарима, над краљицама и над богатим људима. Једна од највећих наука старога доба, животињски магнетизам, изишао је из окултних наука, као што је хемија изишла из пећи алхемичара. Френологија, филозофија, неврологија, исто су тако одатле изишле; и славни оснивачи ових наука, нових по изгледу, имали су само једну погрешку, коју имају сви проналазачи, и која се састоји у томе да се безусловно систематишу усамљене чињенице, чији стваралачки узроци још измичу анализи. Једнога дана, католичка Црква и савремена филозофија сложиле су се са правдом да

укину, прогоне, исмеју мистерије кабале, као и њене присталице, и тако се створила једна жалосна стогодишња празнина у влади и проучавању окултних наука. Било како било, народ и много људи од духа, нарочито жене, и даље плаћају свој данак тајанственој моћи оних који могу да подигну вео с будућности, они иду да од њих купе наду, храброст, снагу, тј. оно што само вера може дати. Зато се ова наука увек примењује, не без извесне опасности. Данас, гатари, заштићени од мучења трпељивошћу за коју има да захвале енциклопедистима XVIII века, потпадају само под надлежност суда за преступе, и то само у случају кад врше преваре, кад плаше своје муштерије с намером да им измаме новац, што је у ствари лоповлук. На несрећу, лоповлук и често злочин прате упражњавање те узвишене способности. Ево зашто:

Изванредни дарови који чине видовитог човека обично се налазе код људи којима се даје епитет непросвећени. Ти непросвећени људи су изабраници божји, где Бог сипа еликсир који изненађује човечанство. Ти непросвећени људи дају пророке, као Св. Петра, као Пустинјака. Сваки пут кад мисао остаје у целости, не распарчава се на разговоре, на сплетке, на књижевна дела, на научничке замишљаје, на административне напоре, на проналазачке појмове, на ратничке послове, она је у стању да баци необично јаке варнице, које у њему тињају, као што је у сировом дијаманту скривен сјај његових пљоштица. Наиђе згодна околност! тај се ум распали, он добије крила да пређе даљине, божанске очи да све види; јуче је то био угаљ; сутрадан под млазом не-

познатог флуида који га прожме, то је дијамант који зрачи. Виши људи, истрошени на свима странама свога ума, не могу никад, изузев оних чуда које Бог каткад себи допусти, да покажу ту највишу моћ. Зато су гатари и гатаре готово увек просјаци и просјакиње нетакнута духа, бића по изгледу груба, шљунак који котрљају потоци беде, по коло-сецима живота, где су утрошили само физичке патње. Пророк, видовњак то је укратко Мартин ратар због кога је задрхтао Луј XVIII, кад му је овај ка-зао тајну коју је једини краљ могао знати; то је каква г-ђица Ленорман, каква куварица као г-ђа Фон-тен, каква црнкиња готово идиот, какав чобанин који живи с рогатом марвом, какав факир који седи крај неке пагоде, и који, убијајући своју пут, доводи дух до све непознате моћи месечарских способности.

Од памтивека хероји окултних наука сретали су се у Азији. Често онда ти људи, који у обичном стању остају оно што су, јер унеколико испуњавају хемиске и физичке функције тела спроводника електрицитета, час непокретних метала, час канала пуних тајанствених флуида; ти људи, кад опет постану оно што су у суштини, одају се пословима, рачунима који их одводе пред суд за преступе, или чак, као чувеног Балтазара, пред пороту или у затвор. Најзад, оно што доказује огромну моћ коју картоманија врши над људима из народа, то је што су живот или смрт сиротог музичара зависили од хороскопа који ће г-ђа Фонтен гледати г-ђи Сибо.

Ма да су извесна понављања неизбежна у тако знатној историји као што је ова и тако претрпаној појединостима као што је потпуна историја фран-

цуског друштва у XIX веку, непотребно је сликати свињац г-ђе Фонтен, већ описан у Глумили су и не знајући. Само, потребно је приметити да г-ђа Сибо уђе код г-ђе Фонтен, која је становала у улици Вјеј ди Тампл, као што свакодневни посетиоци Енглеске кафане улазе у тај ресторан за ручак. Г-ђа Сибо, врло стара муштерија, често је ту доводила младе девојке и разне прије које је прождирала радозналост.

Стара служавка, која је картари служила као домаћица, отвори врата од светилишта, не известивши своју газдарицу.

— То је г-ђа Сибо!... Уђите, рече она, нема никога.

— Дакле, мала моја, шта вас је то натерало да дођете тако рано ујутру? запита вештица.

Г-ђа Фонтен, којој је тада било седамдесет осам година, заслужила је тај назив по својој спољашњости достојној једне Парке.

— Крв ми се помутила, дајте ми велику игру! узвикну Сиботовица, тиче се мога богатства.

И она објасни положај у коме се налазила, тражећи претсказање за своју одвратну наду.

— Ви не знате шта је то велика игра? рече свечано г-ђа Фонтен.

— Не, ја нисам н' довољно богата да н' гледам ту лакрдију!... Сто франака! то је папрено! где н' бих их ја узела? Али данас, н' треба ми!

— Ја то не гледам често, мала моја, одговори г-ђа Фонтен, ја то чиним само богатима у изузетним приликама, и то ми се плаћа двадесет и пет златника; јер, видите, то ме умара, то ме троши! Дух

ме голица ту у стомаку. То је, као што се пре говорило, ићи на врзино коло!

— Али кад вам кажем, добра моја госпа Фонтен, тиче се моје будућности...

— Најпоследње, за вас, којој дугујем толико муштерија, ја ћу се предати Духу! одговори г-ђа Фонтен показујући на свом оронулом лицу израз ужаса који није био извештачен.

Она устаде са своје старе прљаве наслоњаче, крај камина, оде своме столу покривеном зеленом чојом чије су се све жице могле избројати, и где је с леве стране спавала једна крастава жаба, необичних размера, поред једног отвореног кавеза у коме је била једна црна кокошка накомстрешена перја.

— Астарот! овде, сине! рече она лако ударивши једном дугачком плетећом иглом по леђима жабу, која је погледа умним изразом. А ви, госпођице Клеопатра!... пазите! настави она ударивши мало по кљу-ну стару кокош.

Г-ђа Фонтен се прибра и остаде неколико тренутака непомична; изгледала је као мртва, очи јој се превртоше и побелеше; затим се укочи и рече гласом као из гроба:

— Ево ме!

Пошто је аутоматски растурила просо за Клеопатру, она узме своје карте за велику игру, грчевито их промеша, и даде их г-ђи Сибо да пресече, али дубоко уздишући. Кад ова слика смрти у каљавом турбану, у језовитој одећи, погледа зрна проса која је кљуцала црна кокошка, и зовну свога жапца Астарота да се прошета по разастртим картама, г-ђа Сибо осети језу дуж леђа и задрхта. Само велика

вера да је велика узбуђења. Имати или немати приходе, то је било питање, рекао је Шекспир.

После седам осам минута, за које време је врача отворила и прочитала гробним гласом из једне мађиске књиге, прегледала зрневље што је остало, пут који је начинио жабац повлачећи се, она протумачи значење карата управивши на њих своје беле очи.

— Ви ћете успети! ма да ништа у тој ствари неће ићи како ви мислите, рече она. Мораћете да предузмете многе кораке. Али ћете сабрати плод вашег труда. Ви ћете се врло ружно понашати, али то ће за вас бити као и за све оне који су поред болесника и који жуде за делом наследства. Вас ће у том злочиначком делу помоћи угледне личности... Доцније, на самртним мукама, ви ћете се кајати, јер вас ће убити два одбегла робијаша, један мали с црвеном косом и један стари сасвим ћелав, јер ће се мислити да сте богати у селу где ћете се повући с вашим другим мужем... Но, кћери моја, слободни сте да радите или да останете на миру.

Унутрашње усхићење које је упалило буктињу у шупљим очима тога скелета, тако хладног на изглед, престаде. Кад је хороскоп изговорен, г-ђа Фонтен осети као неку засењеност и у свему је личила на месечаре кад се пробуде; она све погледа са зачуђеним изразом; затим познаде г-ђу Сибо и изгледала је изненађена што је види обузету ужасом који се оцртавао на том лицу.

— Дакле, кћери, рече она гласом сасвим друкчијим него онај који је имала проричући, јесте ли задовољни?...

Г-ђа Сибо погледа забезекнуто врачуру не могући да јој одговори.

— Ах! ви сте хтели велику игру! ја сам с вама поступила као са старом познаницом. Дајте ми само сто франака...

— Сибо, да умре? узвикну вратарка.

— Ја сам вам, дакле, казала тако страшне ствари? запита г-ђа Фонтен врло оштроумно.

— Па да!... рече Сиботовица извукавши из џепа сто франака и спусти их на крај стола; умрети убијена!...

— Ах! ето, хоћете велику игру!... Али утешите се, сви људи убијени у картама не умиру.

— Али је ли то могуће, г о с п а Фонтен?

— Ах, мала моја лепотице, ја не знам ништа. Ви сте хтели да закуцате на врата будућности, ја сам повукла гајтан, то је све, и о н је дошао!

— Ко, о н ? рече г-ђа Сибо.

— Па Дух, него шта! одговори врача изгубивши стрпљење.

— Збогом, г о с п а Фонтен! узвикну вратарка. Ја нисам знала ту велику игру, много сте ме уплашили, н' маните!...

— Госпођа не долази двапут месечно у то стање! рече служавка пратећи вратарку до одморишта. Она би препукла на послу, толико то умара. Сад ће да једе котлете и да спава три сата...

На улици, идући, Сиботовица је чинила оно што чине они који се обраћају врачарима за свакојака претсказивања. Она је веровала у оно што пророчанство нуди повољно по њу а сумњала у претсказане несреће. Сутрадан, учврстивши своје одлуке, ми-

слила је да све стави у покрет, не би ли постала богата и измамила један део Понсова музеја. Зато за неко време није више имала друге мисли до да уде-си средства да би успела. Раније објашњен феномен о усретсређивању моралне снаге код свих гру-бих људи који, не трошећи своје умне способности као светски људи свакодневном употребом, нађу их јаке и моћне у тренутку кад у њиховом духу почне играти то страшно оружје које се зове фикс-идеја, испољио се код Сиботовице у највишем степену. Као што фикс-идеја ствара чуда сналажења и чуда осе-ћања, ова вратарка, уз припомоћ своје грамзвности, постаде тако јака као неки Нисенжан у опасности, тако духовита под својом глупошћу као заводљиви Ла Палферина.

После неколико дана, око седам сати ујутру, ви-дећи Ремонанка где отвара дућан, она му се упуту-умиљавајући се.

— Шта да радим да дознам истину о вредности ствари нагомиланих код моје господе? запита га она.

— Ах! то је врло лако, одговори продавац рет-кости својим страшним говором који, ради ја-сности приче, није више потребно претстављати. Ако хоћете да играте са мном отвореним картама, ја ћу вас упутити на једног проценитеља, врло поштеног човека, који ће знати вредност слика, може се пре-варити за десет пара...

— Ко то?

— Г. Магус, један Јеврејин који се бави пословима још само за своје задовољство.

Ели Магус, чије је име и сувише познато у Љ у д-ској комедији да би било потребно говорити

о њему, повукао се од трговине сликама и реткостима, подражавајући, као трговац, понашање које је Понс имао као љубитељ. Славни процењивачи, по-којни Анри, г.г. Пижо и Море, Тере, Жорж и Роен, речју, вештаци из Музеја, сви су били деца у поре-ђењу са Ели Магусом, који би открио неко ремек-дело под стогодишњом прљавштином, који је по-знавао све школе и рукопис свих сликара.

Тај Јеврејин, дошавши из Бордоа у Париз, оста-вио је трговину 1835, не остављајући бедну спо-љашност, коју је задржао по обичају већине Јевреја, толико је та раса верна својим традицијама. У сред-њем веку, гоњење је принудило Јевреје да носе дроњ-ке да би заварали сумњичење, да се увек жале, да кењкају, да се туже на беду. Та некадашња потреба постала је, као увек, нагон народа, расни порок. Ели Магус, једнако купујући и препродајући дијаманте, тргујући сликама и чипкама, скупоченим реткостима и емаљима, вајарским радовима и старим адиђа-рима, уживао је огромно непознато богатство, сте-чено у тој трговини, која је постала тако разграната. Заиста, број трговаца се удесеторостручио за два-десет година у Паризу, граду где све реткости света заказују састанак. Што се тиче слика, оне се про-дају само у три града, у Риму, Лондону и Паризу.

Ели Магус је живео на Минимском путу, малој широкој улици која води на трг Роајал, где је он имао једну стару палату купљену, за парче хлеба, како се то каже, 1831. У тој величанственој грађе-вини налазио се један од најраскошнијих станова, украшен у доба Луја XV, јер то је била некадашња палата Моленкур. Та палата, коју је сазидао онај

славни претседник пореске управе, није била опустошена за време револуције, због свога положаја. Ако се стари Јеврејин решио да, против израиљских закона, постане кућевласник, верујте да је имао своје разлоге. Старцем је, пред крај живота, као што нам се свима дешава, овладала једна манија која је ишла до лудила. Ма да је био тврдица као његов пријатељ покојни Гопсек, он није могао одолети а да се не диви ремек - делима која је препродавао; али његов укус, све пречишћенији, пробирачки, постао је једна од оних страсти које су допуштене само краљевима, кад су богати и кад воле уметност. Сличан другом пруском краљу, који се одушевљавао неким гренадиром само кад овај достигне шест стопа висине, и који је трошио луде суме да би га могао придружити свом живом музеју гренадира, умировљени старинар се одушевљавао само беспрекорним сликама, које су остале онакве каквим их је мајстор насликао, и задржале први ред међ његовим делима. Зато Ели Магус није пропуштао ниједну велику продају, посећивао је све пијаци, и путовао по целој Европи. Та душа, жедна ћара, хладна као стена, загрејала би се кад угледа какво ремек-дело, сасвим као што се развратник, уморан од жена, узбуди пред неком лепом девојком, и посвети се тражењу лепоте без мане. Тај дон Жуан слика, тај обожавалац идеала, налазио је у том дивљењу узвишенија уживања него тврдица у посматрању злата. Он је живео у харему лепих слика!

Та ремек-дела, смештена као што треба да буду кнежевска деца, заузимају су цео први спрат палате коју је Ели Магус обновио, и с каквом сјајем!

На прозорима су висили, као завесе, најлепши венецијански брокати. По паркетима су се простирали најраскошнији савонериски ћилими. Слике, сто на броју, отприлике, биле су уоквирене у најсјајније оквири, све с укусом позлаћене код јединога париског златара којег је Ели сматрао за савесног, код Сервеа, кога је стари Јеврејин научио да позлађује енглеским златом, златом знатно бољим него у француских златара. Серве је, у вештини позлађивања, оно што је био Тувенен у повезивању књига, уметник заљубљен у своја дела. Прозори тога стана били су заштићени капцима украшеним лимом. Ели Магус становао је у две собе у поткровљу другог спрата, сиромашно намештене, пуне његових рита, и које су мирисале на Јевреје, јер је он до краја живео како је увек живео.

Приземље, цело заузето сликама које је Јеврејин увек продавао, сандуцима који су дошли из иностранства, имало је један огроман атеље где је готово једино за њега радио Море, највештији од наших обнављача слика, један од оних које би Музеј требало да употреби. Ту се налазило и одељење његове кћери, плода његове старости, Јеврејке, лепе као што су лепе све Јеврејке кад се азијатски тип опет на њима појави чист и племенит. Ноема, коју су чувале две служавке, фанатици и Јеврејке, имала је као претстражу једног пољског Јеврејина по имену Абрамко, озлоглашеног у једном романтичном случају, у пољским догађајима, и кога је Ели Магус спасао из рачуна. Абрамко, вратар ове неме палате, суморне и пусте, становао је у једној собици у друштву три пса, необично љута, од којих један Њуфун-

ланђанин, други с Пиренеја, трећи енглески и булдог.

Ето на какве се дубоке осматраче ослањала сигурност Јеврејина, који је путовао без страха, који је спавао на оба ува, и није се бојао никаквих предузећа ни против своје кћери, првог свог блага, ни против свих слика, ни против свог злата. Абрамко је сваке године добијао двеста франака више него прошле године, и ништа више није имао да добије кад умре Магус, који га је обучавао да се занима зеленаштвом по њиховом кварту. Абрамко никад ником није отварао а да не погледа кроз један страшан решеткаст отвор. Тај вратар, херкулеске снаге, обожавао је Магуса као што Санчо Панса обожава дон Кихота. Пси, прекодан затворени, нису могли имати на домаку никакве хране; али, кад падне ноћ, Абрамко их је пуштао, и они су били осуђени, лукавим рачуном старога Јеврејина, да стоје, један у башти, испод једног коца на чијем је врху било парче меса; други у дворишту испод сличног коца, а трећи у великој дворани приземља. Ви разумете да је саме ове псе, који су већ, по нагону, чували кућу, чувала њихова глад; они, ни за најлепшу кучку, не би оставили своје место испод њихове мотке из земље дембелије; они се нису одагле удаљавали ма шта да њушкају. Нека се појави какав непознати, сва три пса би замислила да се дотични упутио њиховој храни, која би им се скинула тек ујутру, кад се Абрамко пробуди. Тај паклени изум имао је огромно преимућство. Пси никад нису лајали, Магусова довитљивост вратила их је дивљаштву, они беху постали подмукли као Мохиканци.

Но, ево шта се десило. Једног дана, зликовци, охрабрани том тишином, доста су лако поверовали да би могли изрибати касу овог Јеврејина; један од њих, одређен да први навали, пређе преко баштенског зида и хтеде да сиђе; булдог га је пустио, а чуо га је врло добро; али чим је нога тога господина била на домаку његових зуба, он му је одмах одгризе и поједе. Лопов је имао храбрости да поново прескочи зид, газио је на кост цеванице, док није пао онесвешћен у наручја својих другова, који га однеше. Та дневна вест, јер Судске новине нису пропустиле да донесу ту дивну епизоду париских ноћи, сматрана је за измишљотину.

Магус, тада стар седамдесет и пет година, могао је терати и до сто. Богат, живео је као што је живео Ремонанк. Три хиљаде франака, заједно са издашношћу према његовој кћери, подмиривали су све његове издатке. Ниједан живот није текао правилније него старчев. Уставши у зору, јео је хлеба натрљаног белим луком, доручак који му је био довољан до ручка. Ручак, калуђерски умерен, јео се у породици. Од свога устајања до подне, манијак је употребљавао време да се шета по одељењу где су блистала ремек-дела. Он је ту све брисао од прашине, намештај и слике, и дивио се неуморно; затим би сишао својој кћери, ту се опијао очинском срећом, и одлазио би послом кроз Париз, где је надгледао продаје, ишао на изложбе, итд. Кад би се неко ремек-дело продавало под условима какве је он хтео, живот овога човека би се озарио; он је имао да ћари, да изведе један посао, да добије битку на Маренгоу. Он је гомилао лукавство на лукавство да

јефтино добије своју нову султанију. Магус је имао своју карту Европе, карту где су била назначена ремек-дела, и он је налагао својим једноверницима у сваком месту да за извесну награду уходе послове за његов рачун. Али колике награде за толики труд!...

Две Рафаелове слике, изгубљене и тако упорно тражене од рафаелиста, Магус има! Он има оригинал Ђорџонове драгане, оне жене за коју је тај сликар умро, а тобожњи оригинали су копије те славне слике која вреди пет стотина хиљада франака, по процени Магусовој. Тај Јеврејин има Тицијаново ремек-дело: Христос спуштен у гроб, слику насликану за Карла Петог, коју је велики човек послао великоме цару, праћену писмом које је цело исписано Тицијановом руком, и то је писмо залепљено испод слике. Он има, од истог сликара, оригинал, прву слику, према којој су начињени сви портрети Филипа II. Деведесет седам других слика све су исте снаге и истих одлика. Зато се Магус смеје нашем Музеју, упропашћеном од сунца, које нагриза најлепша платна пролазећи кроз окна чије дејство одговара дејству сочива. Галерије слика могуће су само кад су осветљене кроз таваницу. Магус је сам отварао и затварао капке свога музеја, и улагао исто толико бриге и предохране за своје слике, колико и за своју кћер, други свој идол. Ах! Стари љубитељ слика добро је познавао законе сликарства! По њему, ремек-дела су имала живот који им је својствен, она су променљива, њихова лепота зависи од светлости која им даје боје, он је о њима говорио као што су Холанђани некад говорили о својим

лалама, и долазио да види поједине слике у часу кад ремек-дело блиста у свој својој слави, кад је време ведро и чисто.

То је била жива слика усред тих непомичних слика, тај старчић обучен у један ружан реденгот, у десетогодишњи свилени прслук, у прљаве панталоне, ћелаве главе, упалих образа, немирне браде, из које стрче беле длаке, претеће и шиљасте доње вилице, безубих уста, светла ока као у његових паса, кошчатих и мршавих руку, носа као обелиск, коже храпаве и хладне, смешећи се на ове лепе генијалне творевине! Један Јеврејин усред три милиона увек ће бити један од најлепших призора које човечанство може дати. Робер Медал, наш велики глумац, не може ма како узвишен био, достићи до те поезије. Париз је град који крије највише оригинала те врсте, који имају неку религију у срцу. Лондонским особењацима увек најпосле огади њихово обожавање, као што им досади и живот; док, у Паризу, мономани живе са својом уобразиљом у срећном наложништву духа. Ви ту често видите где вам иду људи као Понс, као Ели Магус, одевени врло сиромашно, с носем као у доживотног секретара Француске академије, окренутим западу! и који изгледају да не полажу ни на шта, да ништа не осећају, да не обраћају пажње на жене, на дућане; који иду тако рећи насумице, с празнином у џеповима, и изгледају лишени мозга, и ви се питате коме париском племену они могу припадати. Дакле, ти су људи милионари, скупљачи, најстраснији људи на земљи, људи способни да се заглибе у каљаво земљиште суда за преступе да би се дочепали какве шоље,

какве слике, каквог ретког комада, као што је Ели Магус учинио једног дана у Немачкој.

Такав је био вештак код кога Ремонанк одведе тајно г-ђу Сибо. Ремонанк се саветовао с Ели Магусом кад год би га срео на булеварима. Јеврејин је у више прилика, преко Абрамка, позајмљивао новац бившем посреднику, чије му је поштење било познато. Пошто је Минимски пут био на два корака од Нормандиске улице, двоје саучесника у ња р у стигли су за десет минута.

— Видећете, рече Ремонанк, најбогатијег међ старим трговцима реткости, највећег познаваоца у Паризу...

Г-ђа Сибо је била пренеражена нашавши се у присуству једног малог старца одевеног у кабаницу недостојну да прође кроз Сиботове руке ради крпљења, који је надзиравао свога обнављача, сликара који се занимао поправљањем слика у једној хладној одаји тога пространог приземља; затим, добивши један поглед тих очију пуних хладног лукавства као у мачке, она задрхта.

— Шта хоћете, Ремонанк? рече он.

— Треба проценити неке слике; само ви у Паризу можете рећи једном старом казанцији као што сам ја шта може за њих да да, кад нема, као ја, хиљаде и стотине!

— Где је то? рече Ели Магус.

— Ево вратарке те куће; она спрема код господина, и с њом сам ја удесио...

— Како је име сопственику?

— Г. Понс! рече Сиботовица.

— Не познајем га, одговори Магус с безазленим

изразом, притиснувши сасвим лагано ногом ногу свога обнављача.

Море, тај сликар, знао је вредност Понсова музеја, и нагло је био дигао главу. На то су се лукавство могли усудити само са Ремонанком и Сиботовицом. Јеврејин је морално оценио ту вратарку једним погледом где су очи вршиле улогу теразија мерача злата. Ни једно ни друго сигурно нису знали да су чича Понс и Магус често мерили канџе. И заиста, та два бесомучна љубитеља завидела су један другоме. Зато је стари Јеврејин сад осетио као неку унутрашњу засењеност. Никад се он није надао да ће моћи ући у један харем тако добро чуван. Понсов музеј био је једини у Паризу који се могао такмичити с Магусовим музејем. Јеврејину је, двадесет година доцније од Понса, пала на ум иста мисао; али, у његовом својству трговца љубитеља, Понсов му је музеј остао исто тако затворен као и Дисомерару. Понс и Магус носили су у срцу исту суревњивост. Ни један ни други нису волели ону славу што је обично траже они који имају збирке. Моћи прегледати изванредну збирку сиротог музичара, била је за Ели Магуса иста срећа као што је срећа каквог љубитеља жена који успе да се увуче у будоар неке лепе љубавнице коју какав пријатељ крије од њега. Велико поштовање које је Ремонанк указивао тој чудној личности и уплив који врши свака права моћ, чак и тајанствена, начинили су вратарку послушном и услужном. Сиботовица изгуби свој заповеднички глас којим се служила у својој собици са кирајџијама и своја два господина, она прими Магусове услове и обећа да ће га увести у Понсов музеј, исто-

га дана. То је било довести непријатеља у срце места, зарити мач у срце Понсу, који је већ десет година забрањивао Сиботовици да пушта ма кога њему, који је увек носио собом своје кључеве, и кога је Сиботовица слушала док год је делила Шмукеово мишљење о старинама. Заиста, добри Немац, сма-трајући ту раскош за антрамолје, и жалећи Понса због његове маније, пренео је своје презирање старина и на вратарку и тако за дуго време сачувао Понсов музеј од сваког упада.

Откад је Понс био у постељи, Шмуке га је замењивао у позоришту и по заводима. Јадни Немац, који је виђао свога пријатеља само ујутру и о вечери, старао се да стигне свуда задржавајући њихова заједничка места; али је та дужност црпла сву његову снагу, толико га је бол сатирао. Видећи овог јадног човека тако тужног, ученице и људи из позоришта, који су од њега дознали за Понсову болест, распитивали су о њему, и туга пијанисте била је тако велика да је код равнодушних особа налазио исти израз осетљивости на лицу који се у Паризу налази при највећим катастрофама. Сам основ живота доброг Немца био је поремећен као и Понсов. Шмуке је истовремено патио због свога бола и због Понсове болести. Зато би он по пола часа који је држао утрошио говорећи о Понсу; он је тако безазлено прекидао извођење да сам себе запита како је његовом пријатељу, да би га млада ученица слушала како описује Понсову болест. Између два часа, дотрчао би у Нормандску улицу да обиђе Понса за четврт часа. Уплашен од празнине друштвене касе, престрављен од г-ђе Сибо, која је, од пре петна-

ест дана, увећавала што је боље могла трошкове за болесника, наставник музике осетио је да му је стрепње савладала храброст за какву се никад није сматрао способним. Хтео је, први пут у животу да зарађује новац, да новац не би оскудевао у кући. Кад је једна ученица, заиста дирнута положајем двојице пријатеља, питала Шмукеа како може да остави Понса сасвим самог, он је одговорио са узишеним осмехом безазлених људи:

— Коспоћице, ми имамо коспоћа Зипо! ајн плако! ајн пизер! Бонз је некофангао ајн гнес!

А чим је Шмуке каскао по улицама, Сиботовица је била господар стана и болесника. Како би Понс, који није ништа јео већ петнаест дана, који је лежао без снаге, кога је Сиботовица морала сама дизати и спуштати у наслоњачу да би наместила постељу, могао мотрити на тог тобожњег анђела чувара? Наравно, Сиботовица је ишла код Ели Магуса за време Шмукеова ручка.

Она се вратила кад се Немац праштао с болесником; јер, откако је открила могуће богатство Понсово, Сиботовица није више остављала свога нежењу, бдела је над њим! Она би се увалила у једну добру наслоњачу, код подножја постеље, и, да би разонодила Понса, препричавала му је разна оговарања, у којима је савршена ова врста жена. Поставши умиљата, блага, пажљива, забринута, она је себи начинила места у духу чича-Понса, макијавелском вештином, као што ће се видети. Уплашена од претсказања велике игре г-ђе Фонтен, Сиботовица се решила да успе, благим средствима, чисто морал-

ним угурсузлуком, да уђе у тестаменат свога господина. Не знајући десет година за вредност Понсова музеја, Сиботовица је видела иза себе десет година привезаности, поштења, некористољубља, и намеравала је да искористи нешто од те изванредне вредности. Од дана кад је једном речју пуном злата Ремонанк помогао да се у срцу те жене развије змија која је лежала у својој љусци двадесет и пет година, жеља да буде богата, то створење је хранило змију свим рђавим отпацима који се таложе на дну срца, и сад ће се видети како је она извршавала савете које јој је давала змија шиштећи.

— Дакле, је ли добро пило наше анђелче? је ли му боље? рече она Шмукеу.

— Није то про! траки коспоћа Зипо! није то про! одговори Немац бришући једну сузу.

— Та и ви се сувише плашите, драги господине, не треба очајавати... И кад би Сибо био на самрти, ја не бих била тако очајна као ви. Остав'те! наше анђелче је јаког састава. А затим, видите, изгледа да је био уздржљив! ви не знате колику старост дочекају уздржљиви људи! Он је много болестан, истина је, али н' с мојом негом ја ћу га извући. Не брините, идите ви својим послом, ја ћу му правити друштво, и давати му да пије јечмену воду.

— Та немам фас, умро пи от прика... одговори Немац стегнувши у своје руке покретом пуним поверења руку своје добре домаћице.

Сиботовица уђе у Понсову собу бришући очи.

— Шта вам је, госпођо Сибо? рече Понс.

— Г. Шмуке ме је тако растужио, он вас опла-

кује као да сте мртви! рече она. Ма да вам није добро, вама још није толико рђаво да вас оплакује; али то толико утиче на мене. Боже мој, како сам глупа да толико волим људе и да се привежем за вас више него за Сибоа! Јер, на крају крајева, ви ми нисте ништа, ми смо род само по првом човеку; али видите, ја долазим ван себе чим је о вама питање, часна реч. Дала бих исећи руку, леву, разуме се, на, пред вама, да вас видим како идете тамо овамо, како једете и пљачкате трговце по вашем н' обичају... Да сам имала н' једно дете, мислим да би га волела као што волим вас, него! Та пијте, мали мој, хајде, пуну чашу! Хоћете да пијете, господине! Г. Пулен је рекао: „Ако неће да иде на Пер Лашез, г. Понс мора за један дан попити толико каблова воде колико их један Оверњат прода.” Дакле, пијте, хајде!...

— Али ја пијем, добра моја Сибо... толико и толико, да ми је стомак препун...

— Тако, добро је! рече вратарка узимајући празну чашу. Тако ћете се спасти! Г. Пулен је имао једног болесника као ви, који није имао никакве неге, кога су његова деца напустила, и умро је од те болести, зато што није пио!... Зато треба пити, видите, кученце моје!... сахранили су га пре два месеца... Знате ли да, кад бисте ви умрли, драги господине, повукли бисте за собом чича-Шмукеа... Он је као дете, часна реч. Ах! како вас он воли, то драго јагње од човека! не, никад жена не воли човека толико!... Он због ваше болести не може да једе ни да пије, омршавио је за ово петнаест дана, колико и ви, а ви имате само кост и кожу... Љубоморна сам

на њега, јер ја сам вам много одана; али још нисам дотле дошла, нисам изгубила вољу за јелом, напротив! Како морам непрестано да се пењем на спра-тове и да силазим, осећам такав умор у ногама да увече паднем као да сам од олова. И ето, ја занемарујем мог сиротог Сибоа због вас, па му г-ђица Ремонанк спрема ручак, а он гунђа јер је све рђаво. Па онда, ја њему кажем да треба умети патити за друге и да сте ви сувише болесни да би вас могли оставити... Прво ви нисте толико добро да будете без болничарке. Не бих ја трпела болничарку овде, ја која радим ваше послове и водим вашу кућу већ десет година... Па што су несите! једу за десет, па траже вина, шећера, грејалице, угодности... Па онда како поткрадају болеснике кад их болесници не унесу у тестамент... Узмите н' једну болничарку овде данас, али сутра бисте нашли н' једну слику, неку ствар мање...

— Ох! госпођо Сибо! узвикну Понс изван себе, не остављајте ме!... Нека не дирају ништа!...

— Ја сам ту! рече Сиботовица, док будем имала снаге, ја ћу бити ту... будите спокојни! Зар г. Пулен, који је можда бацио око на ваше благо, није хтео да вам да н' једну болничарку!... Како сам вам га усекнула! „Господин 'оће, казала сам му, само мене, он зна моје навике, као што ја знам његове". И он је ућутао. Али болничарка, то вам је лоповица! Што ја мрзим те жене!... Видећете какве су то сплеткашице. Па онда, један стари господин...

— Упамтите да му је г. Пулен то причао... — Дакле, нека г-ђа Сабатие, жена од тридесет и шест година, бивша продавачица папуча у Палеу — ви

добро знате трговачку галерију што су је срушили у Палеу...

Понс потврди главом.

— Добро... Та жена, онда, није успела због њеног човека који је све попио и који је умро од самог пивења, али она је била лепа жена, треба право рећи, само јој то није помогло, ма да је, кажу, имала адвокате за пријатеље... Дакле, у беди, она је постала болничарка за породиље, и н' станује у улици Бар-ди-Бек. Ова н' је дакле тако чувала н' једног старог господина, који је, да простите, имао неку болест у луринарним каналима, па су му мерили дубину као н' у артеском бунару, и која је тражила тако велике неге, да је она спавала на једном пољском кревету у соби тог господина. Је ли могуће, такве ствари! Али ви ћете ми рећи: „Људи вам не поштују ништа! толико су себични!" Најпоследње, ето, разговарајући с њиме, разумете, она је увек ту била, увесељавала га, причала му приче, ћеретала с њиме, као што нас двоје, зар не, ћаскамо... Она дозна да су његови синовци, он је имао синовце, чудовишта, да га љуте, и, на крају крајева, да његова болест долази од његових синоваца. Дакле, драги господине, она је спасла тога господина и постала је његова жена, и они имају једно дивно дете, а г о с п а Бордевен, месарка из улице Шарло, рођака те госпође, била је кума... Зар то није срећа!... А ја сам удата; али ја немам деце, и, могу рећи, то је кривица Сиботова који ме много воли; јер, кад бих ја хтела... Доста. Шта бисмо ми радили да имамо деце, ја и мој Сибо, кад немамо ни пребијене паре после тридесет година поштеног рада, драги го-

сподине! Али што ме теши, то н' је што немам ни паре туђе. Никад ја нисам никоме згрешила... Ето, н један пример, што могу да кажем, јер за шест недеља ви ћете бити на ногама и шетаћете по булеварима; па лепо, и кад бисте ме ви унели у ваш тестамент, видите, ја се не бих смирила док не бих нашла ваше наследнике да им вратим... толико се ја бојим имања које није стечено у зноју лица свог. Могли бисте ми рећи: „Али г о с п а Сибо, немојте се тако узрујавати; ви сте то зарадили, ви сте гледали ту господу као своју децу, ви сте им заштедели хиљаду франака годишње...” Јер на мом месту, знате, господине, да има доста куvariца које би већ имале десет хиљада франака на књижици. „То би дакле било право да вам тај честити господин остави један мали приход”!..., могли би ми, на пример, рећи. Али не, ја, ја нисам користољубива... Не знам како то има жена које чине добра из рачуна... То није чинити добра, зар не, господине?... Ја не идем у цркву! немам за то времена; али мени моја савест каже шта је добро... — Немојте бити тако немирни, маче моје!... не чешите се! Боже мој како сте пожутели! ви сте тако жути да сте постали мрки... Како је то смешно да човек постане, за двадесет дана, као лимун!... — Поштење је богатство сиромашних људи, треба свако да има нешто! Прво, кад би вама дошао крај, претпоставимо, ја бих била прва која би вам казала да све што вам припада треба да дате г. Шмукеу. То је ваша дужност, јер он сам је сва ваша породица! тај вас н' воли, као псето свога господара.

— Ах! јесте, рече Понс, мене нико није волео у целом животу, осим њега...

— Ах! господине, рече г-ђа Сибо, то није лепо од вас; а ја! зар вас ја не волим?...

— Ја то не кажем, драга госпођо Сибо...

— Лепо! зар ви мене сматрате за слушкињу, за обичну куvariцу, као да ја немам н' срца! Ах! Боже мој! сатирите се дакле ви једанаест година за два стара момка! радите само да њима угодите, а ја сам претурала све код десет пиљарица, и оне су ме свакојако грдиле, само да вам нађем добар бриски сир, и ишла сам чак на велику пијацу да вам нађем свежег масла; па сетите се само свега, да вам за десет година нисам ништа разбила, ништа окрњила... Па будите онда као мајка према својој деци! И онда да н' чујете како вам се каже драга госпођо Сибо, што доказује да за вас нема никаквог осећања у срцу старог господина кога негујете као краљевског сина, јер мали Римски краљ није био негован као ви!... Хоћете ли да се кладимо да није био негован као ви!... доказ што је умро у цвету младости... Видите, господине, ви нисте правични... Ви сте један незахвалник! То је зато што сам ја само сирота вратарка. Ах! Боже, и ви дакле мислите да смо ми пси?...

— Али, драга госпођо Сибо...

— Најпосле, ви који сте учени, објасните ми зашто с нама вратарима тако поступају, не верују да и ми имамо осећања, потсмевају нам се, у време н' кад се говори о једнакости!... Зар ја не вредим колико и друга нека жена! ја што сам била једна од најлепших жена у Паризу, да су ме звали лепа о-

стричарка, и што сам слушала љубавне изјаве седам, осам пута на дан?... И кад бих још хтела! Ето господине, ви добро познајете овог човечуљка, гвожђара ту код капије? видите, да сам ја, претпоставимо, удовица, он би ме узео затворених очију, толико их је исколачио на мене, и по цео дан ми говори: „Ох! како имате лепе мишице г о с п а С и б о! ... снивао сам, ноћас, да је то хлеб, а да сам ја путер, и да сам се намазао на њих"! ... Видите, господине, ово су мишице! ...

Она загрну рукав и показа најраскошнију мишицу на свету, тако белу и тако свежу као што јој је рука била црвена и увела; пуна, округла мишица, с рупицама, и која је, извучена из канија просте вунене тканине, као што се оштрица извуче из својих корица, морала засенити очи Понсу, који није смео да је гледа сувише дуго.

— И, продужи она, оне су отвориле толико срдаца колико је мој нож отворио оштрица! Е, видите, то припада Сибоу, и погрешила сам што сам занемарила тог сиротог драгог човека, који би скочио у провалију на прву реч коју бих му рекла, за вас, господине, који ме зовете д р а г а г о с п о ђ о С и б о, кад бих ја учинила и немогуће за вас...

— Та слушајте, рече болесник, не могу вас звати мајко, ни сестро...

— Не, никад ни довека нећу се ја привезати више ни за кога! ...

— Ама, пустите ме да вам кажем! прихвати Понс. Молим вас, прво сам говорио о Шмукеу.

— Г. Шмуке! то је срце, рече она. Ето, он ме воли, јер је сиромас! Кад је човек богат, он је нео-

сетљив, а ви сте богати! Па лепо, и узмите болничарку, видећете какав ћете живот имати! она ће вам досађивати као гундељ. Кад лекар каже да вам треба давати да пијете, она ће вам давати само да једете! она ће вас сахранити, само да вас покраде! Ви не заслужујете да имате једну г-ђу Сибо! ... Нека! кад дође г. Пулен, тражићете му болничарку!

— Али, до врага! слушајте ме једаред! узвикну болесник раздражен. Ја нисам говорио о женама ако сам говорио о мом пријатељу Шмукеу! ... Ја добро знам да немам другог срца које ме искрено воли осим вашег и Шмукеова! ...

— Молим вас да се не узрујавате толико! узвикну Сиботовица скочивши на Понса и силом га спуштајући да легне.

— Та како вас не бих волео?... рече сиромас Понс.

— Волиге ме, је л', истина? Добро, добро, опростите, господине! рече она плачући и бришући сузе. Дакле, јесте, волите ме, као што се воли слушкиња, ето... слушкиња којој се баци доживотна рента од шест стотина франака, као парче хлеба у псећу кућицу! ...

— Ох! госпођо Сибо! узвикну Понс, за кога ме сматрате? Ви ме не познајете!

— Ах! ви ме волите још више! продужи она ухвативши један Понсов поглед; ви волите вашу добру дебелу Сиботовицу као мајку? Лепо, тако је, ја сам ваша мајка, ви сте обојица моја деца! ... Ах! кад бих познавала оне што су вам учинили на жао, дала бих се извести пред пороту, па чак и пред суд, јер бих им ископала очи! ... Ти људи заслужују да буду погубљени код капије Сен-Жака, и то је још сувише

благо за такве зликовце!... Ви тако добри, тако нежни, јер ви н' имате златно срце, ви сте били створени и рођени да усрећите једну жену... Да, ви бих је усрећили... то се види, ви сте били скројени за то... Прво ја, кад сам видела какви сте према г. Шмукеу, мислила сам: „Не, г. Понс је промашио живот! он је био створен да буде добар муж"... Како! волите ви жене!

— Ах! јесте, рече Понс, а нисам их никад имао!...

— Истина? узвикну Ситотовица са изазивачким изразом пришавши Понсу и ухвативши га за руку. Ви не знате шта је то имати драгану која живи само за свога пријатеља? Је ли могуће! Ја, на вашем месту, не бих хтела да одем одавде на други свет а да не познам највећу срећу које има на земљи!... Сирота куца! да сам ја оно што сам била, часна реч, оставила бих Сибоа због вас! Али с тако истесаним носем, јер ви имате жесток нос! како сте могли, мало моје анђелче?... Рећи ћете: „Све се жене не разумеју у људима"!... и то је несрећа што се оне удају којекако, да их човек жали. Ја сам мислила да имате пријатељица на туцета, играчице, глумице, војвоткиње, по вашем изостајању!... Кад вас видим да излазите, увек сам говорила Сибоу: „Гле, ево г. Понса, иде да се л о л а!" Часна реч! то сам говорила, толико сам мислила да вас жене воле! Бог вас је створио за љубав... Ето, драги мој мали господине, ја сам то видела онога дана кад сте први пут овде вечерали. Ох! Како вас је дирнуло задовољство што сте га учинили г. Шмукеу! Па он, што је плакао још сутрадан говорећи ми: „К о с п о ђ а З и п о он је ф е ч е р а о о ф т е! да сам и ја плакала као

луда. Па како је био тужан кад сте опет почели да се скитате и да вечеравате у вароши! Јадник! никад нисам видела такво очајање! Ах! право имате што њега остављате за наследника! Како! то је за вас читава породица, тај честити, драги човек!... Немојте га заборавити, иначе вас Бог неће примити у рај, где треба да пушта само оне који су били захвални према својим пријатељима и оставили им какав приход.

Понс је чинио узалудне напоре да одговори, Сиботовица је говорила као што ветар дува. Ако се нашао начин да се зауставе парне машине, с т о п и р а т и језик једне вратарке исцрпilo би генијалност свих проналазача.

— Знам шта хоћете да кажете! настави она. То неће никога убити, драги господине, ако напише тестамент кад је болестан; и на вашем н' месту, ја бих се бојала несреће и не бих тако оставила ту јадну овчицу, јер то је божје живинче; ништа вам тај не зна; ја га не бих оставила на милост тих грабљиваца адвоката и рођака, јер све су то гадови! Молим вас, је л' неко дошао за ових двадесет дана да вас обиђе?... И ви бисте њима дали ваше имање! Знате да се говори да све што је овде вреди нешто.

— Па да, рече Понс.

— Ремонанк, који зна да сте љубитељ, и који телали, каже да би вам радо дао тридесет хиљада франка доживотне ренте, само да добије ваше слике после вас... То би био леп посао. Да сам на вашем месту, ја бих то учинила! Али ја сам мислила да ми се потсмева кад ми је то казао... Требало би да обавестите г. Шмукеа о вредности свих тих ствари,

јер то је човек кога би преварили као дете; он нема ни појма шта вреде ове лепе ствари што их ви имате! Он тако мало сумња у то, да би их дао за парче хлеба, ако их, из љубави према вама не чува целог живота, тј., ако буде жив после вас, јер он ће умрети кад ви умрете! Али ја сам ту! Ја ћу га бранити од свакога и против свакога! ... ја и Сибо.

— Драга госпођо Сибо, одговори Понс разнежен тим страшним брбљањем, где је осећање изгледало простодушно као што је код људи из народа, шта би било од мене да није вас и Шмукеа?

— Ах! ми смо заиста ваши једини пријатељи на овој земљи! то је сасвим тачно! Али два добра срца вреде за читаве породице... Немојте ми говорити о породици! То је као језик, што каже онај стари глумац, то је оно што је најбоље и најгоре... Па где су ти ваши рођаци? Имате ли ви рођака?... ја их нисам никад видела...

— Они су ме и упропастили!... узвикну Понс с дубоким огорчењем.

— Ах! ви имате рођака!... рече Сиботовица усправивши се као да је њена наслоњача била од нагло усијана гвожђа. Ах, тако, лепи су ми то рођаци! Како! ево двадесет дана, да, јутрос је двадесет дана како сте ви на самрти, а они још нису дошли да се известе о вама! То је мало много!... Али на вашем месту, ја бих пре оставила моје богатство дому за нахочад него што бих њима дала кршене паре!

— Дакле, драга госпођо Сибо, ја сам хтео да завештам све што имам мојој рођаци, кћери мога брата од тетке, претседника Камизо, знате, оног суди-

је што је долазио једно јутро, пре скоро два месеца.

— Ах! један мали дебељко што вам је слао своју послугу да вас моле за опроштај... због будалаштина његове жене... собарица ме је распитивала о вама, једна стара узвијуша, а баш сам имала вољу да испрашим њен сомотски огртач дршком моје метле! Је ли когод видео да н' једна собарица носи н' сомотски огртач! Не, часна реч, свет се преврнуо! зашто се дижу буне? Ручавајте по двапут ако имате средстава, богаташки лупежи! Али ја кажем да су закони непотребни, да нема ништа више свето ако Луј-Филип не одржи сталеже; јер најпоследње, ако смо сви једнаки, зар не, господине, н' једна собарица не треба да има н' сомотски огртач, кад ја, г-ђа Сибо, са тридесет година поштеног рада, немам... Баш ми је то лепо! Треба да се види ко сте. Собарица је собарица, као што н' сам ја вратарка! Зашто се онда носе еполете с ресама у војсци? Сваки свој чин! Ето, хоћете ли да вам кажем шта све то значи? Слушајте, Француска је пропала! А под царем, зар не, господине, све је то ишло друкчије? Зато ја кажем Сибоу: „Ето, видиш, човече, кућа где има собарица у сомотском огртачу, то су људи без осећања”...

— Без осећања! тако је, одговори Понс.

И Понс исприча своје непријатности и своје невоље г-ђи Сибо, која осу грдње на рођаке, испољавајући прекомерну нежност на сваку реченицу ове тужне приче. Најпоследње заплака!

Да би се разумело то изненадно пријатељство између старог музичара и г-ђе Сибо, довољно је да се претстави положај једног нежење, први пут у

животу тешко болесног, опруженог на болесничкој постели, самог на свету, осуђеног да проведе дан сам са собом; и њему тај дан изгледа утолико дужи што се бори с необјашњивим мукама жутице која зацрни и најлепши живот, и што, лишен свога разноврсног занимања, пада у париско нерасположење, жали све што се бесплатно виђа у Паризу. Та дубока и мрачна самоћа, тај бол чији напад обухвата душу још више него тело, празнина живота, све нагони једног нежењу, нарочито кад је већ слабог карактера, и кад му је срце осетљиво, лаковерно, да се привеже за лице које га негује, као што се дављеник хвата за даску. И зато је Понс усхићено слушао Сиботовичино брбљање. Шмуке и г-ђа Сибо, доктор Пулен, били су цело човечанство, као што је његова соба била васиона. Ако већ сви болесници усретсређују своју пажњу на круг који обухвата њихов поглед, и ако се њихова себичност везала око њих потчињавајући се лицима и стварима једне собе, нека се пресуди за шта је способан један стари момак, без ичије наклоности и који никад није познао љубав. За двадесет дана Понс је дотле долазио да је покаткад зажалио што није узео Мадлену Виве! Зато је за двадесет дана г-ђа Сибо толико освојила дух свога болесника, да се он без ње сматрао изгубљеним; јер, што се тиче Шмукеа, то је за сиротог болесника био други Понс. Изванредна вештина Сибовице састојала се, уосталом без њена знања, у томе што је умела да изрази Понсове сопствене мисли.

— Ах! ево доктора, рече она чувши звонце...

И она остави Понса сасвим самог, знајући добро да долазе Јеврејин и Ремонанк.

— Немојте правити галаму, господо... рече она; да он ништа не примети! јер он је бесан чим се тиче његовог блага.

— Једна проста шетња биће довољна, проговори Јеврејин држећи у приправности своју лупу и доглед.

Салон у коме се налазио највећи део Понсова музеја био је један од оних старих салона како су их схватали архитекте које је употребљавало француско племство: двадесет и пет стопа ширине на тридесет дужине и тринаест стопа висине. Сlike које је имао Понс, шездесет седам на броју, све су стављене на четири зида тога салона, обложеног дрветом, бело и златно; али пожутело бело, поцрвенело злато од времена, давали су складне боје које нимало нису сметале утиску слика. Четрнаест статуа дизало се на стубовима, било у угловима, било између слика, на Буловим постољима. Ормани од абоноса, сви резани и краљевски богати, испуњавали су до висине домака доњи део зидова. У тим орманима биле су реткости. Усред салона, један ред столова од резаног дрвета пружао је погледу највеће реткости човечијег рада: слонову кост, бронзу, дрво, емаљ, адиђаре, порцелане, итд.

Чим је Јеврејин ушао у то светилиште, он се упути право на четири ремек-дела, у којима познаде најлепше примерке те збирке, и од мајстора којих нема у његовој. То је било за њега оно што су за природњаке она *desiderata* због којих предузимају путеве од крајњег запада до крајњег истока,

у тропске крајеве, у пустиње, пампасе, саване, прашуме. Прва је слика била од Себастијана дел Пиомбо, друга од фра Бартоломеа дела Порта, трећа један предео од Хобеме, и четврта портрет жене од Алберта Дирера, четири дијаманта! Себастијан дел Пиомбо налази се у сликарској уметности као једна светла тачка где су се три школе састале да свака унесе своје најодличније особине. Венецијански сликар, он је дошао у Рим да ту прихвати Рафаелов стил, под управом Микел Анђела, који је хтео да га стави насупрот Рафаелу, борећи се, у лицу једнога од својих заступника, против овога првосвештеника уметности. Тако је овај лењи геније претопио венецијанску боју, флорентинску композицију, рафаелитски стил, у ретким сликама које је изволео насликати, и чије је скице, кажу, цртао Микел Анђело. Зато се може видети до ког је савршенства дошао тај човек, наоружан том троструком снагом, кад се у париском музеју проучава портрет Бача Бандинелија, који се може поредити с Човеком с рукавицама од Тицијана, с портретом старца где је Рафасло своје савршенство придружио Корецовом, и с Карлом VIII од Леонарда да Винчи, а да та слика ништа не изгуби. Та четири бисера показују исту прозрачност, исти сјај, исти склад, исту светлост, исту вредност. Човечија уметност не може ићи даље. То је изнад природе која је оригиналу дала живот само за кратко време. Од тога великог генија, од те бесмртне палете, али неизлечиво лење, Понс је имао једног Витеза Малтеског реда при молитви, сликаног на шкриљцу, чија је свежина, израда, дубина још изнад особина портрета Бача

Бандинелија, фра Бартоломеа, који је претстављао једну Свету породицу, многи би познаваоци сматрали за Рафаелову слику. Хобема би отишао за шездесет хиљада франака на јавној продаји. Што се тиче Алберта Дирера, тај женски портрет био је раван славном *Holzschuer*-у из Нирнберга, за кога су краљеви баварски, холандски и пруски нудили двеста хиљада франака, и то узалуд, у више махова. Да ли је то жена или кћи витеза Холцшуера, пријатеља Алберта Дирера?... Претпоставка изгледа извесна, јер је жена из Понсова музеја у положају који претпоставља другу одговарајућу слику, и ознаке грба су распоређене на исти начин у једном и у другом портрету. Најпосле, *aetatis suae* XLI савршено се подудара с годинама назначеним у портрету који тако побожно чува кућа Холцшуера из Нирнберга, и чији је бакрорез недавно довршен.

Ели Магусу се очи напунише сузама гледајући једно за другим ова четири ремек-дела.

— Дајем вам награде по две хиљаде франака за сваку ову слику, ако ми их набавите за четрдесет хиљада франака!... рече он на уво Сиботовици пренераженој овим богатством које јој је падало с неба.

Дивљење, или, да будемо тачнији, бунило Јеврејиново, произвело је таку збрку у његовој глави и његовим похлепним навикама, да се Јеврејин изгуби у њој, као што видимо.

— А ја?... рече Ремонанк, који се није разумевао у сликама.

— Све је овде исте вредности, одговори Јеврејин лукаво на уво Оверњату, узми ма којих десет слика и под истим условима, богатство ти је осигурано!

Ова три лопова још су се гледала, сваки обузет својом страшћу, најживљом од свих, задовољењем успеха у питању богатства, кад глас болесников одјекну и затрепери као звоно...

— Ко је то?... викао је Понс.

— Господине, та лезите забога! рече Сиботовица полетевши Понсу и присиљавајући га да се врати у постељу. Гле'те молим вас, хоћете да се убијете?... Па лепо, то није г. Пулен, то је онај честити Ремонанк, који се тако брине за вас да је дошао да пита како вам је!... Ви сте толико омиљени да се цела кућа пореметила због вас. Чег се то бојите?

— Ама чини ми се да вас има више, рече болесник.

— Више! тек штогод!... Ах тако! ви снівате?... Ви ћете најпосле полудети, часна реч! Ево, видите! Сиботовица живо отвори врата, даде знак Магусу да се повуче а Ремонанку да приђе.

— Дакле, драги господине, рече Оверњат, за кога је Сиботовица говорила, дошао сам да чујем како сте, јер је цела кућа у страху за вас... Нико не воли да смрт уђе у кућу!... И после, чика Монистрол, кога добро познајете, поручио ми је да вам кажем да, ако вам треба новаца он вам стоји на услузи...

— Он вас шаље да баците поглед на моје уметничке ствари!... рече стари скупљач старина са огорчењем пуним неповерења.

Код болести јетре, у болесника се готово увек развија нека особита тренутна антипатија; они усретсреде своју злу ћуд ма на коју ствар или лице. А Понс је уображавао да се неко окомио на његово

благо, и сваки час је слао Шмукеа да види да се когод није увукао у светилиште.

— Доста је лепа ваша збирка, одговори Ремонанк лукаво, и могла би побудити пажњу шићарџија, ја се не разумем у тим финим реткостима, али господин важи за тако великог познаваоца, да, ма да нисам далеко отишао у томе знању, купио бих радо од господина, затворених очију... ако господину треба новаца, јер ништа не кошта као те проклете болести... ето, моја сестра потрошила је, за десет дана, за франак и по лекова, кад је била узрујана, а лепо би се излечила и без тога... Лекари су хуље које се користе нашим стањем да...

— Збогом, хвала, господине, одговори Понс гвожђару бацајући му непокојне погледе.

— Ја ћу да га изведем, рече Сиботовица тихо своје болеснику, бојим се да нешто не дира.

— Да, да, одговори болесник захваљујући Сиботовици погледом.

Сиботовица затвори врата од спаваће собе, што пробуди неповерење Понсово. Она нађе Магуса непомичног испред четири слике. Ту непомичност, то дивљење, могу разумети само они чија је душа отворена идеалној лепоти, неисказаном осећању које изазива лепота у уметности, и који остају по читаве часове стојећи пред Ђокондом Леонарда да Винчија, пред Корецовом Антиопом, ремек-делом тога сликара, пред Тицијановом Милосницом, Светом Породицом од Андреа дел Сарто, пред Децом окруженом цвећем од Доминикена, малим Рафаеловим сликаним рељефима

и његовим портретом старца, најогромнијим ремек-делима уметности.

— Бежите без буке! рече она.

Јеврејин је одлазио лагано и унатрашке, гледајући слике као што љубавник гледа драгану с којом се прашта. Кад је Јеврејин био на одморишту, Сиботовица, којој је ово посматрање отворило очи, удари по сувој мишици Магусовој.

— Даћете ми по четири хиљаде од слике! иначе нема ништа од тога...

— Ја сам тако сиромаш!... рече Магус. Ако желим те слике, то је из љубави, једино из љубави према уметности, лепа госпођо!

— Ти си тако сув, сине! рече вратарка, да разумем ту љубав. Али ако ми данас не обећаш шеснаест хиљада франака пред Ремонанком, сутра ће бити двадесет хиљада.

— Обећавам шеснаест, одговори Јеврејин, уплашен лакомошћу ове вратарке.

— Чиме се може заклет један Јеврејин?... запита Сиботовица Ремонанка.

— Можете му веровати, одговори гвожђар, он је поштен као ја.

— Лепо, а ви? запита вратарка, ако вам дам да продате, шта ћете ми дати?...

— Половину добити, рече брзо Ремонанк.

— Више волим једну суму одмах, нисам ја трговац, одговори Сиботовица.

— Ви се врло добро разумете у пословима, рече Ели Магус смешећи се; ви бисте били славан трговац.

— Ја јој нудим да се уортачимо, телом и имањем, рече Оверњат узимајући пуначку мишицу Сибото-

вичину и ударајући по њој снагом чекића. Ја јој не тражим други улог капитала осим њене лепоте! Ви грешите што толико полажете на вашег Турчина Сибоа и на његову иглу! Зар један мали вратар може да обогати тако лепу жену као ви? Ах! како бисте лепо изгледали у једном дућану на булеварима, међу реткостима, кад ћеретате с љубитељима и уплетете их у мрежу. Оставите лепо вашу вратарску собу кад овде нешто скунаторите, и видећете шта ће бити од нас двоје!

— Кад скунаторим! рече Сиботовица. Ја нисам у стању да овде узмем једну чиоду, разумете ли, Ремонанк! узвикну вратарка. Ја сам у нашем крају позната као поштена жена, на!

Сибитовици су очи севале.

— Но, умирите се! рече Ели Магус, овај Оверњат изгледа да вас сувише воли да би вас могао увредити.

— Како би вам привлачила муштерије! узвикну Оверњат.

— Будите правични, децо моја, продужи Сиботовица, и пресудите сами о моме положају овде!... Ево десет година како трошим снагу за та два стара момка, а они ми нису дали ништа друго осим лепих речи... Ремонанк ће вам рећи како ја на своју штету храним та два старца, да ту губим франак или франак и по на дан, да сам сву моју уштеду утрошила, душе ми мајчине!... јединог мог родитеља за кога сам знала; али истина је као што сам жива, и као овај дан што нам светли, и нека ми моја кафа буде отров ако сам слагала за један сантим!... Дакле, ево један ће да умре, зар не? и

то богатији од та два човека од којих сам начинила своју рођену децу!... 'Оћете ли да верујете, драги господине, да за двадесет дана од кад му понављам да је на самрти (јер г. Пулен га је осудио!...) тај цимрија и не помиње да ме уведе у тестамент, баш као да ме и не познаје! Часна реч, ми ћемо се наплатити једино ако сами узмемо, поштења ми; јер верујте ви његовим наследницима!... Много! Ето, видите, да простите, све су то гадови!

— То је истина, рече подмукло Ели Магус, и ми смо још, додаде он гледајући Ремонанка, најпоште-нији људи...

— Та оставите ме, продужи Сиботовица, ја не говорим за вас... Приступна лица, као што каже онај стари глумац, увек се заузимају. Ја вам се кунем да ми та два господина дугују већ близу три хиљаде франака, да је оно мало што имам отишло већ на лекове и на њихове послове, па ако ми још ништа не признају од мога трошка!... Ја сам тако глупа, с мојим поштењем, да не смем да им кажем. Сад, ви који се разумете у пословима, драги господине, да ли ми саветујете да се обратим адвокату?...

— Адвокату! узвикну Ремонанк, ви знате више него сви адвокати!...

Пад једног тешког тела које је пало на под трпезарије одјекну у широком простору степеница.

— Ах! Боже! викну Сиботовица, шта се то догађа? Чини ми се да је то господин треснуо о земљу.

Она гурну своја два саучесника, који хитро слетеше низ степенице, затим се окрену, јурну у

трпезарију и виде Понса опруженог колико је дуг, у кошуљи, онесвешћеног! Она узе старог момка у наручје, диже га као перо и однесе га до постеље. Кад је спустила самртника, она му даде да мирише опрљено перо, и покваси му слепе очи колоњском водом, покуша да га поврати. Затим, кад виде да Понс отвори очи, да му се живот повратио, она се подбочи:

— Без папуча! у кошуљи! могли сте се убити! А зашто ви мени не верујете?... Ако је тако, збогом, господине. После десет година од кад вас служим, и улажем своје у вашу кућу, и сва је моја уштеда отишла, да поштедим г. Шмукеа који плаче као дете на степеницама... то је моја награда! Ви долазите да ме уходите... Бог вас је казнио... баш добро! А ја се још напрежем да вас носим у наручју, и излажем се да се осакатим за цео живот... Ах! Боже мој! и оставила сам отворена врата...

— С ким сте разговарали?

— Шта вам пада на памет! узвикну Сиботовица. Ах, тако! зар сам ја ваша робиња? зар морам да вам дајем рачуна? Знате ли, ако ми тако досађујете, да ћу вас оставити! Узећете болничарку!

Понс, уплашен овом претњом, дао је, и не знајући, Сиботовици меру докле може искористити тај Дамоклов мач.

— То је моја болест! рече он бедно.

— У добри час! одговори Сиботовица грубо.

Она остави Понса збуњеног, обузетог грижом савести; он се дивио бучној оданости своје чуварке, пребацујући себи, и не осећајући страхан бол којим је још погоршао своју болест кад је тако пао на

плоче трпезарије, Сиботовица опази Шмукеа који се пео степеницама.

— Ходите, господине... Има једна жалосна новост, бога вам! Г. Понс је полудео!... Замислите да је устао сасвим го, пошао за мнош. не, ту се опружио колики је дуг... Питајте га зашто, ништа вам не зна... Рђаво му је. Ја нисам ништа радила да га изазовем на таква насиља, осим ако сам му пробудила мисли што сам му говорила о његовој првој љубави. Ко може познавати људе? Све су то старе лоле... Погрешила сам што сам му показивала моје мишице, очи су му сијале као варнице...

Шмуке је слушао г-ђу Сибо, као да је говорила јеврејски.

— Толико сам се напрезала да ћу остати осакаћена до краја живота! додаде Сиботовица, правећи се као да осећа оштре болове и мислећи да искористи мисао која јој је пала на ум, случајно, кад је осетила мали умор у мишићима. Ја сам тако глупа! Кад сам га видела ту, на земљи, узела сам га у наручје и однела до кревета, као какво дете, да шта! Али, сад, осећам тегобу! Ах! зло ми је!... сићи ћу у моју собу, а ви чувајте нашег болесника. Сад ћу послати Сибоа да тражи г. Пулена за мене! Више бих волела да умрем него да останем богаљ...

Сиботовица се ухвати за ограду и откотрља се низ степенице кривећи се на хиљаду начина, и тако болно јечећи да све кирајџије, уплашене, изиђоше на одморште испред својих станова. Шмуке је придржавао болесника лијући сузе и објашњавао му вратаркину оданост. Цела кућа, цео крај, ускоро су знали за узвишен подвиг г-ђе Сибо, која је учинила смртни

напор, говорило се, дигавши једнога грмаља у наручје. Шмуке, вративши се Понсу, рече му у каквом је страшном стању њихов *fastotum*, и обојица се погледаше говорећи: „Шта ће бити од нас без ње?... Шмуке, видећи на Понсу промену коју је изазвао његов испад, није смео да га грди.

— То ћафола са здарутијама! фишепи фолео та и збалим неко та испупим мој бријадел!... узвикну он дознавши од Понса за узрок догађаја. Не ферофати коспоћи Зипо, која нам је босајмила њена уштета! До није топро; али до је полест.

— Ах! каква болест! Ја сам се променио, осећам, рече Понс. Ја не бих хтео да те мучим, добри мој Шмуке.

— Крти мене! рече Шмуке, а остафи коспоћу Зипо на миру.

Доктор Пулен је за неколико дана излечио болест која је претила г-ђи Сибо, по њеном казивању, и његов углед постаде у кварту Маре необично сјајан од тога исцељења које је сматрано за чудо. Он је код Понса тај успех приписивао изврсном саставу болеснице, која се врати на службу код своја два господина седмога дана, на њихово велико задовољство. Тај догађај увећа за сто на сто утицај и тиранију вратарке на пар кљешта који се те недеље задужио, али чији је дуг она платила. Сиботовица се користила том приликом да добије (и како лако!) од Шмукеа признаницу на две хиљаде франака, за које је казала да их је позајмила двојици пријатеља.

— Ах! какав је лекар г. Пулен! рече Сиботовица

Понсу. Он ће вас спасти, драги господине, јер је и мене извукао из гроба! Јадни мој Сибо сматрао ме је за мртву!... Е видите, г. Пулен вам је морао рећи, док сам ја била у кревету, мислила сам само на вас. „Боже мој, говорим ја у себи, узми мене, а остави у животу мог драгог г. Понса”...

— Јадна моја госпођо Сибо, умало нисте остали богаљ због мене!...

— Ах! да није било г. Пулена, ја бих била у чамо-вој кошуљи која нас све чека. Дакле, на крају н' се долија, као што је говорио онај стари глумац! Треба мало филозофије. Како сте издржали без мене?...

— Шмуке ме је чувао, одговори болесник; али наша сирота каса и наше муштерије су то осетиле... Не знам како је Шмуке то извео.

— Пути миран, Бонз! узвикну Шмуке, ми смо у чига Зипо имали ајн пангар...

— Немојте говорити о томе, јагње моје мило! Ви сте обојица наша деца, узвикну Сиботовица. Наша је уштеда добро уложена код вас, маните! ви сте сигурнији него Банка. Док год ми имамо парче хлеба, ви ћете имати половину... не вреди да говоримо о томе...

— Зирода коспоћа Зипо! рече Шмуке одлазећи.

Понс је ћутао.

— 'Оћете ли веровати, анђелче моје, рече Сиботовица болеснику видећи како је забринут, да у са-мртним мукама, јер ја сам видела ону са косом са-свим изблиза!... што ме је највише мучило, то је што сам вас оставила самог, пуштеног самом себи, и што остављам мог сиротог Сибоа без пребијене

паре... Моја уштеда је тако мала, да вам о њој го-ворим само кад је реч о смрти и о мом јадном Сибоу, то вам је прави анђеол! Не, то ме је створење неговало као краљицу и плакало као теле!... Ја сам му го-ворила: „Остави, Сибо, моја те господа никад неће оставити без хлеба”...

Понс ништа не одговори на тај напад а d t e- s t a m e n t u m, и вратарка заћута чекајући једну реч.

— Ја ћу вас препоручити Шмукеу, рече најзад бо-лесник.

— Ах! увикну вратарка, што год учините биће добро учињено! ја се ослањам на вас, на ваше срце. .. Да не говоримо никад о томе, јер ви ме понижавате, драго моје анђелче; мислите на своје лечење! жи-већете ви дуже од нас...

Дубоко неспокојство обузе срце г-ђе Сибо; она одлучи да наведе свога господина да се изјасни о завештању које намерава да јој остави; и, прво, изи-ђе да нађе доктора Пулена код куће, увече, после вечере Шмукеове, који је јео код Понсове постеље откад се његов пријатељ разболео.

Доктор Пулен је становао у Орлеанској улици. Он је држао једно мало приземље састављено из претсобља, салона и две спаваће собе. Једна остава до претсобља и која је водила у једну од оне две собе, докторову, била је претворена у кабинет. Куј-на, соба за млађе и један мали подрум припадали су томе стану који се налазио у једном крилу куће, огромне зграде саграђене за време Царства, на ме-сту једне старе палате чији је врт још постојао. Тај је врт био подељен између три стана у приземљу.

Докторов стан није се мењао већ четрдесет година. Сlike, тапети, украси, све је потсећало на Царство. Од четрдесетогодишње насlage, од дима, потамнела су огледала, оквири, цртежи на тапетима, таванице и слике. Тај мали закуп, у дну Марea, још је коштао хиљаду франака годишње. Г-ђа Пулен, докторова мајка, стара шездесет и седам година, докончавала је свој живот у другој спаваћој соби. Она је радила за терзије. Шила је доколенице, чакшире од коже, нарамењакe, појасе, речју све што спада у тај занат који данас доста опада. Заузета надгледањем куће и јединог слуге свога сина, она никад није излазила, и ишла је на ваздух у мали врт, где се силазило кроз стаклена врата салона. Удовица већ двадесет година, она је, по смрти свога мужа, продала своју терзиску радњу свом првом раднику, који јој је остављао доста рада да може зарадити око франак и по дневно. Она је све жртвовала васпитању свога јединца, и хтела је по сваку цену да га упути на положај виши него што је био очев. Горда на свог Ескулапа, верујући у његов успех, она му је и даље све жртвовала, срећна што га негује, што штеди за њега, мислећи само на његово благостање, волећи га паметно, што не знају све мајке. Тако, г-ђа Пулен, која се сећала да је била проста радница, није хтела да шкоди своме сину или да се излаже смеху, јер је та жена говорила на С као што је г-ђа Сибо говорила на Н; она се сама крила у своју собу, кад би случајно какав отмен болесник дошао на преглед, или кад би наишли другови из колежа или из болнице. Зато доктор никад није морао да црвени због своје мајке, коју је поштовао и чији је

недостатак у васпитању био надокнађен том узвишеном нежношћу. Продаја терзиског дућана донела је отприлике двадесет хиљада франака, удовица их је уложила у државну ренту 1820, и хиљаду франака прихода које је од тога имала чинили су све њено имање. Зато су суседи дуго виђали, у башти, рубље докторово и његове мајке прострто по конопцима. Служавка г-ђе Пулен све је штедљиво прала у кући. Ова црта домаћег живота много је шкодила доктору, свет није хтео да му призна способност кад је видео да је тако сиромаш. Хиљаду сто франака прихода ишли су на кирију. Рад г-ђе Пулен, добре мале дебеле старице, био је у прво време довољан за трошкове тог сиромашног домазлука. После дванаест година истрајности на том каменитом путу, пошто је доктор најзад зарађивао око хиљаду талира годишње, г-ђа Пулен је могла располагати са отприлике пет хиљада франака. То значи, за онога ко познаје Париз, имати најпотребније.

Салон где су болесници чекали био је бедно намештен, оним и сувише обичним канабетом, од махагона и жутог вуненог плиша са цветовима, четири наслоњаче, шест столица, једним столом и једним сточићем за чај, све заоставштина покојног терзије и све по његовом избору. Часовник, увек под својим стакленим звоном, између два египатска свећњака, претстављао је лиру. Човек се питао на који су начин завесе, обешене по прозорима, могле тако дуго постојати, јер су биле од жутог цица са црвеним ружицама из фабрике Жуи. Оберкампу је цар честитао на овим ужасним производима памучне индустрије, 1809. Докторов кабинет био је намештен

по том укусу, и попуњен намештајем из очинске собе. То је било суво, сиромашно и хладно. Који би болесник могао веровати у науку једног лекара који је, без угледа, још био без ствари у време кад је реклама свемоћна, кад се позлаћују улични фењери с Трга Слоге да би утешили сиромаша уверавајући га да је богат грађанин?

Претсобље је служило за трпезарију. Служавка је ту радила кад није била заузета кухињским пословима, или кад није правила друштво докторовој мајци. Чим се уђе, слутила се пристојна беда која је владала у том тужном стану, пустом по пола дана, кад се угледају завесице од рићег муселина на прозору ове одаје која је гледала на двориште. У орманима у зиду затварани су остаци убуђалог теста, окрњени тањери, вечни запушачи, убруси од недеље дана, укратко оправдане гнусобе малих париских домазлука, и које одатле могу отићи само у крпачу путују. Зато, у то време кад новац од сто суа лежи шћућурен у свакој савести, кад се обрће по свакој реченици, доктор, стар тридесет година, обдарен мајком без веза, остао је момак. За десет година, он није нашао ни најмањи изговор за роман у породицама где му је његово занимање давало приступа, јер он је лечио људе у кругу где животи личе на његов; он је виђао само породице сличне његовој, малих чиновника или малих фабриканата. Његови најбогатији пацијенти били су месари, хлебари, већи ситничари из тога кварта, људи који у највише случајева своје оздрављење приписују природи, а да би могли лекару платити посету четрде-

сет суа, кад га виде да долази пешке. У медицини, кола су потребнија него знање.

Живот обичан и без догађаја најзад утиче на најсмелији дух. Човек се прилагоди својој судбини, он прима простоту свога живота. Зато је доктор Пулен после десет година праксе и даље вршио свој Сизифов посао, без очајања које је загорчавало његове прве дане. При свем том он је имао један сан, јер сваки Парижанин има свој сан. Ремонанк је уживао у једном сну, Сиботовица је имала свој! Доктор Пулен се надао да ће бити позван код неког богатог и утицајног болесника; затим да ће добити упливом тога болесника, кога ће неминовно излечити, место шефа одељења у каквој болници, лекара за твора или булеварских позоришта, или министарства. Он је уосталом своје место општинског лекара добио на тај начин. На Сиботовичин позив, он је лечио и излечио г. Пијроа, сопственика куће где су Сибовљеви били вратари. Г. Пијро, стриц мајке г-ђе грофице Попино, министрове жене, обратио је пажњу на тога младог човека, чију је сакривену беду измерио приликом једне посете кад је дошао да му захвали, захтевао је од свога нећака, министра, који га је уважавао, место на коме је доктор већ пет година вршио дужност, и чији су мршави приходи били добродошли да га спрече да се не одлучи на један очајан корак, да напусти отаџбину. Напустити Француску, то је за Француза најжалоснија судбина. Доктор Пулен оде да захвали грофу Попино; али пошто је државников лекар био славни Бјаншон, молилац разумеде да не може доспети у ту кућу. Сиромаш доктор, пошто се понадао да ће добити за-

штиту једног од утицајних министара, једне од дванаест до петнаест карата које једна моћна рука меша већ шеснаест година на зеленом саветском столу, загњури се опет у Маре, где се заглибио код сиротиње, код ситних грађана, где му је посао био да даје уверења о смрти, за хиљаду двеста франака годишње.

Доктор Пулен, доста истакнут лекарски помоћник, поставши обазрив практичар, није оскудевао у искуству. Уосталом његови помрли болесници нису га брукали, и он је све болести могао да проучава *in anima vili*. Помислите само каквим се једом он хранио! Зато је израз његовог лица, већ дугог и сетног, био понекад страшан. Метните у један жут пергамент Тартифове ватрене очи и Алцестову огорченост; затим претставите ход, држање, поглед тога човека, који је, свестан да је исто тако добар лекар као славни Бјаншон, осећао како га нека гвоздена рука задржава у једном мрачном кругу! Доктор Пулен није се могао уздржати а да не пореди своја примања од десет франака са Бјаншовим која иду до пет, шест стотина франака! Зар то није довољно да човек разуме сву мржњу демократије? Тај славољубиви човек, тако потиснут, није уосталом имао ништа себи да пребаци. Он је већ био окушао срећу пронашавши пилуле за чишћење, сличне Морисоновим. Он је био поверио ту производњу једноме своме другу из болнице, помоћнику, који је постао апотекар; али апотекар, заљубљен у једну статискињу из Амбиги-Комик, пао је под стечај, а пошто се патент пилула за чишћење налазио уз његово име, тај огромни проналазак обогатио је ње-

говог следбеника. Бивши лекар је отпутовао за Мексико, отацбину злата, одневши хиљаду франака уштеђевине сиротом Пулену, кога је, у накнаду за губитак, статискиња, од које је тражио свој новац, назвала зеленашем. Од срећног случаја кад је изле-чио богатог Пијроа, ни један једини богат болесник није се јавио. Пулен је трчао по целом Мареу, пешке, као мршава мачка, и, на двадесет посета, наплаћивао две по два франка. Пацијент који добро плаћа био је за њега она фантастична птица звана по целој земљи б е л а в р а н а.

Млад адвокат без парница, млад лекар без пацијената, јесу два најјача израза пристојног очајања, својственог граду Паризу, оног немог и хладног очајања, одевеног у црни капут и панталоне, побелеле на шавовима, који потсећају на цинк поткровља, прслук од углачане свиле, шешир који се штеди као светиња, старе рукавице и памучне кошуље. То је тужна песма, мрачна као тајне Консијержерије¹. Друге беде, песника, уметника, глумца, музичара, разведре се веселошћу с којом је скопчана уметност, безбрижношћу чергарства у коју се одмах улази, и која води пустињи генијалности! Али та два франка која иду пешке, ношена од људи та два занимања, за које је све рана, којима човечанство показује само своје срамне стране; та два човека имају, у понижењима почетка, језиве, изазивајуће изразе, где збијена мржња и славољубље избијају кроз погледе сличне првим напорима пожара који тиња. Кад се два пријатеља из колежа сретну после двадесет година, богати тада избегава свога сиромашног дру-

¹ Консијержерија, затвор у Паризу. Као кад бисмо ми рекли „Главњача“. — Прим. прев.

га, не позна га, плаши се провале коју је судбина ставила између њих. Један је пројурио живот на бујним коњима среће или на позлаћеним облацима успеха; други је ишао подземним путевима, париским каљугама, и носи од њих ожиљке. Колико је старих пријатеља избегавало доктора кад угледају његов ретенгот и прслук!

Сад је лако разумети како је доктор Пулен тако лепо одиграо своју улогу у комедији опасности по Сиботовицу. Све лакомислености, сва славољубља осете једно друго. Не нашавши никакве повреде ни на каквом вратаркином органу, дивећи се правилности њеног пулса, савршеној лакоћи њених покрета, а чујући је како гласно јауче, он разумеде да она има нека рачуна да каже како је на самрти. Пошто је брзо лечење једне изиграване озбиљне болести изазвало разговор о њему у целој околини, он је преувеличао тобожње струњење Сиботовице и причао како га је растерао почевши лечење на време. Најзад, подвргао је вратарку тобожњим лековима, једној невероватној операцији, који су били крунисани потпуним успехом. Он је потражио у ДеПЛеновом арсеналу необичних исцељења један чудан случај; применио га је на г-ђу Сибо, скромно приписао успех великом хирургу и претставио се као његов подражавалац. Такви су смели подвизи почетника у Паризу. Све им служи за лествице да се подигну на позорницу; али, како се све излиже, чак и пречаге од лествица, почетници у свакој струци не знају од кога дрвета да начине ослонац. У извесним тренуцима Парижанин је ненаклон успеху. Уморан од дизања постоља, он се дури као размажена деца и

неће више идоле; или, истину да кажемо, даровите људе изда каткад њихов занос. Руда из које се извлачи геније има својих празнина; Парижанин се онда пропне, он неће увек да позлаћује и обожава осредње способности.

Ушавши са својом уобичајеном наглошћу, г-ђа Сибо изненади доктора за столом с његовом старом мајком где једу салату од одољена, најјефтинију од свих салата, а као завршетак имали су само један оштар угао бриског сира, између једног тањира с мало мешаног сувог воћа, где се види много петељака од грожђа, и тањира рђавих јабука.

— Мајко, можете остати, рече лекар задржавајући г-ђу Пулен за руку; то је г-ђа Сибо, о којој сам вам говорио.

— Моје поштовање, госпођо; моје уважање, господине, рече Сиботовица примајући столицу коју јој доктор примаче. Ах! то је госпођа ваша мати? баш је срећна што има тако способног сина; јер он је мој спасилац, госпођо, он ме је извукао из провалије.

Удови Пулен г-ђа Сибо се учини дивна, кад је чу колико хвали њеног сина.

— Дошла сам дакле да вам кажем, драги господине Пулене, међу нама, да је г. Понсу врло рђаво, и да имам да говорим с вама, односно њега...

— Да пређемо у салон, рече доктор Пулен показујући служавку једним врло значајним покретом г-ђи Сибо.

Кад се склонише у салон, Сиботовица надугачко објасни свој положај с паром клешта, понови причу о њеној позајмици, улешавајући је, и исприча како

је за десет година чинила огромне услуге г.г. Понсу и Шмукеу. Кад је човек чује, та два старца не би више ни постојала без њене материнске неге. Она се претстави као анђео и изрече толико лажи заливених сузама, да најпосле разнежи стару г-ђу Пулен.

— Разумећете, драги господине, рече она свршавајући, да треба да знам на чему сам и шта г. Понс намерава да учини за мене, у случају да умре; ја то баш не желим, јер неговати та два невинашца, видите, госпођо, то је мој живот; али ако изгубим једног од њих, неговаћу другога. Мене је природа створила да будем супарница материнству. Да немам некога о коме водим бригу, од кога начиним своје дете, не знам шта би било од мене... Дакле, ако би г. Пулен хтео, учинио би ми услугу коју бих ја умела да признам, то јест да говори о мени г. Понсу. Боже мој! хиљаду франака доживотне ренте, зар је то много, питам вас?... То би била уштеда за г. Шмукеа... Онда, наш драги болесник ми је казао да ће ме препоручити том сиротом Немцу, који би дакле био, по његовој намери, његов наследник... Али шта је један човек који не уме да пришије две мисли на француском, и који је, уосталом, у стању да оде у Немачку, толико ће бити очајан због смрти свога пријатеља?...

— Драга госпођо Сибо, одговори доктор уозбиљивши се, те врсте послова не тичу се нимало лекара, и мени би била забрањена пракса кад би се знало да се мешам у тестаментарни распоред каквог мог болесника. Закон не допушта лекару да прими завештање од свог болесника...

— Како је глуп тај закон! јер шта мене спречава да с вама поделим моје завештање? одговори Сибо-товица сместа.

— Ићи ћу и даље, рече доктор, моја лекарска савест забрањује ми да говорим г. Понсу о његовој смрти. Прво, он није у толикој опасности; затим, такав разговор с моје стране толико би га потресао да би му заиста могло позлити, и његова би болест била онда смртна...

— Али ја не навлачим рукавице, узвикну г-ђа Сибо, да му кажем како треба своје ствари да доведе у ред, и од тога му није ништа горе... Навикао се он на то!... не бојте се ништа.

— Немојте ми ништа више говорити, драга госпођо Сибо! Те ствари нису у делокругу медицине, оне се тичу бележника...

— Али, драги господине Пулене, ако вас г. Понс сам запита како стоји с његовом болешћу, и да ли би добро учинио да предузме неке мере, ето, зар бисте ви одбили да му кажете како је то изврсна ствар да би се повратило здравље имати све уређено... Затим бисте му дошанули коју реч о мени...

— Ах! ако ми каже да хоће да пише тестаменат, ја га нећу одвраћати, рече доктор Пулен.

— Е лепо, то сте добро казали! узвикну г-ђа Сибо. Дошла сам да вам захвалим за ваше старање о мени, додаде она тутнувши доктору у руку један замотуљак са три златника. То је све што могу за сад да учиним. Ах! да сам ја богата, и ви бисте били, драги господин Пулене, ви који сте слика доброг Бога на земљи... — Ви имате, госпођо, анђела за сина!

Сиботовица устаде, г-ђа Пулен је љубазно поздрави, а доктор је отпрати до степеница. Ту, ову страшну уличну леди Магбет озари паклена светлост: она разумеде да ће доктор постати њен саучесник кад прима награду за лажну болест.

— Како, драги господин Пулене, рече му она, пошто сте ме избавили од мога несрећног случаја, зар бисте одбили да ме спасете беде рекавши само неколико речи? ...

Доктор осети да је пустио ђавола да га ухвати за једну длаку, и да се та длака умотава око немилосрдне црвене канџе. Уплашен да ће за тако малу ствар изгубити своје поштење, он на ту ђаволску мисао одговори не мање ђаволском мишљу.

— Слушајте, драга госпођо Сибо, рече он пошто ју је поново увео у свој кабинет, ја ћу вам платити дуг захвалности коју осећам према вама, јер вама дугујем моје место ...

— Поделићемо, рече она живо.

— Шта? запита доктор.

— Наследство, одговори вратарка.

— Ви ме не познајете, одврати доктор заузевши став Валериуса Публиколе. Да не говоримо о томе. Ја имам једног школског друга, једног врло паметног младића, и ми смо утолико више везани што смо били исте среће у животу. Док сам ја учио медицину, он је учио права; док сам ја био помоћник, он је преписивао код једног заступника, г. Кутира. Обућарски син, као што сам ја терзиски, он није наилазио на велике симпатије око себе, али није наилазио ни на капитале; јер, на крају крајева, капитали се стичу тек помоћу симпатија. Могао је прегова-

рати о канцеларији само у паланци, у Манту... А паланчани тако мало схватају париску памет, да су чинили хиљаду непријатности моме пријатељу.

— Животиње! узвикну Сиботовица.

— Да, продужи доктор, јер сви су се тако лепо сложили против њега, да је био принуђен да прода своју канцеларију за неку приватну кривицу, коју су му подметнули; умешао се и државни тужилац; тај је правник био из тога краја и заузимао се за своје земљаке. Овај сиромаш младић, још сувљи и бедније обучен него ја, који станује у стану као што је мој, по имену Фрезие, склонио се у наш кварт; ту је принуђен да води спорове, јер је адвокат пред примирителним и обичним полициским судом. Станује овде близу, у улици де ла Пери. Идите у бр. 9, попећете се на три спрата, и, на одморишту, видећете штампано златним словима: КАБИНЕТ Г. ФРЕЗИЕ, на једном малом квадрату од црвеног сафиана. Фрезие прима нарочито спорне предмете г.г. вратара, радника и све сиротиње нашега краја за умерену цену. То је поштен човек, јер није потребно да вам кажем да са његовим средствима, кад би био лопуза, он би се возио на каруцама. Видећу вечерас мога пријатеља Фрезиеа. Идите сутра рано њему; он познаје г. Лушера, судију Трговачког суда, г. Табароа, извршитеља примирителног суда; г. Витена примирителног судију и г. Троњона, бележника; он је већ стекао посла међу најугледнијим пословним људима нашега кварта. Ако се он подухвати нашега посла, ако можете да га дате као саветника г. Понсу, имаћете у њему, видите, другу себе. Само, немојте, као са мнош, да му предложите погодбе које вређају

часть; али, он има духа, ви ћете се спораумети. А, кад устреба да му признате услуге, ја ћу вам бити посредник...

Г-ђа Сибо лукаво погледа доктора.

— Да то није онај правник, рече она, што је ону ситничарку из улице Вјеј-ди-Тампл, г-ђу Флоримон, извукао из шкрипца у коме се налазила због оног наследства њеног пријатеља?...

— Баш он, рече доктор.

— Зар то није ужас, узвикну г-ђа Сибо, да га, пошто јој је осигурао две хиљаде франака прихода, одбије кад је запресио, и да мисли да му се одужила, кажу, кад му је дала дванаест кошуља од холандског платна, двадесет четири мараме, укратко целу спрему!

— Драга госпођо Сибо, рече доктор, спрема је вредела хиљаду франака, и Фрезиеу, који је тада почињао у кварту, била је врло потребна. Она је, уосталом исплатила рачун и трошкове без речи... Тај је посао донео Фрезиеу и друге, и он је сад врло заузет; али, у моме роду, наши су клијенти подједнаки...

— Само праведници пате на овој земљи! одговори вратарка. Дакле, збогом и хвала, господин Пулене.

Овде почиње драма, или, ако хоћете, страшна комедија смрти једног старог момка, предатог силом ствари грабљивости похлепних природа које се купе око његове постеље, и које, у овом случају, имађаху за помоћнике најжешћу страст једног љубитеља слика; лакомост господина Фрезиеа, од кога ћете задрхтати кад га видите у његовој јазбини; и жеђ једног Оверњата, способног за све, чак и за злочин,

само да створи себи капитал. Та комедија, којој овај део приче служи унеколико као предигра, има уосталом за глумце сва лица која су досад била на позорници.

Омаловажавање речи је једно од оних настраности обичаја које, да би се објасниле, захтевају читаве свеске. Напишите једном заступнику човек од закона, ви ћете га увредити исто толико као што бисте увредили трговца на велико колонијалном робом коме бисте адресовали писмо! „Господину том и том, бакалину“. Доста велики број светских људи, који би требало да знају, јер је у томе сва њихова наука, ону умешност у опхођењу, још не знају да је име списатеља најсвирепија увреда која се може учинити једном књижевнику. Реч господин је најбољи пример живота и смрти речи. Господин значи господар. Ова титула, некад тако значајна, даје се сада свима. Судски персонал, саветници, правници, судије, адвокати, јавни заступници, пуномоћници, извршитељи, агенти и браниоци, то су подврсте под које се уврштавају људи који деле правду или који раде на њој. Последње две пречаге су на тим лествицама практичар и човек од закона. Практичар, просто назван буџаклија јесте човек који има посла са правдом случајно, он је ту да осигура извршење суђења; он је за грађанске спорове по потреби целат. Што се тиче човека од закона, то је нарочита увреда звању. Он је за права оно што је списатељ за књижевност. У свима занимањима, у Француској, супарништво које их прождире нашло је понижавајуће изразе. Сваки положај има своју увреду. Презирање које пада на речи списатељ

и човек од закона зауставља се у множини. Врло се лепо каже, а да се нико не увреди, списатељи, људи од закона. Али, у Паризу, свако звање има своју омегу, личности које занат стављају на равно с улицом, с народом. Зато човек од закона, мали пословни агент, постоји још у извесним квартовима, као што се на Пијаци налази зајмодавац на недељу који је према Банци оно што је г. Фрезие био према удружењу правозаступника. Чудна ствар! људи из народа боје се јавних заступника као што се боје отмених гостионица. Они се обраћају пословним људима као што иду да пију у крчму. Уравњење је општи закон разних друштвених кругова. Само одабране природе воле да се испну на висине, и њима не смета што се виде у присуству виших од себе, они начине себи место, као Бомарше кад је испустио сат једног великог господина који је покушао да га понизи; али зато су скоројевићи, нарочито они који умеју да склоне своје повоје, величанствени изузеци.

Сутрадан, у шест часова ујутру, г-ђа Сибо је посматрала, у улици да ла Пери, кућу у којој је становао њен будући саветодавац, господин Фрезие, човек од закона. То је била једна од оних кућица где је становало некадашње ситно грађанство. У њу се улазило кроз један узан пролаз. Приземље, које су делом заузели вратарева собица и дућан једног столара, чије су радионице и стоваришта закрчавали мало унутрашње двориште, било је подељено тим пролазом и степеништем, које су нагризали шалитра и влага. Та је кућа изгледала губава.

Г-ђа Сибо оде право вратарској собици, и ту нађе једног од Сибовљевих другара, обућара, његову жену и двоје мале деце, смештене у простору од десет квадратних стопа, осветљеном кроз мало двориште. Убрзо је између две жене завладао најсрданији споразум, чим је Сиботовица објавила свој положај, казала своје име и почела говорити о својој кући у Нормандиској улици. После четврт сата употребљеног на претресања и за које време је вратарка г. Фрезиеа спремала доручак за обућара и двоје деце, г-ђа Сибо наведе разговор на кираџије и поче говорити о човеку од закона.

— Дошла сам да се посаветујем с њим, рече она, због послова; један његов пријатељ г. доктор Пулен, морао ме је препоручити њему. Ви познајете г. Пулена?

— Зацело! рече вратарка из улице да ла Пери. Он је спасао моју малу кад је имала круп.

— И мене је спасао, госпођо... Какав је то човек, тај г. Фрезие?

— То је човек, драга госпођо, рече вратарка, од кога се врло тешко ишчупа новац за поштарину на крају месеца.

Тај је одговор био довољан мудрој Сиботовици.

— Укратко, мала моја, продужи она, може му се човек поверити, је л' те?

— Ах! Боже, кад г. Фрезие хоће неке да учини, чула сам од г-ђе Флоримон да му нема равног.

— А зашто се она није удала за њега, запита живо Сиботовица, кад њему има да захвали за своје богатство? То је нешто, за једну малу ситничарку и

коју је издржавао један старац, да постане жена једног адвоката...

— Зашто? рече вратарка повукавши г-ђу Сибо у пролаз; ви ћете се попети код њега, госпођо?... па лепо, кад будете у његовом кабинету, знаћете зашто.

Степенице, осветљене из једног малог дворишта кроз прозоре на повлачење, показивале су да се осим газде и господина Фрезиеа друге кирајџије баве телесним пословима. Блатаве степенице носиле су обележје свакога заната, пружајући погледу отпатке бакра, поломљену дугмад, комадиће газе и рогоза. Шегрти с горњих спратова ту су нацртали срамне карикатуре. Последња реч вратаркина изазвала је радозналост г-ђе Сибо и потстакла је природно да се посаветује с пријатељем доктора Пулена, али је задржавала себи право како ће га искористити за своје сврхе према своме нахођењу.

— Питам се неки пут како г-ђа Соважо може да издржи у његовој служби, рече у виду објашњења вратарка, која је пратила г-ђу Сибо. Ја вас пратим, госпођо, додаде она, јер носим млеко и новине моме газди.

Стигавши до другог спрата изнад међуспрата, Сибовица се нађе пред једним вратима најружнијег изгледа. Неприродно црвена боја била је, за двадесет сантиметара у ширину, покривена оном црнкастом бојом коју, после извесног времена, остављају руке, и коју су архитекте покушале да победе у господским становима дометањем стакла изнад и испод брава. Отвор ових врата, запушен шљаком као оне што их гостионичари проналазе да старе боце начине старијима, служио је само за то да врата за-

служе име врата од апсане, и био је уосталом у складу са њиховим оковима у облику детелине, са страшним шаркама, с крупним главицама. Какав тврдица или какав памфлетиста у свађи с целим светом, морао је пронаћи ове справе. Кофа, где су се просипале помије, додавала је свој део смраду на степеницама, чија је таваница свуда показивала арабеске нацртане димом од лојанице, и какве арабеске! Помоћу гајтана, на чијем крају је висило једно прљаво дугме, одјекнуло би једно мало звонце чији је слаби звук одавао пукотину у металу. Сваки је предмет био једна црта у складу с целином ове одвратне слике. Сибовица чу бат неког тешког корака и сипљиво дисање једне снажне жене, и г-ђа Соважо се појави. То је била једна од оних баба које је Адриен Броер тако добро погодио у својим Вештицама које полазе на скуп, жена од пет стопа и шест палаца, војничког лица и много више брадатог него Сибовичино, болешљиве гојазности, обучена у страшну хаљину од јефтиног цица, повезана марамом; косу је још коврџила објавама које је њен господар бесплатно примао, а у ушима носила неку врсту колских точкова од злата. Тај женски кербер држао је у руци једно улубљено лимено тигањче, чије је просуто млеко распростирало по степеницама један мирис више, који се мало осећао, и поред своје гнусне опорине.

— Чим вас могу послужити, госпођа? запита г-ђа Соважо.

И, с претећим изразом, она баци на Сибовицу, која јој се без сумње учинила и сувише лепо оде-

на, поглед утолико више крвнички, што су јој очи и од природе биле кржаве.

— Долазим код г. Фрезиеа од његовог пријатеља доктора Пулена.

— Уђите, госпојо, одговори Соважовица с изразом који одједном постаде врло љубазан и који је доказивао да је била обавештена о овој јутарњој посети.

И, начинивши један позоришни поклон, упола мушка слушкиња господина Фрезиеа нагло отвори врата од кабинета који је гледао на улицу, и где се налазио бивши заступник из Манта. Тај је кабинет потпуно личио на оне мале канцеларије извршитеља трећег реда, где су картотеке од поцрнелог дрвета, где су акта тако стара да имају браду, по канцеларијском стилу, где црвени канапи жалосно висе, где корице миришу на пир мишева, где је под сив од прашине а таваница жута од дима. Огледало од камина било је мутно. На тучаним прекладима наслањала се оскудна цепаница; часовник, у савременој дрвеној изради, који је вредео шездесет франка, био је купљен на некој продаји помоћу судске власти, а свећњаци који су ишли уз њега били су од цинка, али су показивали неуспеле рококо облике, и кроз боју која се на више места отрла, видео се метал. Г. Фрезие мали човек, сув и болешљив, црвена лица, чије су бубуљице показивале врло покварену крв, али који се уосталом непрестано чешао по десној руци, и чија је власуља, стављена сувише назад, откривала лобању циглине боје и језовитог израза, устаде с тршчане наслоњаче где је седео на

јастучету од зелене коже. Он начини пријатан израз и умиљат глас да каже, нудећи столицу:

— Госпођа Сибо, мислим?

— Да, господине, одговори вратарка, коју издаде њена обична сигурност.

Г-ђа Сибо се уплашила од тога гласа, који је доста личио на глас звонцета и од погледа још зеленијег но што су биле зеленкасте очи њеног будућег саветодавца. Кабинет се толико осећао на свога Фрезиеа, да се морало веровати да је ваздух ту кужан. Г-ђа Сибо тада разумеде зашто г-ђа Флоримон није постала г-ђа Фрезие.

— Пулен ми је говорио о вама, драга госпођо, рече човек од закона, оним неприродним гласом који се просто зове гласић, али који остаје кисео као јефтино вино.

Ту, овај посредник покуша да заузме став, привукавши на своја шиљаста колена, покривена сувише излизаним фланелом, два пеша старе домаће хаљине од шареног цица, чија је вата узела слободу да изиђе кроз више подеротина, али је тежина те вате вукла пешеве и откривала фланелски грудњак који је постао црнкаст. Пошто је уображено притегао гајтане те упорне собне хаљине да оцрта струк као у трске, Фрезие састави машицама два угарка која су се већ одавно избегавала, као два брата у непријатељству. Затим, обузет једном изненадном мишљу, он устаде:

— Госпођо Соваж! викну он.

— Па?

— Нисам код куће ни за кога.

— Ех! наравно! то се зна, одговори мушкарача грубим гласом.

— То је моја стара дојкиња, рече збуњено човек од закона Сиботовици.

— Види јој се, одговори некадашња јунакиња с Велике пијаце.

Фрезие се насмеја шали и метну резу, да не би његова домаћица дошла да прекине Сиботовичино исповедање.

— Дакле, госпођо, објасните ми вашу ствар, рече он пошто седе, старајући се једнако да привуче своју домаћу хаљину. Личност коју ми је препоручио једини пријатељ кога имам на свету може рачунати на мене... али... потпуно!

Г-ђа Сибо говорила је пола сата, а посредник се ниједанпут није усудио да је прекине; он је имао радознао израз младог војника који слуша старог војника старе гарде. То његово ћутање и покорност, пажња коју је по изгледу поклањао овом брбљању на прескок, чије смо примерке видели у разговорима Сиботовице и сиротог Понса, навели су неповерљиву вратарку да одустане од неколико оптужаба на које су је толике гнусне појединости наводиле. Кад се Сиботовица зауставила, и чекала савет малог човека од закона, чије су зелене очи с црним тачкицама проучавале будућу клијенткињу, обузе га кашаљ као из гроба и он дохвати једну порцеланску шољу до пола пуну сока од трава, и испразни је.

— Да није било Пулена, ја бих већ био мртав, драга госпођо Сибо, одговори Фрезие на материнске погледе које му је добацивала вратарка; али он ће ми, рече, повратити здравље...

Изгледало је да је изгубио сећање на исповести своје клијенткиње, која је помишљала да остави таквог самртника.

— Госпођо, што се тиче наследства, пре него што кренемо напред, треба да знам две ствари, продужи бивши заступник из Манта, уозбиљивши се. Прво, да ли заоставштина вреди тог труда који себи задајете, и, друго, какви су његови наследници? јер, ако је заоставштина плен, наследници су непријатељи.

Сиботовица је говорила о Ремонанку и о Ели Магусу, и рече да су два лукава лисца проценила збирку слика на шест стотина хиљада франака...

— Да ли би је они узели по ту цену?... запита бивши заступник из Манта; јер, видите, госпођо, пословни људи не верују у слике. Једна слика, то је за четрдесет суа платна или сто хиљада франака живописа! А живописи од сто хиљада франака добро су познати, и колико заблуда у свим тим вредностима, чак и најславнијим! Један велики банкар, чију су галерију хвалили, посећивали и прерађивали (прерађивали!) важио је као да је потрошио милионе... Он умре, јер човек је смртан; дакле, његове праве слике нису дале више од двеста хиљада франака! Требало би да ми доведете ту господу... Да пређемо на наследнике.

И Фрезие се опет стави у положај слушаача. Чувши име претседника Камизоа, он заврте главом и искриви лице, због чега Сиботовица постаде преко мере пажљива; она покуша да нешто прочита на том челу, на том грозном лицу, и нађе оно што се у пословима зове дрвена глава.

— Да, драги господине, понови Сиботовица, мој г. Понс је род рођени претседнику Камизоу де Марвил, он ми заинтачи о његовом сродству по десет пута дневно. Прва жена г. Камизоа, трговца свилом...

— Који је постао пер Француске...

— Била је једна госпођица Понс, сестра од стрица г. Понсу.

— Они су један степен даље.

— Нису они више ништа, они су у завади.

Г. Камизо де Марвил био је пет година претседник суда у Манту, пре но што ће доћи у Париз. Он је тамо не само оставио успомене, него је задржао и везе; јер је његов следбеник, онај његов судија с којим је за време свога боравка највише био везан, још председавао у суду, и према томе добро познавао Фрезиеа.

— Знате ли, госпођо, рече он, кад је Сиботовица задржала бујицу дрвеном браном својих усана, знате ли ви да бисте за главног непријатеља имали човека који може да пошље људе на губилиште?

Вратарка тако потскочи на столици да је личила на лутку оне играчке која се зове *ч у п о г л а в а ц*.

— Умирите се, драга госпођо, продужи Фрезие. Да ви не знате шта је то претседник одељења за оптужбе краљевског суда у Паризу, ништа није разумљивије, али би требало да знате да г. Понс има природног законитог наследника. Г. претседник де Марвил је сам и једини наследник вашег болесника, али он је у побочном сродству трећег степена; дакле, г. Понс може, по закону, да чини шта хоће са својим имањем. Ви још не знате да се кћи г. прет-

седника удала, пре једно шест недеља, за најстаријег сина г. грофа Попино, пера Француске, бившег министра привреде и трговине, једног од најутицајнијих људи данашње политике. Та родбинска веза чини претседника још страшнијим него што је као господар пороте.

Сиботовица опет задрхта на ту реч.

— Да, он вас то шаље тамо, настави Фрезие. Ах, драга госпођо, ви не знате шта је то црвена тога! Довољно је већ имати против себе и просту црну тогу! Ако ме видите овде пропалог, ћелавог, самртника... то је, видите, зато што сам се, нехотице, сукобио с једним простим паланачким државним тужиоцем! Присилили су ме да продам моју канцеларију у бесцење, и срећан сам био што сам могао умаћи, изгубивши своје имање! Да сам се хтео одупрети, не бих могао задржати свој адвокатски положај. Што још не знате, то је да, кад би се тицало само претседника Камизо, то не би било ништа; али, видите, он има жену!... И кад бисте се нашли лице у лице с том женом, ви бисте дрхтали као да сте на првом степену губилишта, коса би вам се дизала на глави. Претседниковица је толико осветољубива да би била у стању провести десет година не би ли вас уплела у клопку где бисте погинули! Она окреће свога мужа као што дете окреће чигру. Она је у свом животу навела на самоубиство једног дивног младића, у Консијержерији; због ње је оседео као овца један гроф, оптужен за фалсификат. Због ње умало није стављен под надзор један од највећих великаша са двора Карла X. Најзад, она је оборила државног тужиоца, г-на де Гранвил...

— Који је становао у улици Вјеј ди Тампл, на углу улице Сен Франсоа? рече Сиботовица.

— Он главом. Кажу да хоће свога мужа да доведе за министра правде, и не знам да ли неће постићи циљ... Ако она уврти у главу да нас обоје изведе пред пороту и баци у тамницу, ја који сам невин као новорођенче, узео бих пасош и отишао у Сједињене Државе... толико добро познајем правду. А, драга госпођо Сибо, да би могла удати своју јединицу за младог виконта Попино, који ће, кажу, наследити вашег газду, г. Пијроа, претседниковица се лишила свег свога имања, тако да су сад претседник и његова жена спали на претседничку плату. И ви мислите, драга госпођо, да ће у таквим околностима г-ђа претседниковица занемарити заоставштину вашег г. Понса?... Та ја бих више волео стати пред пун топ него да знам да је таква једна жена против мене...

— Али, рече Сиботовица, они су у завади...

— Шта то мари? рече Фрезие. Разлог више! Убити једног рођака на кога се жалите, то је нешто, али наследити га, то је задовољство!

— Али чича се грози својих наследника; он ми понавља да су га ти људи, сећа се њихових имена, г. Кардо, г. Бертије итд., згњечили као јаје које би се нашло испод колица.

— Хоћете да и вас тако смрве?

— Боже! Боже! узвикну вратарка. Ах! госпа Фонтен је имала право кад је казала да ћу наићи на препреке; али она је рекла да ћу успети...

— Слушајте, драга госпођо Сибо... Да извучете из свега тога триестак хиљада франака, то је мо-

гуће; али на заоставштину не треба да мислите... Ми смо разговарали о вама и о вашој ствари, доктор Пулен и ја, синоћ...

Ту, г-ђа Сибо опет поскочи на столици.

— Но, шта вам је?

— Али, ако вам је позната моја ствар, зашто сте ме онда пустили да ћеретам као сврака?

— Госпођо Сибо, позната ми је ваша ствар, али нисам ништа знао о г-ђи Сибо! Колико клијената; толико карактера...

Ту, г-ђа Сибо баци на свога будућег саветодавца један чудноват поглед, у коме изби све неповерење и који Фрезие изненади.

— Продужујем, рече Фрезие. Дакле, ви сте нашег пријатеља Пулена довели у везу са старим г. Пијроом, рођаком г-ђе грофице Попино, и по томе заслужујете моју оданост. Пулен обилази вашег газду (запамтите то!) сваких петнаест дана, и све те појединости дознао је од њега. Тај бивши трговац присуствовао је венчању прауника свога брата (јер то је стриц од кога се очекивало наследство, има сигурно петнаест хиљада франака прихода; а, већ двадесет и пет година живи као калуђер и троши једва хиљаду талира годишње...), и испричао је Пулену све како је дошло до те женидбе. Изгледа да је ту распру изазвао баш ваш чича музичар, који је хтео, из освете, да осрамоти претседникову породицу. Ко чује само једно звоно прими само један звук... Ваш болесник каже да је невин, али га свет гледа као чудовиште...

— Не би ме чудило и да јесте! узвикну Сиботовица. Замислите да је прошло десет година како у-

лажем своје, он то зна, код њега је моја уштеда, а он неће да ме унесе у свој тестамент... Не, господине, он то неће, тврдоглав је као права мазга... Ево десет дана како му о томе говорим, та псина ни прстом да мрдне. Не отвара уста, тако ме гледа... Што ми је највише казао, то је да ће ме препоручити г. Шмукеу.

— Он дакле намерава да начини тестамент у корист тога Шмукеа?

— Све ће њему дати...

— Слушајте, драга госпођо Сибо, да бих имао одређено мишљење, да бих направио план, требало би да познам г. Шмукеа, да видим предмете који чине заоставштину, да се споразумем с тим Јеврејином о коме ми говорите; а, онда, пустите да вас водим.

— Видећемо, добри мој господине Фрезие.

— Како, видећемо! рече Фрезие бацивши на Сибовицу један змијски поглед и говорећи својим природним гласом. Ах, тако! јесам ли ја или нисам ваш саветодавац? Да се разумемо.

Сибовица погоди да ју је он прозрео, и осети језу дуж леђа.

— Ви имате моје потпуно поверење, одговори она видећи да је остављена на милост једнога тигра.

— Ми заступници навикнути смо на издају наших клијената. Испитајте добро ваш положај: он је изврстан. Ако се држите мојих савета од тачке до тачке, имаћете, ја вам за то јамчим, тридесет до четрдесет хиљада од те заоставштине... Али та лепа медаља има и своје наличје. Претпоставите да претседниковица дозна да наследство г. Понса вреди милион и да ви хоћете да га окрњите, јер увек има

људи који сматрају за дужност да кажу такве ствари!... рече он као у загради.

На ту заграду, отворену и затворену двома почивкама, Сибовица задрхта и одмах помисли да ће се Фрезие примити тога достављања.

— Драга моја клијенткињо, за десет минута могло би се постићи да вас чича Пијро отпусти, и дали би вам два сата за селидбу...

— А шта би ми тиме нашкодили!... рече Сибовица усправивши се на ногама као Белона, ја бих остала код те господе као њихова поверљива жена.

— А, кад то виде, разапели би вам замку, и ви бисте се једног лепог јутра пробудили у тамници, ви и ваш муж, под оптужбом за злочин...

— Ја!... увикну Сибовица, ја која немам ни паре н' туђе!... Ја!... Ја!...

Говорила је пет минута, а Фрезие је посматрао ту велику уметницу како изводи свој концерт хвале себе саме. Он је био хладан, подругљив, око му је прожимало Сибовицу као нож, он се у себи смејао, сува власуља му се мицала. То је био Робеспјер из времена кад је овај француски Сила правио стихове.

— А како? а зашто? а под каквим изговором? запита она свршавајући.

— Хоћете да знате како бисте могли бити гилотинирани?...

Сибовица побледе као мртац, јер јој та реченица паде на врат као нож закона. Она узверено погледа Фрезиеа.

— Слушајте ме добро, драго дете, настави Фрезие уздржавајући покрет задовољства које му је изазвао страх његове клијенткиње.

— Више бих волела све да напустим. . . , рече шапућући Сиботовица.

И хтеде да устане.

— Останите, јер треба да познате у каквој сте опасности, ја вам дугујем своје знање, рече заповеднички Фрезие. Вас ће отерати г. Пијро, о томе нема сумње, зар не? Постаћете служавка та два господина, врло добро! То је објава рата између претседниковице и вас. Ви ћете све учинити да се дочепате тога наследства, да извучете користи. . .

Сиботовица учини један покрет.

— Ја вам то не пребацујем, то није мој посао, рече Фрезие одговарајући на покрет своје клијенткиње. То предузеће је права битка, и ви ћете отићи даље но што мислите! Човек се опије од своје мисли, захукће се. . .

Други покрет одбијања од г-ђе Сибо, која се напући.

— Нека, нека, мамице, продужи Фрезие са ужасном фамилијарношћу, ви ћете далеко отићи. . .

— Ах, тако! ви ме сматрате за крадљивицу?

— Но, мама, ви имате признаницу од г. Шмукеа која вас је јефтино стала. . . Ах! ви сте овде на исповести, лепотице моја. . . Немојте да варате вашег исповедника, нарочито кад тај исповедник има моћ да чита у вашем срцу. . .

Сиботовица се престрави од проницљивости овога човека и разумеде зашто ју је слушао с тако дубоком пажњом.

— Дакле, продужи Фрезие, ви можете претпоставити да вас претседниковица неће пустити да је претекнете у тој трци за наслеђем. . . На вас ће се мотрити, уходиће вас. . . Рецимо да постигнете да вас г. Понс унесе у тестамент. . . Лепо. Једног лепог дана наиђе власт, узапте неки теј, нађу на дну арсеника; ви и ваш муж сте затворени, суђени, осуђени, као да сте хтели да убијете г. Понса, не би ли се дочепали вашег завештања. . . Ја сам у Версају бранио једну сироту жену, тако истински невину као што бисте ви били у сличном случају; ствари су биле као што вам кажем, и све што сам онда могао да урадим то је да јој спасем живот. Несрећница је добила двадесет година робије и издржава их у Сен-Лазару.

Страх г-ђе Сибо био је на врхунцу. Све блеђа, она је гледала овог сувог човечуљка са зеленкастим очима, као што је сирота Маварка, оглашена да је верна својој вери, морала гледати инквизитора у тренутку кад је чула да је осуђена на ломачу.

— Ви дакле кажете, добри мој господине Фрезие, да, ако се ослоним на вас и поверим вам вођење мојих послова, имаћу нешто, а немам се чега бојати.

— Ја вам јамчим за тридесет хиљада франака, рече Фрезие као човек сигуран у своју ствар.

— Најпоследње, ви знате колико ја волим драгог доктора Пулена, прихвати она својим најслађим гласом, он ме је упутио вама, а честити човек није ме послао овамо да чујем како ћу бити погубљена као тровачица. . .

Она бризну у плач, толико је дрхтала од ове помисли на гилотину, живци су јој се узбунили, ужас

јој је стезао срце, она изгуби главу. Фрезие је уживао у своме триумфу. Приметивши колебање своје клијенткиње, он виде да ће изгубити посао, а хтео је да укроти Сиботовицу, да је уплаши, запрепасти, придобије везаних ногу и руку. Вратарка, ушавши у тај кабинет као што мува упада у паукову мрежу, морала је ту остати везана, уплетена и служити за храну славољубљу овог човечуљка од закона. Фрезие је заиста хтео да у том послу нађе храну за своје старе дане, угодност, срећу, углед. Уочи тога дана, увече, све је било зрело измерено, брижљиво, на лупу испитано између Пулена и њега. Доктор је описао Шмукеа своме пријатељу Фрезиеу, и њихови окретни духови промерили су све претпоставке, испитали средства и опасности. Фрезие је, у полету одушевљења, узвикнуо: „Ту лежи срећа нас обојице!” И он је обећао Пулену место првог лекара болнице у Паризу, и себи се зарекао да ће постати примирителни судија у том срезу.

Бити примирителни судија! то је била за тога човека, пуног способности, доктора права а без чарапа, химера коју је тако тешко било узјахати, да је на то мислио као што адвокати-посланици мисле на место министра правде и талијански попови на папску круну. То је била лудост! Примирителни судија, г. Вител, пред којим је Фрезие водио спорове, био је старац од шездесет девет година, доста болешљив, који је говорио да ће тражити пензију, а Фрезие је говорио Пулену да ће он наследити његово место, као што је Пулен њему говорио о једној богатој наследници којом ће се оженити пошто јој спасе живот. Не зна се какве жудње изазивају сва места са

седиштем у Паризу. Општа је жеља становати у Паризу. Чим се упразни једна продавница дувана, марака, сто се жена дигну као један човек и покрену све своје пријатеље да је добију. Једно упражњено место на двадесет и четири порезничких звања у Паризу изазове читаву побуну амбиција у Скупштини! Та се места дају у Влади, постављење је државна ствар. А плата је примирителног судије у Паризу око шест хиљада франака. Канцеларија тога суда је звање које вреди сто хиљада франака. То је једно од места која се највише желе у судским редовима. Фрезие, примирителни судија, пријатељ једног првог лекара у болници, оженио би се богато, и оженио би доктора Пулена; они би се узајамно помагали. Ноћ је прешла својим оловним ваљком преко свих мисли бившег заступника из Манта, и заметнуо се један страشان план, збијен, плодан жетвама и сплеткама. Сиботовица је била главно лице ове драме. Зато је требало сузбити сваки покушај буне овога оруђа; она није била предвиђена, али је сад бивши заступник оборио себи пред ноге дрску вратарку развивши сву снагу своје отровне природе.

— Драга госпођо Сибо, молим вас, умирите се, рече он узевши јој руку.

Ова рука, хладна као змијска кожа, учини страشان утисак на вратарку; отуда се створи као неки физички отпор који угуши њено узбуђење; њој се учини да је мање опасно додирнути краставу жабу г-ђе Фонтен, Астарота, него ту теглу отрова покривену црвенкастом власуљом и која је говорила као што врата шкрипе.

— Немојте мислити да вас ја без разлога плашим, продужи Фрезие пошто је код Сиботовице приметио онај нов покрет одвратности. Спорови који су створили страшан глас г-ђе претседниковице толико су познати у Суду да можете о томе питати кога хоћете. Великаш кога умало нису ставили под надзор, то је маркиз д'Еспар. Маркиз д'Езгрињон је онај кога су спасли од галија. Младић, богат, леп, пун будућности, који је требало да узме једну госпођицу из првих француских породица, и који се обесио у једној ћелији Консијержерије, јесте славни Лисјен де Рибанпре, чија је ствар у оно време ускомешала цео Париз. Тицало се једног наследства, од једне јавне жене, чувене Естере, која је оставила неколико милиона, и тог су младића оптужили да ју је отровао, јер он је био тестаментом одређен за наследника. Тај млади песник није био у Паризу кад је та девојка умрла, није ни знао да је наследник!... Човек не може бити невинији него што је он био. Па лепо, пошто га је г. Камизо испитао, тај се младић обесио у својој тамници... Правда је као медицина, она има своје жртве. У првом случају умире се за друштво; у другом за науку, рече он пропративши своје речи страшним осмехом. Дакле, видите да ја познајем опасност... Мене је правда већ упропастила, мене сиротог, незнатног, малог заступника. Моје ме искуство скупо кошта, оно вам стоји на расположењу...

— Бога ми, не, хвала..., рече Сиботовица, одустајем од свега! Не исплаћује се... Ја тражим само мој дуг! Ја имам тридесет година часног рада, господине. Мој г. Понс каже да ће ме у тестаменту

препоручити своме пријатељу Шмукеу; лепо, ја ћу провести старост на миру код тога честитог Немца.

Фрезие је премашио мету, убио је храброст Сиботовице, и био је принуђен да брише жалосне утиске које је учинио.

— Ништа немојте да очајавате, рече он, идите ви сасвим мирно кући. Не брините, ми ћемо ствар извести на чистину.

— Али шта онда треба да радим, добри мој господине Фрезие, да бих имала прихода, а...?

— А да вас не гризе савест? рече он живо, пресекавши реч Сиботовици. Ех! баш да изведу такве ствари пронађени су пословни људи; у том случају ништа се не може постићи ако се не држи законских граница... Ви не познајете законе; ја их познајем... Поред мене, ви ћете бити на страни законитости, ви ћете уживати имање на миру од људи, јер савест, то је ваша ствар.

— Па лепо, реците, прихвати Сиботовица, коју ове речи начинише радозналом и срећном...

— Не знам, нисам проучио ствар у њеним могућностима, занимао сам се само сметњама. Прво, треба, видите, наваљивати за тестамент, и ви нећете поћи погрешним путем; али пре свега, треба да знамо у чију ће корист Понс располагати својим богатством, јер, кад бисте ви били његова наследница...

— Не, не, он ме не воли! Ах! да сам познавала вредност његових драгулија, и да сам знала што ми је казао о својим љубавима, данас бих била без бриге...

— Најпосле, продужи Понс, само напред! Самртници имају чудновате ћуди, драга госпођо Сибо,

они често преваре све наде. Нека он напише тестамент, а после ћемо видети. Али, пре свега, треба проценити предмете који сачињавају заоставштину. Зато ме доведите у везу с Јеврејином, с тим Ремонанком, они ће нам бити од велике користи... Ослоните се потпуно на мене, ја сам вам сасвим одан. Ја сам пријатељ свога клијента, на живот и смрт кад је он мој. Пријатељ или непријатељ, такав је мој карактер.

— Па лепо, и ја сам вама одана, рече Сиботовица, а, што се тиче награде, г. Пулен...

— Да не говоримо о томе, рече Фрезие. Гледајте да задржите Пулена код болесникове постеље; доктор је најпоштеније, најчистије срце које ја познајем, а нама ту треба, видите, сигуран човек... Пулен је бољи него ја, ја сам се прозлио.

— И изгледате, рече Сиботовица; али ја бих се вама поверила...

— И имали бисте право!... рече он. Потражите ме кад год се шта деси, и продужите... Ви сте духовита жена, све ће добро ићи.

— Збогом, драги господине Фрезие; остајте здраво... Службеница.

Фрезие испрати клијенткињу до врата, и ту, као она јуче с доктором, он јој рече своју последњу реч:

— Кад бисте могли удесити да г. Понс затражи моје савете, то би био велики корак унапред.

— Трудићу се, одговори Сиботовица.

— Мамице, продужи Фрезие, пошто поново уведе Сиботовицу у свој кабинет, ја добро познајем г. Троњона, бележника, то је бележник овога кварта.

Ако г. Понс нема бележника, говорите му о томе... терајте га да га узме.

— Разумем, одговори Сиботовица.

Повлачећи се, вратарка чу шуштање једне хаљине и бат неког тешког корака који је хтео да се начини лаким. Једном самој на улици, вратарки се, пошто је неко време ходала, поврати њена слобода духа. Ма да је остала под утиском овог договора и једнако осећала велики страх од губилишта, правде, судија, она донесе једну природну одлуку која ће је довести у подмуклу борбу са њеним страшним саветодавцем.

„Ех! шта мени треба, помисли она, да узимам ортаке? Да ја себе осигурам, а после, узећу све што ми буду понудили да радим у њихову корист...”

Та је мисао имала да убрза, као што ће се видети, крај несрећног музичара.

— Дакле, драги господине Шмуке, рече Сиботовица улазећи у стан, како је нашем драгом обожавањем болеснику?

— Није то про, одговори Немац, Бонз је пунцао цела ноћ.

— А шта је то говорио?

— Клубости! та оче та ја топијем цело некофо иманје, бот узлоф та ништа не бротам... И благао је! Зиромма! Даго ми пило дежго!

— Проћи ће, кученце моје! прихвати вратарка. Чекали сте на доручак, пошто одлазите још од девет сати, али не грдите ме... Видите, имам много посла... због вас... Ето, сад немамо више ништа, и ја сам набавила новаца!...

— А гаго? рече пијаниста.

- А тетка!
- Гагва дедга?
- План!
- Блан?

— Ох! драги мој! како је безазлен! Не, ви сте светац, н' амор, владика невиности, да вас човек испуни сламом, како је говорио онај стари глумац. Како! ви сте већ двадесет и девет година у Паризу, видели сте, шта... јулску револуцију, а не знате за заложну банку... где вам дају зајам на ваше дроњке!... Ја сам тамо заложила сав наш сребрни прибор. Али нека! Сибо ће јести из алжирског метала: то је врло отмено, као што се каже. И не вреди говорити о томе нашем анђелу, то би га узбудило, још би више пожутео, а и онако је доста раздражљив. Да њега спасемо пре свега, а после ћемо видети. Дакле, све у своје време. У рату као у рату, зар не!...

— То пра шена! усфишено зрце! рече сиромас музичар узевши Сиботовичину руку и ставивши је себи на срце с разнеженим изразом.

Тај анђеоло диже небу очи, пуне суза.

— Та доста већ, чика Шмуке, ви сте смешни. То је сувише! Ја сам стара девојка из народа, срце ми је на руци. Ја имам овога, видите ли, рече она удајући се по прсима, колико вас двојица, који сте златне душе...

— Чика Шмуке?... прихвати музичар. Не, ичи на тно шалости, благати крфафе зузе, и бобеди зе на непо, до ме упија! ја нечу брешифети Бонз!...

— Богме, то верујем, ви себе убијате. Слушајте, кученце моје.

— Гуценце!

— Па лепо, сине...

— Зине?

— Пиле моје! ето, ако више волите.

— До није нижда јазније...

— Па лепо пустите да вас ја гледам и да вас водим, или, ако тако продужите, видите, имаћу два болесника на врату... По мојој малој памети, ми треба овде да поделимо посао. Ви више не можете ићи да дајете часове по Паризу, јер вас то замара и нисте више ни за шта овде, где треба проводити ноћи, јер г. Понс је све болеснији. Ја ћу данас отрчати код свију ваших ђака и казати им да сте болесни, зар не... Онда, ви ћете проводити ноћи крај нашег јагњета, а ујутру ћете спавати од пет па рецимо до два сата после подне. Ја ћу вршити службу која је најзаморнија, дневну, јер треба вам спремити ручак, вечеру, неговати болесника, дизати га, пресвлачити, давати му лекове... Јер, поред оваквог посла, ја не бих издржала ни десет дана. А ево већ тридесет дана како спадосмо с ногу. А шта би било од вас кад бих се ја разболела?... Па и ви, да се човек уплаши, погледајте какви сте, што сте ноћас седели поред господина...

Она одведе Шмукеа пред огледало, и Шмукеу се учини да се врло променио.

— Дакле, ако сте мога мишљења, сад ћу вам с места донети ваш ручак. Онда ћете опет чувати нашег анђела до два сата. Али даћете ми списак ваших ђака, а ја ћу брзо свршити, ви ћете бити сло-

бодни петнаест дана. Кад ја дођем ви ћете лећи и одмарати се до вечера.

Тај је предлог био тако мудар да Шмуке одмах пристаде.

— Само, ни речи пред г. Понсом; јер, знате, он би сматрао да је пропао кад бисмо му ми тако казали да ће да откаже своју службу у позоришту и часове. Сиромас господин уобразио би да неће више наћи ђаке... глупости... Г. Пулен каже да можемо спасти нашег Венијамина само ако га оставимо у највећем миру.

— Ах! топро, топро! гуфајте ручаг, ја чу та набишем збизак и та фам там атрезе!... Имаде брафо, ја пи малак-зао!

Један сат доцније, Сиботовица се свечано обуче, оде на колима, на велико чуђење Ремонанка, и реши се да достојно претстави жену од поверења пара клешта, по свима заводима, код свих лица где су се налазиле ученице двојице музичара.

Непотребно је износити разна препричавања, изведена као варијације на једну тему, које је Сиботовица предузела код управитељица завода и у крилу породица; довољан ће бити призор који се одиграо у директорском кабинету СЛАВНОГА ГОДИСАРА, где је вратарка продрла с нечувеним тешкоћама. Позоришни директори у Паризу боље се чувају него краљеви и министри. Разлог јаким преградама који они дижу између себе и осталих смртних лако је разумети: краљеви имају да се бране само од славољубља; директори позоришта имају да се боје самољубља уметника и писаца.

Сиботовица пређе све раздаљине наглим пријатељством које се заподену између ње и вратара. Вратари се одмах упознају као сви људи истог занимања. Сваки сталеж има своје *shiboleth*, као што има своје увреде и своје жигове.

— Ах! госпођо, ви сте позоришна вратарка, рекла је Сиботовица. А ја сам само сирота настојница једне куће у Нормандској улици, где станује г. Понс, ваш капелник. Ох! како бих ја била срећна да сам на вашем месту, да виђам како пролазе глумци, играчице, писци! То је, као што је говорио онај стари глумац, маршалска палица нашега заната.

— А како је том честитом г. Понсу? запита вратарка.

— Та никако; ево два месеца како не устаје из кревета, и изићи ће из куће с ногама напред, то је сигурно.

— То ће бити губитак...

— Да. Ја долазим од његове стране да објасним његово стање вашем директору; постарајте се, дакле, мала моја, да говорим с њиме...

Тако је позоришни момак, на служби при кабинету, пријавио г-ђу Сибо, коју му је препоручила настојница позоришта. Годисар је баш био дошао с једне пробе. Случај је хтео да нико нема да говори с њиме, да су писци комада и глумци одоцнили; њему је било врло мило да чује нешто о своме капелнику; он учини један наполеоновски покрет, и Сиботовица уђе. Тај бивши трговачки путник, на челу једног омиљеног позоришта, варао је своје командитско друштво, он га је сматрао као закониту

жену. Зато је био развио једно финансиско предузеће, што се огледало на његовој личности. Поставши јак и дебео, румен од гозби и благостања, Годисар се отворено преобразио у Мондора.

— Ми нагињемо ка Божону! говорио је покушавајући да се сам себи први смеје.

— Ти си још при Тиркареу, одговори му Бигзиу, који га је често замењивао код позоришне балетске првакиње, славне Елојзе Бризту.

И заиста, некад славни Годисар искоришћавао је своје позориште једино и сурово у своју личну корист. Пошто је успео да уђе као сарадник у више балета, у комаде, водвиље, он је купио њихов други део, користећи се нуждом која притиска писце. Ти комади, ти водвиљи, који се увек додају комадима за касу, доносили су Годисару по неколико златника дневно, он је, помоћу посредника, трговао позоришним картама, и одредио себи, као директорски р о д а т а к, известан број карата који му је допуштао да десеткује приходе. Те три врсте директорског намета, осим продатих лежа и поклона од рђавих глумица које су полагале на то да држе мале улоге, да се појављују као пажеви, као краљице, толико су увећавали његову трећину у добити, да су командитори, којима су припадале друге две трећине, једва примали десетину од прихода. При свем том, и та десетина је давала интерес по петнаест на сто на уложени капитал. Зато је Годисар, ослањајући се на ову дивиденду од петнаест на сто, говорио о својој памети, о своме поштењу, о својој ревности и о срећи својих командитора. Кад је гроф Попино запитао, из тобожње радозналости,

Матифу, генерала Гуроа, зета Матифина, Кревела, да ли су задовољни Годисаром, Гуро, који је постао пер Француске, одговори:

— Кажу нам да нас краде, али је тако духовит, тако доброћудан, да смо задовољни...

— То је онда као у Лафонтеновој причи, рече бивши министар смешећи се.

Годисар је умножавао своје капитале у пословима изван позоришта. Он је добро проценио Графа, Шваба и Брунера и придружио се железничком предузећу које је та кућа основала. Кријући своје лукавство под искреношћу и безбрижношћу развратника, сладострасника, он је изгледао заузет само својим задовољствима и бригом о оделу; али он је мислио на све, и искоришћавао је огромно искуство у пословима које је стекао путујући. Тај скоројевић, који сам себе није озбиљно узимао, становао је у раскошном стану о чијем се намештању бринуо његов декоратер, и где је он приређивао вечере и свечаности славним људима. Раскошан, и ма да је волео да добро води ствари, показивао се као лак човек, и утолико је мање изгледао опасан, што је задржао платину¹ свога старог заната, да употребимо његов израз, појачавши га још језиком кулиса. А како у позоришту уметници сирово казују ствари, он је доста духа зајмио из кулиса, које имају свој дух, да би, помешавши га са живим духом трговачког путника, изгледао као виши човек. У овом тренутку, он је помишљао да прода своје право и да пређе, по ње-

¹ Арго: брбљивост. — Прим. прев.

говим речима, на друге вежбе. Хтео је да буде на челу једне железнице, да постане озбиљан човек, администратор, и да се ожени ћерком једног од најбогатијих кметова париских, г-ђицом Минар. Надао се да ће бити изабран за посланика на његовој линији, и доћи, помоћу Попиноа, до Државног савета.

— С ким имам част да говорим? рече Годисар заустављајући на Сиботовици директорски поглед.

— Ја сам, господине, жена од поверења г. Понса.

— Па дакле, како је нашем драгом болеснику?

— Рђаво, врло рђаво, господине.

— Врага! врага! баш ми је жао... Доћи ћу да га обиђем, јер то је један од оних ретких људи...

— Ах! да, господине, прави херувим... Само се питам како се тај човек налазио у позоришту?

— Али, госпођо, позориште је сасвим исправно место што се тиче морала..., рече Годисар. Сиромас Понс!... Часна реч, требало би гајити ту врсту људи... то је узор од човека, па каква даровитост!... Кад мислите да ће се моћи вратити на посао? Јер позориште, на несрећу, личи на поштанска кола која, празна или пуна, полазе у одређен час: завеса се овде диже сваки дан у шест часова, и узалуд бисмо се ми жалостили, то не би дало добру музику... Но, како стоји с њим?

— На жалост, добри мој господине, рече Сиботовица извукавши своју мараму и метнувши је на очи, страшно је рећи, али ја мислим да ћемо имати несрећу да га изгубимо, ма да га негујемо као зеницу у оку... Г. Шмуке и ја... па пошто долазим да вам кажем да не треба више да рачунате на тог честитог

г. Шмукеа, који ће да проводи све ноћи крај њега... Не може човек да не ради као да има неке наде, и да не проба да га отргне од смрти... Лекар нема више наде...

— А од чега он умире?

— Од туге, од жутице, од јетре, и све то заплетено с многим породичним стварима.

— И од лекара, рече Годисар. Требало је да узме доктора Лебрена, нашег лекара, то не би ништа коштало...

— Господин има једног који је бог... али шта може један лекар, и поред своје способности, против толико узрока?

— Мени је био врло потребан тај честити пар клешта за музику моје нове чаробне игре...

— Је ли то нешто што бих ја могла да урадим за њих?... рече Сиботовица с изразом достојним Жокриса.

Годисар прсну у смех.

— Господине, ја сам њихова поверљива жена, и има много ствари што та господа...

На Годисаров грохотан смех, једна жена викну:

— Ако се ти смејеш, може се ући, стари мој. И првакиња игре упаде у кабинет бацивши се на једино канабе које се ту налазило. То је била Елојза Бризту, увијена у раскошну ешарпу названу алжирска...

— Чему се смејеш?... Је л' због госпође?... За какво место долази она?... рече играчица бацивши један од оних погледа уметника уметнику који би требало да буду предмет за слику.

Елојза, девојка преко мере књижевно образована, на гласу у боемском свету, у вези с великим уметницима, отмена, фина, љупка, са више духа него што га обично имају првакиње игре; поставивши ово питање, она удахну из једног стакленцета неке јаке мирисе.

— Госпођо, све жене подједнако вреде кад су лепе, а ако ја не шмрчем кугу из флаше, и ако не мећем туцану циглу на образе...

— Поред тога што вам је већ природа метнула, то би био прави плеоназам, дете моје! рече Елојза бацивши значајан поглед на свога директора.

— Ја сам поштена жена...

— Тим горе по вас, рече Елојза. Не може, боме, ко год хоће да има богате пријатеље! а ја их имам, госпођо, славно ме издржавају!

— Како, тим горе! Узалуд ви имате алжирске ешарпе на телу и радите шта хоћете, рече Сиботовица, никад ви нећете имати толико љубавних изјава колико сам их ја добијала, госпођа! И никад ви нећете бити равни лепој остричарки код Плавог часовника...

Играчица се нагло диже, стаде по војнички и принесе длан десне руке челу, као војник кад поздравља генерала.

— Шта! рече Годисар, ви сте она лепа остричарка о којој ми је говорио мој отац?

— Госпођа онда не зна ни кашушу ни полку? Госпођа има преко педесет година! рече Елојза.

Играчица заузео драмски став и издекламова ове стихове:

Будимо пријатељи, Сина!

— Хајде, Елојза, госпођа се не може мерити с тобом, остави је на миру.

— Да није госпођа нова Елојза?... рече вратарка с лажном безазленошћу пуном потсмеха.

— Није рђаво, стара! узвикну Годисар.

— То је већ отрцано, прихвати играчица, тај каламбур има седе бркове, нађите други, стара... или умите једну цигарету.

— Опростите, госпођо, рече Сиботовица, ја сам сувише тужна да бих вам одговорила; моја су два господина, врло болесна... и ја сам заложила, да их исхраним и сачувам од беде, све до одела мога мужа, јутрос, и ево признаница...

— Ох! овде се ствар окреће у драму! узвикну лепа Елојза. У чему је ствар.

— Госпођа, продужи Сиботовица, упада овде као...

— Као првакиња, рече Елојза. Ја вам дошаптам, продужите, госпођа!

— Хајде, ја се журим, рече Годисар. Доста с таквим комедијама! Елојза, госпођа је поверљива жена нашег сиротог капелника који је на самрти; долази да ми каже да не рачунам више на њега; ја сам у неприлици.

— Ах! сиромаш! онда треба дати претставу у његову корист.

— То би га упропастило! рече Годисар, он би сутрадан могао дуговати пет стотина франака сиротиштима, која не признају друге несрећнике у Паризу осим својих. Не, ево, добра жено, пошто се такмичите за Монтионову награду.

Годисар зазвони, позоришни момак се одједном појави.

— Реците благајнику да ми пошље једну новчаницу од хиљаду франака. Седите, госпођо.

— Ах! сирота жена, ето сад плаче!... узвикну играчица. То је глупо... Но, мајко, доћи ћемо да га обиђемо, утешите се. — Чујеш ти, Кинезу, рече она директору повукавши га у један угао, даћеш ми да играм прву улогу у балету *Ариане*. Ти се жениш, и знаш како могу да те унесрећим!...

— Елоја, моје је срце постављено бакром као фрегата.

— Ја ћу показати твоју децу! позајмићу их.

— Ја сам признао нашу везу...

— Буди добар, дај Понсово место Гаранжоу; тај сиромас младић има дара, а нема ни паре; ја ти обећавам мир.

— Али чекај док Понс умре... чича се може уосталом повратити.

— Ох! то не, господине..., рече Сиботовица. Од прошле ноћи, како није при свести, он бунца. На несрећу, скоро је крај.

— Уосталом, нека Гаранжо врши његову дужност, он има сву штампу за себе...

У том тренутку, благајник уђе, држећи у руци новчаницу од хиљаду франака.

— Дајте то госпођи, рече Годисар. — Збогом, добра жено; лепо негујте нашег драгог пријатеља, и реците му да ћу доћи да га обиђем, сутра или прекосутра... чим будем могао.

— Пропао човек, рече Елојза.

— Ах! господине, срца као ваше налазе се само у позоришту. Нека вас Бог благослови.

— На који рачун да заведем то? запита благајник.

— Сад ћу вам потписати бон, заведите на рачун поклона.

Пре но што је изишла, Сиботовица начини дубок поклон играчици, и могла је чути ово питање које је Годисар упутио својој бившој милосници:

— Је ли Гаранжо у стању да ми сврши музику за наш балет *Мохиканце* за дванаест дана? Ако ме извуче из незгоде, добиће Понсово место!

Вратарка, боље награђена што је починила толико зла него да је извршила неко добро дело, обустави сва примања двојице пријатеља, и лиши их свих средстава за живот, у случају да се Понсу поврати здравље. Та подмукла мајсторија морала је за неколико дана довести до жељеног исхода, продаје слика за којима је Ели Магус жудео. Да би остварила ту прву пљачку, Сиботовица је морала да успава страшног сарадника кога је узела, адвоката Фрезиеа, и да Ели Магуса и Ремонанка обавезе на потпуно ћутање.

Што се тиче Оверњата, њега је постепено обузимала једна од оних страсти какве се јављају код људи без образовања, који долазе из дна неке провинције у Париз, са фикс-идејама које изазива сеоска усамљеност, с незнањем простих природа и суровошћу њихових жеља, које се преобраћају у фикс-идеје. Мушка лепота г-ђе Сибо, њена живост, њен пијачни дух, привукли су пажњу старинара који је хтео од ње да начини наложницу, отевши је Сибоу, — врста бигамије много чешћа но што се мисли, у

Паризу, код нижих класа. Али тврдичење је била омча која је из дана у дан јаче стезала срце и најзад угушила разум. Зато је Ремонанк, проценивши своје и Магусове издатке на четрдесет хиљада франка, прешао са преступа на злочин пожелевши да му Сиботовица буде законита жена. Та љубав, чисто рачунска, наведе га, у дугим сањаријама пушача, наслоњеног на довратак, да пожели смрт маломе кројачу. Тако је видео свој капитал готово утручен и мислио какав би изврстан трговац била Сиботовица и како би лепа појава она била у неком раскошном дућану на булеварима. Та двострука пожуда опијала је Ремонанка. Он би узео под најам један дућан на булевару Мадлене, напунио би га најлепшим реткостима из збирке покојног Понса. Пошто би легао у златне чаршаве и видео милионе у плавим спиралама своје луле, он се будио лице у лице с малим кројачем, који је чистио двориште, врата и улицу док је Оверњат отварао излог своје радње и распоређивао робу; јер од Понсове болести, Сибо је замењивао своју жену у дужностима које је она била задржала за себе. Оверњат је дакле сматрао тог малог кројача, маслинове, бакарне боје, закржљалог, као једину препреку која се противила његовој срећи, и питао се како би га се опростио. Сиботовица је била врло горда на ту све жешћу страст, јер је она дошла до година кад жене почињу да схватају да могу остарети.

Једног јутра дакле, Сиботовица, кад је умала, сањалачки је посматрала Ремонанка док је он сређивао ситнице по своме излогу, и пожелела да дозна докле би могла ићи његова љубав.

— Дакле, рече јој Оверњат, иду ли ствари како ви хоћете.

— Ви ме бацате у бригу, одговори му Сиботовица. Ви ме излажете оговарању, додаде она, суседи ће најпосле приметити ваше исколачене очи.

Она се уклони с врата и уђе до у дно Оверњатовог дућана.

— Шта вам пада на памет! рече Ремонанк.

— Ходите да разговарамо, рече Сиботовица. Наследници г. Понса хоће да се покрену, а они су у стању да нам учине велике непријатности. Бог зна шта би нам се могло десити ако би послали какве агенте који би свуда забадали нос, као ловачки пси. Не могу да наговорим г. Шмукеа да прода неколико слика осим ако ме ви довољно волите да чувате тајну... ох! али тајну! да ни са главом на пању не проговорите ништа... ни откуд су слике, ни ко их је продао. Разумете, кад г. Понс једаред буде мртав и сахрањен, нека нађу педесет три слике место шездесет седам, нико им неће знати рачуна! Уосталом, ако их је г. Понс продао за живота, неће се моћи ништа казати.

— Да, одговори Ремонанк, мени је то свеједно; али г. Ели Магус ће тражити признанице у реду.

— И ви ћете имати вашу признаницу, забога! Зар мислите да ћу вам ја то написати!... Написаће г. Шмуке! Али ћете рећи вашем Јеврејину да чува тајну као и ви.

— Бићемо неми као рибе. То иде с нашим занатом. Ја знам да читам, али не знам да пишем, зато ми треба жена образована и способна као ви!... Ја који сам досад мислио само да зарадим хлеба за

моје старе дане, ја бих хтео мале Ремонанке...
Оставите ви вашег Сибоа!

— Него ево нашег Јеврејина, рече вратарка, можемо уредити ствари.

— Па лепо, драга госпођо, рече Ели Магус, који је долазио сваки трећи дан, од раног јутра, да дозна кад ће моћи да купи слике, како стојимо?

— Имате ли некога ко вам је говорио о г. Понсу и његовим драугулијама? — запита га Сиботовица.

— Добио сам, одговори Ели Магус, писмо од једнога адвоката; али како је то неки угурсуз који ми изгледа да јури за послом, и како ја не верујем тим људима, нисам ништа одговорио. После три дана, он ме је потражио, оставио је посетницу; ја сам рекао моме вратару да никад нећу бити код куће кад он дође...

— Ви сте златан Јеврејин, рече Сиботовица, којој је опрезност Ели Магуса мало била позната. Дакле, дечице моја, за неколико дана, ја ћу навести г. Шмукеа да вам прода седам, осам слика, највише десет; али под два услова. Први, потпуна тајна. Г. Шмуке ће вас сам позвати, јел' те, господине? Г. Ремонанк ће вас предложити г. Шмукеу као купца. Једном речи, ма шта било, ја ту нећу имати никаква посла. Ви дајете четрдесет и шест хиљада франака за четири слике?

— Нека буде, одговори Јеврејин уздишући.

— Врло добро, прихвати вратарка. Други услов је да ви мени дате четрдесет три хиљаде, а да их од г. Шмукеа купите само за три хиљаде; Ремонанк ће купити четири за две хиљаде франака, а мени ће

дати сувишак... Али и то, видите, драги господине Магусе, после тога, ја ћу вам свршити, вама и Ремонанку, један славан посао, под условом да добит поделимо између нас троје. Ја ћу вас одвести томе адвокату, или ће тај адвокат без сумње доћи овамо. Ви ћете проценити све што има код г. Понса по цени коју ви можете дати, да би г. Фрезие стекао уверење о вредности заоставштине. Само, не треба да он дође пре наше продаје, разумете ли?...

— То се разуме, рече Јеврејин; али треба времена да се разгледају ствари и да им се каже цена.

— Имаћете пола дана. Не брините, то је моја ствар... Разговарајте о томе, децо, међу собом; дакле, прекосутра, приступићемо послу. Ја идем томе Фрезиеу да говорим с њиме, јер он зна од доктора Пулена све што се овде дешава и то је страшна гњаважа задржати тога угурсуза да буде миран.

На по пута од Нормандиске улице за улицу де ла Перл, Сиботовица нађе Фрезиеа, који је ишао њој, толико је био нестрпљив да похвата, како се изражавао, основе ствари.

— Гле! а ја сам пошла код вас, рече она.

Фрезие се жалио да га Ели Магус није примио; али вратарка угаси искру неповерења која се појавила у очима човека од закона рекавши му да се Магус вратио с пута, и да ће му, најдаље прекосутра, изградити састанак с њиме у Понсову стану, да би утврдили вредност збирке.

— Радите отворено са мном, одговори јој Фрезие. Више је него вероватно да ћу ја имати да заступам наследнике г. Понса. У томе положају бићу много више у могућности да вам послужим.

То је било тако суво речено, да Сиботовица задрхта. Овај ненасити пословни човек морао је радити са своје стране, као што је она радила са своје; она дакле реши да похита с продајом слика. Сиботовица се није варала у својим претпоставкама. Адвокат и лекар изложили су се трошку за једно савим ново одело за Фрезиеа, да би се, пристојно одевен, могао пријавити код г-ђе председниковице Камизо де Марвил. Време потребно за израду одела био је једини разлог одлагању тога виђења, од кога је зависила судбина два пријатеља. После посете г-ђе Сибо, Фрезие је намеравао да иде да проба фрак, прслук и панталоне. Он нађе своје одело готово и довршено. Он се врати кући, метну нову власу, и пође најмљеним колима, око десет часова ујутру, за Хановеранску улицу, где се надао да ће бити примљен код председниковице. Фрезие, у белој кравати, жутим рукавицама, новој власуљи, намирисан португалском водицом, личио је на оне отрове метнуте у кристал и запушене белом кожицом, код којих је натпис све, до ситница, китњасто, али који изгледају тим опаснији. Његов оштар израз, бубуљичаво лице, кожна болест, зелене очи, општи утисак злобе, боли су очи као облаци на плавом небу. У своме кабинету, онакав какав се показао пред очима Сиботовице, то је био прост нож којим је убица извршио злочин; али на вратима председниковице, то је била господска кама коју млада жена меће у своју торбицу.

Велике су промене биле извршене у Хановеранској улици. Виконт и виконтеса Попино, бивши министар и његова жена нису хтели да председник и

председниковица узму стан под кирију, и оставе кућу коју су дали у мираз кћери. Председник и његова жена сместише се дакле на други спрат, сад слободан, пошто се повукла стара госпођа, која је хтела да остатак живота проведе на селу. Г-ђа Камизо, која је задржала Мадлену Виве, куварицу и слугу, вратила се тиме на своју првобитну оскудицу, ублажену станом од четири хиљаде франака без кирије, и платом од десет хиљада франака. Већ је и та *aurea mediocritas* мало задовољавала г-ђу де Марвил, која је хтела богатство у складу с њеним славољубљем; али уступање свога имања њиховој кћери повлачило је и укидање изборног цензуса за председника. Међутим, Амалија је хтела да од свога мужа створи посланика, јер се она није могла лако одрећи својих планова, и није губила наду да ће њен муж бити изабран у срезу где се налази Марвил. Она је дакле већ два месеца досађивала г. барону Камизоу, јер је нови пер Француске био добио баронско достојанство, да од овога унапред ишчупа сто хиљада франака од наследства, да би, говорила је, купила једно мало имање углављено у Марвил и које је доносило за око две хиљаде франака чисто пореза. Она и њен муж ту би били код куће, и поред своје деце; имање Марвил било би тиме заокругљено и утолико увећано. Председниковица је пред очима свога свекра истицала како је била принуђена да се лиши свега не би ли удала своју кћер за виконта Попино, и питала старца зар може своме најстаријем сину да затвори пут за највише почасти у судству, које ће се давати још само

једном јаком парламентарном положају, а њен би муж умео да га заузме и да министре држи у страху.

— Ти људи чине само онима који им стегну ократник док не исплазе језик, рече она. Они су незахвални!... Шта они не дугују Камизоу! Камизо, нападајући на јунски устав, подигао је Орлеански дом!...

Старац је говорио како се запleo у железнице изнад својих средстава, и одлагао је тај поклон, чију је потребу уосталом признавао, до једног предвиђеног пењања акција.

То тобожње обећање, ишчупано неколико дана раније, бацило је претседниковицу у очајање. Сумњиво је било да ће бивши власник Марвила моћи бити биран при поновним изборима за Скупштину, јер му је требао годишњи доходак.

Фрезие без муке доспе до Мадлене Виве. Те две змијске природе познадоше да су изишле из једног јајета.

— Госпођице, рече сладуњаво Фрезие, ја бих желео да ме г-ђа претседниковица прими за тренутак због једног лично њеног посла, и који се тиче њеног богатства; реч је, кажите јој само, о једном наследству... Ја немам част да ме г-ђа претседниковица познаје, те тако моје име не би за њу ништа значило... Ја немам обичај да излазим из свога кабинета, али знам какви се обзири дугују жени једног претседника, и потрудио сам се да сâм дођем, утолико пре што ствар не трпи ни најмање одлагања.

Питање постављено тим изразима, поновљено и надувано преко собарице, донесе природно повољан

одговор. То је био одлучујући тренутак за две амбиције које су се стекле у Фрезиеу. Зато, и поред његове неустрашивости малог паланачког заступника, оштрог, опорог и заједљивог, он осети оно што осећају војсковође у почетку битке од које зависи успех рата. Прелазећи у мали салон где га је чекала Амелија, њему се деси оно што никакав лек за знојење, ма како био јак, није још могао произвести на тој упорној кожи запушеној страшним болестима; он осети лак зној по челу и леђима.

— Ако се не обогатим, помисли он, ја сам спасен, јер ми је Пулен обећао здравље онога дана кад ми се поврати знојење. — Госпођо..., рече он видећи претседниковицу, која је била у домаћем оделу.

И Фрезие застаде да поздрави, са оном понизношћу која је, код јавних заступника, признање надмоћности онима којима се обраћају.

— Седите, господине, рече претседниковица познавши одмах човека из судског света.

— Госпођо претседниковице, ако сам се усудио да се обратим вама за једну ствар која се тиче интереса г. претседника, то је зато што сам уверен да би г. де Марвил, у високом положају који заузима, можда оставио ствари у њиховом природном стању и што би изгубио седам, осам стотина хиљада франка, што госпође, које се, по мом мишљењу, много боље разумеју у приватним пословима него најбоље судије, не презиру...

— Ви сте говорили о неком наследству..., рече претседниковица прекинувши га.

Амелија, опсењена сумом и хотећи да сакрије своје

чуђење, своју срећу, поступила је као нестрпљиви читаоци који журе крају романа.

— Да, госпођо, о наследству изгубљеном за вас, ох! потпуно изгубљеном, али које ја могу, које ћу умети да вам спасем...

— Говорите, господине! рече хладно г-ђа де Марвил, која је мерила Фрезиеа и посматрала га оштрим погледом.

— Госпођо, ја познајем ваше узвишене способности, ја сам из Манта. Г. Лебеф, председник суда, пријатељ г-на де Марвил, моћи ће му дати обавештења о мени...

Председниковица се трже тако свирепо и значајно, да је Фрезие био принуђен да брзо отвори и затвори једну заграду у своме говору:

— Једна тако отмена жена као ви одмах ће разумети зашто јој прво говорим о себи. То је најкраћи пут да се дође до наследства.

На ту лукаву примедбу, председниковица одговори без речи, једним покретом.

— Госпођо, продужи Фрезие, овлашћен тим покретом да прича своју историју, ја сам био заступник у Манту, моје је место требало да буде све моје имање, јер сам преговарао о канцеларији г. Леруа, кога сте без сумње познавали?...

Председниковица климну главом.

— С капиталом који ми је био позајмљен, и својих десетину хиљада франака, ја сам био изишао од Дероша, једног од најспособнијих париских заступника, и ту сам био први писар већ шест година. Имао сам несрећу да се не свидим краљевском правозаступнику из Манта, господину...

— Оливеу Вине.

— Сину државног тужиоца, да госпођо, он се удварао једној госпођи...

— Он?

— Г-ђи Ватинел...

— Ах! Г-ђи Ватинел... Она је била врло лепа и врло... у моје време...

— Она ми је била наклоњена: *inde i g a e*, продужи Фрезие. Ја сам био вредан, хтео сам да исплатим своје пријатеље и да се оженим; требало ми је парница, ја сам их тражио; ја сам ускоро сам обртао више послова него сви остали судски заступници. Али јест'! имао сам против себе мантске заступнике, бележнике, чак и извршитеље. Тражили су да ме закаче. Ви знате, госпођо, да, кад неко хоће да упропасти каквог човека, у нашем страшном занату, то је брзо готово. Ухватили су ме где у једној парници радим за две стране. То је мало лакомислено; али, у извесним случајевима, то се ради у Паризу, заступници ту чине једни другима узајамне услуге. То се не ради у Манту. Г. Бујоне, коме сам већ био учинио ту малу услугу, пошто су га подболе његове колеге и потстакао краљевски правоазступник, издао ме је. Видите да вам ја ништа не кријем. То је подигло општу грају. Ја сам био хуља, начинили су ме црњим од Марата. Присилили су ме да продам, све сам изгубио. Сад сам у Паризу, где сам покушао да створим једну пословну канцеларију; али моје порушено здравље није ми више остављало ни два ведра часа на двадесет и четири. Данас, имам само једну амбицију, она је ситна. Ви ћете можда једнога дана бити жена чувара печата, или првог председника; али ја,

сиромаш и слаб, немам друге жеље до да добијем једно место где ћу на миру завршити свој живот, једно уточиште, једно местанце где се животари. Хоћу да будем примирителни судија у Паризу. То је за вас и за г. председника ситница да добијете моје постављење, јер ви мора да изазивате велику суревњивост код садашњег чувара печата, да би желео да вас обавезе... То није све, госпођо, додаде Фрезие видећи да председниковица хоће да говори и ућутавши је једним покретом. Мој је пријатељ лекар оног старца кога г. председник треба да наследи. Видите да долазимо на ствар... Тај лекар, чија је сарадња неопходна, у истом је положају у каквом и мене видите; способност, а нема среће!... Од њега сам ја сазнао колико су ваши интереси повређени, јер, док вам ја ово говорим, вероватно је да је све свршено, да је тестамент који г. председника лишава наследства написан... Тај лекар жели да буде постављен за првог лекара неке болнице или краљевских колежа; укратко, ви разумете, њему треба неки положај у Паризу, који би одговарао моме... Опростите ако сам расправљао о ове две тако тугаљиве ствари, али не треба да остане никаква сумња у нашем послу. Лекар је уосталом један врло угледан човек, учен, и који је спасао г. Пијроа, деду вашег зета, г. виконта Попино. Сад, ако хоћете да будете добри и да ми обећате та два места: место примирителног судије и лекарску синекуру за мога пријатеља, ја вам јамчим да ћу вам донети готово нетакнуто наследство. Кажем готово нетакнуто, јер ће бити оптерећено обавезама на које треба рачунати с наследником и с неколико лица чија ће нам

помоћ бити неопходна. Ви ћете извршити ваша обећања тек после извршења мојих.

Председниковица која је пре једног тренутка прекрстила руке као особа принуђена да сноси придику, сад их раскрсти, погледа Фрезиеа и рече му:

— Господине, ваша је заслуга што сте јасни у свему што се вас тиче, али за мене сте врло нејасни...

— Две речи су довољне да вам расветле ствар, госпођо, рече Фрезие. Г. председник је једини наследник трећег степена г. Понса. Г. Понс је врло болестан, он ће написати тестамент, ако то већ није учинио, у корист једног Немца, његовог пријатеља, по имену Шмукеа, а вредност његове заоставштине биће више од седам стотина хиљада франака. Кроз три дана, надам се да ћу имати најтачнија обавештења о цифри...

— Ако је тако, рече сасвим гласно председниковица сама себи, као громом погођена могућношћу те цифре, ја сам учинила велику погрешку што сам се посвађала с њиме, обедивши га...

— Не, госпођо, јер без те свађе, он би био весео као птица, и живео би дуже него ви, г. председник и ја... Провиђење има своје путеве, ми не треба да их меримо! додаде он да би прикрио сву одвратност ове мисли. Шта ћете! ми пословни људи видимо практичну страну ствари. Ви сад разумете, госпођо, да, на високом положају који заузима, г. председник де Марвил, он не би ништа урадио, он не би могао ништа урадити у садашњим приликама. Он је у смртној завади са својим рођаком, ви више не виђате Понса, ви сте га искључили из друштва, и ви сте

без сумње имали извесне разлоге да тако поступите; али стари је болестан, он завештава своја добра својме једином пријатељу. Један од претседника краљевског суда у Паризу нема ништа да каже против једног уредног тестаментa написаног у сличним околностима. Али, међу нама, госпођо, врло је непријатно, кад човек има права на неко наслеђе од седам до осам стотина хиљада франака... шта знам! можда милион, и кад је он једини законити наследник, да се не дочепа свога блага... Само, да би се дошло до тог циља, човек пада у прљаве сплетке; оне су тако тешке, тако ситне, треба доћи у додир с људима из тако ниских класа, са слугама, потчињенима, тако их притеснити, да никакав заступник, никакав бележник из Париза не може да води такву једну ствар. То тражи неког адвоката без посла, као што сам ја, чија је способност озбиљна, стварна, оданост опробана, и чији је положај, на несрећу, на равној нози с положајем тих људи... Ја се, у моме кварту, бавим пословима малих грађана, радника, људи из народа... Да, госпођо, ето до каквог ме је стања довело непријатељство једног краљевског правозаступника, који је постао данас заменик у Паризу, и који ми није могао опростити моја преимућства... Ја вас познајем, госпођо, знам каква је снага ваше заштите, и предвиђао сам, у једној оваквој услузи какву вам чиним, крај своје беде и победу доктора Пулена, мога пријатеља...

Претседниковица је остала замишљена. То је био тренутак самртног страха за Фрезиеа. Вине, један од беседника центра, државни тужилац већ шеснаест година, десет пута одређиван да постане мини-

стар правде, отац краљевског правозаступника Манта, који је пре годину дана постављен за заменика у Паризу, био је један противник за пуну мржње претседниковицу... Охоли државни тужилац није крио своје презирање према Камизоу. Фрезие није знао и није смео дознати за ту околност.

— Ви немате на савести ништа друго до то да сте заступали две стране? запита она гледајући Фрезиеа право у очи.

— Госпођа претседниковица може видети г. Лебефа; г. Лебеф ми је наклоњен.

— Јесте ли сигурни да ће г. Лебеф дати о вама добра обавештења г. де Марвилу и г. грофу Попино?

— Ја одговарам за то, нарочито кад г. Оливие Вине није више у Манту; јер, међу нама, добри г. Лебеф се бојао тог малог судије *s e s o*. Уосталом, госпођо претседниковице, ако ми допустите, ја ћу отићи у Мانت код г. Лебефа. Тим нећемо одоцнити, ја ћу извесно знати цифру заоставштине тек за два три дана. Ја хоћу и морам да сакријем госпођи претседниковици све опруге тога посла; али зар награда коју очекујем за моју потпуну оданост није за њу залога успеха?

— Па лепо, стеците благонаклоност г. Лебефа, и, ако заоставштина има вредност, у шта ја сумњам, какву ви тврдите да има, ја вам обећавам два места, у случају успеха, разуме се...

— Ја за то одговарам, госпођо. Само, ви ћете бити добри да позовете овде вашег бележника, вашег заступника, кад ми буду требали, да ми даду пуномоћије да радим у име г. претседника, и да кажете

тој господи да раде по мојим упутствима, да ништа не предузимају по својој глави.

— Ви имате одговорност, рече свечано претседниковица, ви морате имати одрешене руке. Али је ли г. Понс много болестан? запита она смешећи се.

— Бога ми, госпођо, он би се извукао, нарочито кад га негује један онако савестан човек као што је доктор Пулен, јер мој пријатељ је, госпођо, само невини ухода којим ја управљам у вашу корист, он је у стању да спасе музичара; али има ту, поред болесника, једна вратарка, која би га, само да добије тридесет хиљада франака, гурнула у гроб... Она га не би убила, неће му дати арсеника, неће бити тако милосрдна, она ће учинити нешто горе, убиће га морално, изводиће га из стрпљења хиљаду пута дневно. Сиромах старац, у кругу тишине, мира, добро негован, мажен од пријатеља, на селу, оздравио би; али, како га мучи нека г-ђа Еврар, која је у младости била једна од оних тридесет лепих остричарки које је Париз прославио, грамзива, брбљива, сурова, како му досађује да напише тестамент где ће она имати великога удела, сигурно ће довести болесника до отврднућа јетре; можда му се и у овом тренутку ствара камен, и да би га извадили, требаће га подврћи операцији коју он неће издржати. Доктор се, лепа душа!... налази у страшном положају. Требало би да отера ту жену...

— Па та је вештица неко чудовиште! узвикну претседниковица, начинивши сладак гласић.

Ова сличност између страшне претседниковице и њега изазвала је Фрезиеа да се у себи насмеје, јер је знао шта значе ти слатки извештачени преливи

једног од природе крештавог гласа. Он се сети оног претседника, јунака једне од прича о Лују XI, коју је тај владар потписао последњом речју. Тај судија, обдарен женом скројеном по узору Сократове, а немајући филозофију тога великог човека, помешао је со са зоби за своје коње наредивши да им се не да воде. Кад је његова њена ишла, дуж Сене, ван вароши, коњи јурнуше с њом у воду да пију, и судија захвали Провиђењу које га је тако природно ослободило жене. У овом тренутку г-ђа де Марвил је захваљивала Богу што је крај Понса наместила једну жену која ће је часно ослободити рођака.

— Ја не бих узела ни милион, рече она по цену какве грубости... Ваш пријатељ треба да упозори г. Понса, и да отера ту остричарку.

— Прво, госпођо, г. г. Шмуке и Понс мисле да је та жена анђео, и отерали би мога пријатеља. Затим, та свирепа остричарка је добротворка докторова, она га је увела код г. Пијроа. Он препоручује тој жени да буде што блажа с болесником, али те препоруке показују том створењу начин да погорша болест.

— Шта мисли ваш пријатељ о стању мог а рођака? запита претседниковица.

Г-ђа де Марвил задрхта на одређеност Фрезиеова одговора и на бистрину с којом је он продро у то срце, исто тако грабљиво као и Сиботовичино.

— Кроз шест недеља, наследство ће бити отворено.

Претседниковица обори очи.

— Јадник! рече она покушавајући, али узалуд, да начини тужно лице.

— Има ли г-ђа претседниковица што да каже г. Лебефу? Ја идем у Мант железницом.

— Да, останите ту, ја ћу му писати да сутра дође код нас на вечеру; потребно ми је да га видим да се споразумемо, да бисмо поправили неправду чија сте жртва били.

Кад га претседниковица остави, Фрезие, који виде себе као примирителног судију, није више личио на себе: он је изгледао дебео, удисао је пуним плућима ваздух среће и добри дах успеха. Црпећи из непознатог резервоара воље нове и јаке количине тог божанског напитка, он се осети способан, као Ремонанк, да изврши злочин, само кад не би било доказа, да би успео. Он је дрско ступио пред претседниковицу, преобративши претпоставке у стварност, тврдећи несмишљено, једино у циљу да га она одреди за спасавање тога наследства и да добије њену заштиту. Претставник две огромне беде и не мање огромних жеља, он је презривом ногом одгурнуо свој ужасни домазлук из улице де ла Перл. Предвиђао је хиљаду талира награде код Сиботовице и пет хиљада код претседника. То би било стећи пристојан стан. Најзад, одужио би се доктору Пулену. Неке од оних природа пуних мржње и сурових код којих су патња или болест развили злобу, имају и сасвим супротна осећања, у истом степену јачине: Ришеље је био исто тако добар пријатељ као свиреп непријатељ. Из захвалности за помоћ коју му је Пулен указао, Фрезие би се за њега дао исећи на комаде. Претседниковица, вративши се с писмом у руци, погледа, невиђена од њега, тога човека који је веровао у срећан живот и добре приходе, и он јој

се учини мање ружан него на први поглед који је бацила на њега; уосталом, она ће се њиме послужити, а оруђе које нама припада друкчије се гледа него суседово.

— Господине Фрезие, рече она, ви сте ми доказали да сте духовит човек, ја мислим да сте способни за искреност.

Фрезие учини један речит покрет.

— Па лепо, продужи претседниковица, ја вас позивам да отворено одговорите на ово питање: да ли ћемо ја или г. де Марвил бити изложени непријатности тим вашим покушајем?...

— Ја вас не бих потражио, госпођо, кад бих једног дана могао себи пребацити да сам се бацио блатом на вас, макар га било колико глава од чиоде, јер онда мрља изгледа велика као месец. Ви забрављате, госпођо, како, да бих постао примирителни судија у Паризу, ја вас морам задовољити. Ја сам, у своме животу, добио прву лекцију, она је била сувише тешка да бих се излагао да опет добијем шибе. Најзад, последња реч, госпођо. Сви моји кораци које будем предузимао, кад се буде вас тицало, биће вам претходно поднесени на решавање...

— Врло добро. Ево писма за г. Лебефа. Сад чекам обавештења о вредности заоставштине.

— Све је у томе, рече лукаво Фрезие поздрављајући претседниковицу са свом љупкошћу коју му је његово лице допуштало.

— Какво провиђење! помисли г-ђа Камизо де Марвил. Ах! ја ћу дакле бити богата! Камизо ће бити посланик, јер, пустивши овог Фрезиеа у срез Болбек, он ће нам придобити већину. Какво оруђе!

— Какво провиђење! мислио је Фрезие силазећи низ степенице, и каква сплеткашица ова г-ђа Камизо! Мени би требала жена те врсте! Сад на посао!

И он отпутова за Мант, где је требало стећи наклоност једног човека кога је врло мало познавао; али он је рачунао на г-ђу Ватинел, којој је, на несрећу, имао да захвали за све своје недаће, а љубавни јади су често као протестована меница једног доброг дужника, која доноси камату.

После три дана, док је Шмуке спавао, јер су г-ђа Сибо и стари музичар већ били међ собом поделили терет чувања болесника и бдења, она је имала оно што је звала за девање са сиротим Понсом. Није на одмет обратити пажњу на једну жалосну особину жутице. Болесници чија је јетра више или мање оболела, подложни су нестрпљењу, гневу, и тај им гнев тренутно олакша; исто као што у наступу грознице човек осећа како се у њему развија прекомерна снага. Кад наступ прође, наступа клонулост, *collapse*, кажу лекари, и губици које је претрпео организам оцењују се тада у свој својој озбиљности. Тако, у болестима јетре, а нарочито у онима чији узрок долази од велике претрпљене туге, болесник, после раздражења, долази до слабости утолико опасније што се морао подвргнути строгој дијети. То је нека врста грознице која узбурка механизам човечијег расположења, јер та грозница није ни у крви, ни у мозгу. Та раздражљивост целог бића изазива неку сету у којој болесник осећа мржњу сам према себи. У таквом стању, све изазива неку опасну љутину. Сиботовица, упркос докторовим препорукама, није веровала, као жена из народа без искуства и

образовања, у то мучење живчаног система утицајем расположења. Објашњавања г. Пулена била су за њу лекарска посла. Она је хтела пошто пото, као сви људи из народа, да храни Понса, и, да би је спречио да му кришом даје шунке, какав добар омлет или чоколаду с ванилом, била је потребна ова безусловна опомена доктора Пулена:

— Дајте само један залогај макар чега г. Понсу, и ви ћете га убити као из пиштоља.

Тврдоглавство народних слојева је тако велико у томе погледу, да одвратност болесника према болници долази од тога што народ верује да се тамо људи убијају тиме што им се не да да једу. Смртност коју је проузроковала храна што су је жене тајно доносиле својим мужевима била је тако велика, да су се лекари решили да пропишу врло строгу преметачину у дане кад родбина посећује болеснике. Сиботовица, да би дошла до тренутка свађе потребне за остварење њене непосредне зараде, исприча своју посету директору позоришта, не заборављајући како се дохватила с г-ђицом Елојзом, играчицом.

— Али што сте ишли тамо? запита по трећи пут болесник, који није могао зауставити Сиботовицу кад се захукће.

— Онда, кад сам јој рекла што је заслужила, г-ђица Елојза, која је видела ко сам ја, увукла је рогове, и ми смо постале најбоље пријатељице. — Питате ме сад што сам ишла тамо? рече она поновивши Понсово питање.

Извесни брбљивци, а ти су генијални брбљивци, скупљају тако питања, примедбе и опаске као заиру

којом ће потхрањивати свој говор; као да би им извор могао икад пресушити.

— Па ишла сам да извучем из неприлике вашег г. Годисара; њему треба музика за један балет, а ви баш нисте у стању, драги мој, да шкрабате по хартији и да вршите вашу дужност... Ја сам дакле тако чула да ће звати неког г. Гаранжоа да састави музику за Мохиканце...

— Гаранжо! узвикну Понс разјарен, Гаранжо, човек без икаква дара, ја га нисам хтео ни за прву виолину! То је врло духовит човек, који врло лепо пише фељтоне о музици; али чикам га да састави једну арију!... А како вам је, врага, пало на памет да идете у позориште?

— Но, како је тврдоглав, тај ђаво!... Молим вас, маче моје, не кипите тако као чорба с млеком... Зар ви можете писати ноте у таквом стању? Па зар се ви нисте погледали у огледало? Хоћете ли огледало? Ви сте сама кожа и кост... слаби сте као врабац... и мислите да сте у стању да пишете ваше ноте... та не бисте могли ни моје¹... То ме је потсетило да треба да се попнем до оне на трећем спрату, што нам дугује седамнаест франака... а то је добро подићи, седамнаест франака; јер, кад платимо апотекару, не остаје нам ни двадесет франака... Требало је дакле казати том човеку, који изгледа добар човек, г. Годисару... Волим то име... то је прави Роже Бонтан који би ми се свидео... Тај неће никад патити од јетре!... Дакле, требало му је казати како је с вама... Па Боже мој, вама није добро, и он вас је засад заменио.

¹ Note, на француском значи а) нота, б) рачун. Отуда овај каламбур. — Прим. прев.

— Заменио! узвикну Понс страховитим гласом усправивши се на постељи.

Уопште, болесници, нарочито они који су под ко-сом смрти, закачињу се за своја места са истом онаквом поамом какву показују почетници да их до-бију. Зато је његово замењивање изгледало сиротом самртнику као права смрт.

— Али доктор ми каже, прихвати он, да је мени сасвим добро! да ћу ускоро продужити свој редован живот. Ви сте ме убили, упропастили, премла-тили!

— Та та та та! узвикну Сиботовица, ала сте се захуктали! нека, ја сам ваш целат, ви те љубазности увек, боме, говорите г. Шмукеу кад ја окренем леђа. Ја добро чујем шта ви кажете, него шта!... Ви сте чудовиште од незахвалности.

— Али ви не знате да, ако моје оздрављење за-касни само за петнаест дана, казаће ми се да сам старац, да сам излапео, да сам из доба Царства, ро-коко! узвикну болесник који је хтео да живи. Гаран-жо ће стећи пријатеље у позоришту одозго до дна! Он ће дати нижи тон глумици која нема гласа, ли-заће табане г. Годисару; он ће, преко пријатеља, об-јављивати у фељтонима похвале свима редом; па онда, у једном таквом ђумезу они знају да нађу ва-ши и у глави ћелавог човека... Који вас је демон терао тамо?...

— Али, забога! Г. Шмуке се договара са мном осам дана. Шта ћете! ви само себе видите! ви сте такав себичњак да сте у стању да побијете људе, само да се излечите!... Али тај јадни г. Шмуке ме-сец дана већ спада с ногу, носи букагије, не може

више никуд да иде, ни да даје часове, ни да ради у позоришту, јер ви данас ништа не видите? он вас чува ноћу, а ја вас чувам дању. Ако би и дан дањи ја проводила ноћи као што сам се трудила с почетка, мислећи да вам неће бити ништа, требало би да спавам дању! а ко би водио бригу о кући! А шта ћете, болест је болест!... и ето!...

— Није могуће да је Шмукеу пала на ум та мисао...

— Хоћете сад ваљда да сам је ја извадила испод капе! И мислите ли ви да смо ми од гвожђа? Али, да је г. Шмуке продужио свој занат да даје по седам, осам часова и да проводи вечери од пола седам до пола дванаест у позоришту, управљајући окрестром, он би умро за десет дана... Шта сте ви радили с вашом памећу, јесте ли је zaloжили? Сви се овде старамо за вас, радимо што боље можемо, а ви нисте задовољни... Хоћете дакле да сасвим излудимо?... Ја, прво, сасвим сам обангавила док не дође и остало!

Сиботовица је могла говорити до миле воље, љутина није допуштала Понсу ни речи да проговори, он се превртао по постељи, с муком пуштао по који узвик, умирао је. Као и увек, дошавши до тог степена, свађа се одједном претвори у нежност. Чуварка јурну на болесника, ухвати га за главу, присили га да легне, навуче му покривач.

— Како може човек да падне у такво стање! Али, маче моје, то је ваша болест! То и каже добри г. Пулен. Но, умирите се. Будите добри, синчићу мој. Ви сте идол свакоме ко вам приступи, да и сам доктор долази двапут дневно да вас обиђе! Шта би он ре-

као кад би вас нашао тако немирног? Баш сте се наљутили! то није лепо од вас... Кад је госпа Сибо некое чуварка, он треба да има обзира... Ви вичете, говорите!... то вам је забрањено! ви то знате. Говор вас дражи... А зашто да се љутите? Увек сте ви криви... једнако ме сецате! Ето, размислите! Зар нисмо добро учинили, г. Шмуке и ја, која вас волим као своје дете?... Дакле, анђелче моје, добро је, нека!

— Шмуке вам није могао рећи да идете у позориште а да ме не пита...

— Треба ли да га пробудим, тог драгог јадника, који спава као јагње, и да га зовем за сведока?

— Не! не! узвикну Понс. Ако се мој добри и нежни Шмуке на то решио, мени је можда горе него што сам мислио, рече Понс бацивши поглед пун страшне сете на уметничке предмете који су украшавали његову собу. Требаће рећи збогом мојим драгим сликама, свима овим стварима које сам сматрао за пријатеље... и моме божанственом Шмукеу! — ох! је ли то истина?

Сиботовица, та страшна глумица, метну мараму на очи. Тај неми одговор баци болесника у суморне сањарије. Утучен од ова два удара у тако осетљива места, друштвени живот и здравље, од губитка положаја и изгледа на смрт, он толико клону, да више није имао снаге да се разјари. И он остаде тако суморан као грудоболни болесник после самртних мука.

— Видите, за љубав г. Шмукеа, рече Сиботовица видећи своју жртву сасвим савладану, добро бисте у-

чинили да пошаљете по квартовског бележника, г. Троњона, врло честитог човека.

— Ви ми једнако говорите о том Троњону..., рече болесник.

— Ах! мени је сасвим свеједно, њега или другога за оно што ћете ми дати!

И она одмахну главом у знак презирања богатства. Опет завлада тишина.

У том тренутку, Шмуке, који је спавао више од шест часова, пробуден глађу, устаде, дође у Понсову собу и посматраше га неколико тренутака без речи, јер је г-ђа Сибо метнула прст на уста учинивши:

— Пст!

Затим она устаде, приближи се Немцу да му нешто каже на уво и рече:

— Хвала Богу! сад ће да заспи, а зао је као црвени магарац!... Шта ћете! брани се против болести...

— Не, ја сам, напротив, врло стрпљив, одговори жртва болним тоном који је одавао ужасну утученост; али, драги мој Шмуке, она је ишла у позориште да тражи да ме отпусте.

Он застаде, није имао снаге да доврши. Сиботица искористи тај прекид да једним знаком оцрта Шмукеу стање једне главе коју разум напушта, и рече:

— Немојте му противуречити, умро би...

— И, продужи Понс гледајући честитог Шмукеа, она тврди да си је ти послао...

— Та, одговори Шмуке јуначки, дрепало је. Ћуди!... бусте ме та де збазем!... До је клубост та зе задиреш ратом гат

имаш ајн читафо плако... Острафи замо, ми ћемо бродади неку здарину и сафршићемо шифот мирно у ајн гуду, з топра коспоћа Зипо...

— Она те је покварила! одговори Понс.

Болесник, не видећи више г-ђу Сибо, која се склонила иза постеље да би могла сакрити Понсу знаке које је давала Шмукеу, мислио је да је отишла.

— Она ме убија! додаде он.

— Како, ја вас убијам?... рече она показавши се зажарена ока и подбочена. То је дакле награда за праву псећу оданост?... Боже богова!

Она бризну у плач, спусти се у једну наслоњачу, и на тај трагичан покрет Понс се страшно узбуну.

— Па лепо, рече она устајући и показујући двојици пријатеља оне погледе жене пуне мржње који уједно гађају куршумом и отровом, мене је већ заморило што нисам ништа честито урадила овде а жива сам се сатрла. Узећете болничарку!

Два се пријатеља погледаше уплашено.

— Ох! кад се гледате као глумци! Свршено! Молићу доктора Пулена да вам нађе болничарку! И пречистићемо рачуне. Ви ћете ми вратити новац што сам га уложила овде... и који вам никад не бих искала... ја која сам ишла код г. Пијроа да узајимим још пет стотина франака...

— До је некоф полест! рече Шмуке полетевши г-ђи Сибо и обухвативши је око струка, имајде здрпленја!

— Ви, ви сте анђео, да бих љубила траг ваших стопала, рече она. Али г. Понс ме никад није волео,

увек ме је мрзео!... Уосталом, он може мислити да ја хоћу да ме унесе у тестамент...

— Пст! фићете ка упиди! узвикну Шмуке.

— Збогом, господине, рече она пришавши Понсу и простреливши га погледом. За зло које вам желим, остајте здраво. Кад будете љубазни према мени, кад поверујете да је оно што радим добро урађено, ја ћу се вратити! Дотле, остајем код куће... Ви сте били моје дете, а кад се то видело да се деца буне против својих матера?... — Не, не, господин Шмуке, нећу ништа да чујем... Донећу вашу вечеру, служићу вас; али узмите болничарку, тражите неку од г. Пулена.

И она изиђе залупивши врата с таквом жестином, да ломне и скупоцене стварчице задрхташе. Болесник чу звек порцелана који је, у његовим мукама, био оно што је последњи удар у мучењу на точку.

После једног сата, Сиботовица, уместо да уђе код Понса, дође да зовне Шмукеа кроз врата од спаваће собе, рекавши му да га вечера чека у трпезарији. Сиромас Немац дође бледа лица и уплакан.

— Мој јатни Бонз пуласни, рече он, јер дврти тасте фијне сликофац. До је некоф полест, рече он да би развежио Сиботовицу а да не оптужи Понса.

— Ох! доста ми је те његове болести! Слушајте, он ми није ни отац, ни муж, ни брат, ни дете. Он се окомио на мене, па лепо, доста је! Вас, видите, вас бих пратила на крај света; али кад се даје свој живот, своје срце, сва своја уштеда, кад се занемари муж, а Сибо је, ето, болестан, и кад чујете да

вас називају зликовцем... то ми је сувише јака кафа...

— Г а в а?

— Да, кафа! Маните се празних речи. Да пређемо на ствар! Онда, ви ми дугујете три месеца по сто деведесет франака, то чини пет стотина седамдесет! затим, кирија коју сам двапут платила, а ево признанице, шест стотина франака са суом на франак и ваш порез; дакле, хиљаду двеста, нешто мање, и најпослед две хиљаде франака, без интереса, разуме се; свега, три хиљаде сто деведесет два франка... И помислите да ће вам требати бар две хиљаде за болничарку, лекара, лекове и храну болничарки. Ето зашто сам узајмила хиљаду франака од г. Пијроа, рече она показујући новчаницу од хиљаду франака што је Годисар дао.

Шмуке је слушао тај рачун с потпуно појмљивим запрепашћењем, јер је он разумео новчане ствари као мачке музику.

— Коспоћа Зипо, Бонз је искипио клафа! Обростиде му, чуфајте ка и талје, останиде наше брофићенје... ја фаз молим на голена.

И Немац паде на колена пред Сиботовицу љубећи руке овог целата.

— Слушајте, маче моје, рече она подигавши Шмукеа и пољубивши га у чело, Сибо ми је болестан, у кревету је, послала сам по доктора Пулена. У таквим приликама, ја треба да доведем своје ствари у ред. Уосталом, Сибо, који је видео кад сам се вратила уплакана, толико се разјарио, да неће више да моја нога ступи овамо. Он то тражи свој новац, а новац

је његов, видите. Ми жене, не можемо ништа против тога. Али, кад му се врати његов новац, том човеку, три хиљаде двеста франака, то ће га мало умироти. То је сва његова имовина, јадном човеку, његова уштеда за двадесет и шест година рада, плод његовог зноја. Њему треба његов новац сутра, нема ту врдања... Ви не познајете Сибоа; кад је љут, убио би човека. Дакле, ја бих можда могла изградити код њега да вас и даље гледам обојицу. Будите мирни, пустићу да ми каже што год му падне на памет. Трпећу то мучење за вашу љубав, јер ви сте н'анђео.

— Не, ја зам ајн зирота чофег, гоји фоли звој бријадел, који пи тао шифод та га збазе...

— Али новац?... Добри мој господин Шмуке, да претпоставимо да мени не дате ништа, ви треба да нађете три хиљаде франака за ваше потребе! Богме, знате шта бих ја радила на вашем месту? Не бих се ни тренутка премишљала, продала бих седам или осам којекаквих слика, и заменила бих их некима од оних што су у вашој соби, окренуте зиду, зато што нема места! јер једна или друга слика, шта то мари?

— А с а ш т о?

— Он је тако препреден! то је његова болест, јер, кад је здрав, он је право јагње! Он је у стању да устане, да цуња; и, ако случајно дође у салон, ма да је тако слаб да неће моћи да пређе ни преко прага, нашао би их увек на броју.

— Д о ј е д а ч н о!

— Али ћемо му казати о продаји кад му буде сасвим добро. Ако хоћете да му признате ту продају,

бацићете све на мене, на потребу да ме исплатите. Не мари, ја имам добра леђа...

— Ја не моку та разболашем здварима гоје ми не брибатају..., одговори пристојно добро Немац.

— Па лепо, ја ћу вас тужити суду, вас и г. Понса.

— Д о п и п и л о у п и т и к а...

— Бирајте!... Боже мој, продајте слике, па му после кажите... показате му позив на суд.

— Б а л е б о, д у ш и т е н а з... д о ч е м и п и д и и з ф и н е н ј е... б о г а с а ч у м у б р е з у т у...

Истога дана, у седам часова, г-ђа Сибо, која је ишла да се посаветује с једним извршиоцем, зовну Шмукеа. Немац се нађе пред г. Табаро, који га опомину да плати; и на одговор који Шмуке даде дрхћући од главе до пете, он је био позван пред суд, он и Понс, да исплате дуг.

Изглед тога човека, жигосана исписана хартија, произведоше такав утисак на Шмукеа, да се више није могао одупирати.

— Б р о т а ј д е з л и к е! рече он са сузама у очима.

Сутрадан, у шест часова ујутру, Ели Магус и Ремонанк откачише своје слике. Две признанице од две хиљаде пет стотина франака биле су овако састављене, сасвим правилно:

„Ја потписани, јамчећи за г. Понса, признајем да сам добио од г. Ели Магуса суму од две хиљаде пет стотина франака за четири слике које сам му продао, пошто наведена сума мора да се употреби за потребе г. Понса. Једна је слика, која се приписује Диреру, портре жене; друга, из талијанске школе,

исто је тако портре; трећа је један холандски предео од Брајгеоа; четврта, флорентинска слика која претставља Свету породицу, и чији је мајстор непознат”.

Признаница коју је дао Ремонанк била је састављена на исти начин, и садржавала је једног Греза, једног Клод Лорена, једног Рубенса и једног Ван Дајка, који су се крили под именима слика из француске и фламанске школе.

— Кат фитим офај нофац, кото фо ферујем та де дричарије фрете нешто... рече Шмуке примајући пет хиљада франака.

— То вреди нешто... рече Ремонанк. Ја бих радо дао сто хиљада франака за све ово.

Оверњат, замољен да учини ту малу услугу, замени осам слика сликама исте величине, у истим оквирима, бирајући међу лошијим сликама које је Понс био метнуо у Шмукеову собу. Ели Магус, кад су већ четири ремек-дела била у његовим рукама, одведе Сиботовицу својој кући под изговором да пречисте рачуне. Али он поче да се жали на беду, нађе мане сликама, требало их је оправити, и понуди Сиботовици тридесет хиљада франака за посредништво; он је натера да их прими показавши јој сјајне хартије где је Банка утиснула реч ХИЉАДУ ФРАНАКА! Магус осуди Ремонанка да исту толику суму да Сиботовици, позајмивши му на четири слике, које се донесоше код њега. Четири Ремонанкове слике учинише се Магусу тако дивне, да се није могао решити да их врати, и, сутрадан, он донесе шест хиљада франака награде старинару, који му уступи четири слике по рачуну. Г-ђа Сибо, обогата са

шездесет и осам хиљада франака, понова је тражила од своја два саучесника да чувају најдубљу тајну; она замоли Јеврејина да јој каже како да уложи ту суму а да нико не зна да је има.

— Купите акције орлеанске железнице, оне су тридесет франака изнад вредности, ви ћете за три године удвојити капитал и имаћете хартије које могу стати у лисницу.

— Останите овде, господине Магусе, ја идем код заступника г. Понсове породице, он хоће да зна по коју бисте цену ви узели све те драугулије одозго... Идем да вам га доведем.

— Кад би била удовица! рече Ремонанк Магусу, то би било нешто за мене, јер сад је богата...

— Нарочито ако уложи у орлеанске железнице; за две године, то ће бити удвојено. Ја сам тамо уложио моју бедну уштеђевину, рече Јеврејин, то је мираз моје ћерке... Хајде да се мало прошетамо по булевару док чекамо адвоката...

— Кад би Бог хтео да позове себи Сибоа који је већ врло болестан, продужи Ремонанк, ја бих имао силну жену да држи дућан, и могао бих предузети трговину на велико...

— Добар дан, добри мој господине Фрезие, рече Сиботовица с улагивањем, улазећи у кабинет свога саветодавца. Дакле, како ми каже ваш вратар, ви одлазите одавде?...

— Да, драга госпођо Сибо; узимам у кући доктора Пулена стан на првом спрату, изнад његовог. Тражим на зајам две, три хиљаде франака да пристojно наместим тај стан, који је, бога ми, врло леп, газда га је оправио. Ја сам се примио, као што сам

вам рекао да заступам претседника де Марвил и вас... Остављам занат посредника, уписаћу се у списак адвоката, а за то треба имати врло леп стан. Париски адвокати пуштају да се упишу у списак само људи који имају пристојне ствари, библиотеку, итд. Ја сам доктор права, отслужио сам приправнички рок, и имам већ моћне заштитнике... Дакле, како стоје ствари?

— Ако хоћете да примите моју уштеду, која је у штедионици, рече му Сиботовица; ја немам богзна шта, три хиљаде франака, плод двадесет и пет година штедње и оскудице... Ви бисте ми начинили једну меницу, како каже Ремонанк, јер ја се не разумем, ја знам само оно што ме други науче...

— Не, правила рада забрањују адвокатима да потписују менице; ја ћу вам написати признаницу са интересом пет на сто, и ви ћете ми је вратити ако вам нађем хиљаду двеста франака доживотне ренте у заоставштини чича Понса.

Сиботовица, ухваћена у клопку, ћутала је.

— Ко не говори пристаје, продужи Фрезие. Донесите ми то сутра.

— Ах! ја бих вам радо унапред платила вашу награду, рече Сиботовица, то би било осигурати себи приходе.

— Како стоји ствар? понови Фрезие учинивши главом један потврдни знак. Синоћ сам видео Пулена, изгледа да сте се ви захуктали с вашим болесником... Још један јуриш као јучерашњи, и њему ће се образовати камен у жучној бешици... Будите благи према њему, видите, драга госпођо Сибо, не треба да стварате себи грижу савести.

— Та оставите ме на миру с вашом грижом савести!... Да нећете опет да ми говорите о гилотини? Г. Понс је једна стара јогуница! Ви га не познајете! Он мене наједи! Нема пакоснијег човека од њега, његови рођаци су имали право, он је подмукао, осветљив и јогунаст... Г. Магус је у кући, као што сам вам казала, и чека вас.

— Добро! Ја ћу тамо бити у исто време кад и ви. Од вредности те збирке зависи цифра вашег прихода; ако је осам стотина хиљада франака, ви ћете имати хиљаду пет стотина доживотне ренте... то је читаво богатство.

— Па лепо, ја ћу им казати да савесно процене ствари.

Један сат доцније, док је Понс дубоко спавао, пошто је из Шмукеевих руку узео неко умирујуће средство које му је доктор преписао, али чију је дозу Сиботовица удвојила без знања Немца, Фрезие, Ремонанк и Магус, та три лица достојна вешала, испитивали су комад по комад хиљаду седам стотина предмета од којих је била састављена збирка старога музичара.

Пошто је Шмуке легао, ова три гаврана, нађушивши леш, била су господари земљишта.

— Не галамите, говорила је Сиботовица сваки пут кад би се Магус усхићавао и препирао с Ремонанком објашњавајући му вредност каквог лепог дела.

Срце би се сваком морало стегнути кад види ове четири разне грабљивице како мере заоставштину за време сна онога чија је смрт била предмет њихове

грамзивости. Процена вредности ствари из салона трајала је три сата.

— Средња цена, рече стари прљави Јеврејин, свака ствар овде вреди хиљаду франака...

— То би било милион и седам стотина хиљада франака! узвикну Фрезие запрепашћен.

— Не за мене, прихвати Магус, чије око доби хладне боје. Ја не бих дао више од осам стотина хиљада франака; јер не зна се колико ће се времена то чувати у дућану... Има ремек-дела која се не продаду пре десет година, и куповна цена се удвоји кад се срачуна интерес; али ја бих платио у готовом.

— Има у соби прозора у боји, емаља, минијатура, златних и сребрних дувањара, примети Ремонанк.

— Могу ли да се прегледају? запита Фрезие.

— Идем да видим да ли тврдо спава, одговори Сиботовица.

И на један вратаркин знак, уђоше три тигре грабљивице.

— Ту су ремек-дела! рече, показујући салон, Магус, чија је бела брада поигравала сваком длаком, али овде је богатство! И какво богатство! владари немају ништа лепше у својим ризницама.

Ремонанкове очи, запаљене дувањарама, сијале су се као угарци. Фрезие, миран, хладан као змија усправљена на репу, издужио је своју пљоснату главу и држао се у ставу који сликари дају Мефистофелу. Те три различите тврдице, жедни злата као ђаволи рајске росе, управеше, без договора, поглед на сопственика толиког богатства, јер је он био учинио

један од оних покрета које изазива мора. Одједном, под млазом та три ђаволска зрака, болесник отвори очи и поче викати продирућим крицима...

— Лопови!... Ево их!... У помоћ! убијају ме!

Очевидно, он је будан продужио да снива, јер се био усправио и сео, раширених, белих укочених очију, не могући да макне.

Ели Магус и Ремонанк дохватише се врата; али су ту били приковани овим речима:

— Магус овде!... издан сам!...

Болесника је био пробудио нагон одржања његовога блага, осећање бар равно осећању личнога одржања.

— Госпођо Сибо, ко је господин? викну он задрхтавши кад спази Фрезиеа, који је остао непомичан.

— Па, боже! зар сам га могла избацити напоље, рече она намигујући и дајући знак Фрезиеу. Господин се јавио малочас у име ваше родбине.

Фрезие не могаде уздржати покрет дивљења према Сиботовици.

— Да, господине, дошао сам од стране г-ђе претседниковице де Марвил, њеног мужа, њене кћери, да вам изјавим њихово жаљење; они су случајно дознали за вашу болест, и хтели би сами да вас негују... Нуде вам да идете на имање Марвил да се опоравите; г-ђа виконтеса Попино, мала Цецилија коју ви толико волите, биће ваша болничарка... она вас је узела у одбрану код своје мајке, и извела ју је из заблуде у којој је била.

— И они су вас послали, моји наследници! узвикну Понс љутито, дајући вам за вођу највешти-

јег познаваоца, најбољег вештака у Паризу?... Ах! шала је добра, продужи он смејући се лудачким сме-хом. Ви долазите да процените моје слике, моје рет-кости, моје дувањаре, моје минијатуре!... Процени-те! ви имате човека који се не само разуме у свему, него који може да купи, јер је десет пута милио-нар... Моји драги рођаци неће дуго чекати моје на-следство, рече он с дубоком иронијом, они су ме до-тукли... — Ах! госпођо Сибо, ви кажете да сте моја мајка, а уводите овде трговце, мога супарника и Камизовљеве док ја спавам!... Напоље сви!...

И несрећник, раздражен двоструким дејством гне-ва и страха, устаде онако мршав.

— Узмите ме под руку, господине, рече Сибото-вица притрчавши Понсу да га задржи да не падне. Та смирите се, та су господа изишла.

— Хоћу да видим салон!... рече самртник.

Сиботовица даде знак тројици гавранова да од-лете; затим шчепа Понса, диже га као перо, и по-нова га спусти у постељу, и поред његове вике. Ви-дећи несрећног скупљача старина сасвим исцрпеног, она оде да затвори врата од стана. Три Понсова це-лата још су била на одморишту, и кад их Сиботовица виде, она им рече да је причекају, чувши ове речи Фрезиеове Магусу:

— Напишите ми писмо потписано од вас двојице, којим се обавезујете да ћете платити девет стоти-на хиљада франака у готову збирку г. Понса, и ми ћемо вам дати лепу зараду.

Затим шану на уво Сиботовици једну реч, само једну, коју нико није могао чути, и сиђе са два трговца у њену собу.

— Госпођо Сибо, рече несрећни Понс, кад се вра-тарка врати, јесу ли отишли?

— Ко... отишли?... запита она.

— Они људи?

— Који људи?... Тек штогод, ви сте видели неке људе! рече она. Ви сте имали наступ врунице, и да није било мене, хтели сте да скочите кроз прозор, и још ми говорите о људима... Хоћете ли увек та-кви остати?...

— Како, ту, малочас, није био један господин који каже да га је послала моја родбина?...

— Та шта сте заинтачили, продужи она. Бога ми, знате ли где би требало да вас метну? у Ш а л а н-т о н!... Ви видите људе...

— Ели Магус! Ремонанк!

— Ах! Ремонанка сте могли видети, јер је до-лазио да ми каже како је моме сиротом Сибоу тако рђаво, да ћу вас оставити самог. Мој Сибо пре свега, видите! Кад је мој човек болестан, ја не познајем више никога. Гледајте да будете мирни и да спава-те једно два сата, јер сам казала да пошљу по г. Пулена, и вратићу се с њим... Пијте и добро се вла-дајте.

— Никога није било у мојој соби, ту, малочас кад сам се пробудио?...

— Никога! рече она. Морали сте видети г. Ремо-нанка у вашим огледалима.

— Имате право, госпођо Сибо, рече болесник по-ставши благ као јагње.

— Лепо, сад сте паметни... Збогом, анђелче моје, останите на миру, ја ћу се за тренутак вратити.

Кад Понс чу како се затворише врата од стана, он покупи последњу снагу да устане, јер је помислио:

„Варају ме! пљачкају ме! Шмуке је дете које би пустило да га вежу у врећу!...

И болесник, оснажен жељом да расветли страшан приказ који му је изгледао и сувише стваран да би био привиђење, могао је доћи до врата своје собе; он их с муком отвори, и нађе се у свом салону где га виђење његових драгих слика, статуа, флорентинских броза, његових порцелана, поврати у живот. Скупљач старина, у собној хаљини, бос, с главом у ватри, могао је проћи кроз два пролаза која су била обележена орманима чији је ред делио салон на два дела. На први поглед мајсторског ока, он изброја све, и нађе да му је музеј потпун. Хтео је већ да се врати, кад му поглед привуче један Грезов портрет стављен на место Малтског Витеза од Себастиана дел Пиомбо. Сумња прође кроз његов ум као што муња ошине натуштено небо. Он погледа место које су заузимале осам главних слика, и нађе да су све замењене. Очи овог јадника одједном се покрише црним велом, њега обузе немоћ и он паде на под. Та несвестица је била толико дубока, да је Понс ту остао два сата; Шмуке га је нашао кад се пробудио и изишао из своје собе да обиђе свога пријатеља. Шмуке је претрпео хиљаду мука док је подигао самртника и однео га у постељу; али, кад је проговорио томе полу-лешу, кад је добио један леден поглед, кад је овај промуцао неке нејасне речи, јадни Немац, уместо да изгуби главу, постаде херој пријатељства. Под притиском очајања, овај човек-дете имао је оно надахнуће, какво имају жене

које воле, или мајке. Он је угрејао пешкире (нашао је пешкире!) умео је њима да увије Понсове руке, метнуо му их у шупљину стомака; затим узе то влажно и хладно чело међ своје руке, и призиваше живот снагом воље достојном Аполониуса Тијанског. Љубио је свога пријатеља у очи као што оне Марије, које су талијански вајари извајали на својим ба-рељефима званим *Pietà*, љубе Христа. Ти божански напори, тај излив једнога живота у други, то дело мајке и љубавнице било је крунисано потпуним успехом. После пола часа, Понс, загрејан, доби опет човечији облик; животна боја поврати му се у очи, спољна топлота изазва кретање органа. Шмуке му даде да пије водицу од матичњака, помешану с вином, животни дух се ули у то тело, ум је опет зрачио на том челу до малочас неосетљивом као камен. Понс тада разумеде каквој светој оданости, каквој моћи пријатељства има да захвали за то васкресење.

— Без тебе бих умро! рече он осетивши како му се лице благо облива сузама доброга Немца, који се смејао и плакао у исти мах.

Чувши те речи, толико очекиване у бунилу наде, које је исто као и бунило очајања, сиромах Шмуке, чије су све моћи биле исцрпене, клону као пробушен балон. Сад је био његов ред да падне, он се спусти на једну наслоњачу, склопи руке и захвали Богу једном усрдном молитвом. За њега се десило једно чудо! Он није веровао у моћ своје молитве на делу, него у моћ Бога кога је призивао. Међутим, чудо је било једна природна последица и коју су лекари често утврдили.

Болесник окружен љубављу, негован од људи којима је стало до његовог живота, са истим изгледима на исцељење, спасен је тамо где подлеже други кога чувају плаћеници. Лекари неће у томе да виде дејство неког мимовољног магнетизма, они тај исход приписују паметној нези, тачном вршењу њихових наредба; али многе мајке познају вредност тог ватреног излива сталне жеље.

— Добри мој Шмуке!...

— Не кофори, ја чу де чути зрцем...
Отмарај зе! отмарај зе! рече музичар смећећи се.

— Јадни пријатељу! племенито створење! Божје дете што живиш у Богу! Једино биће које ме је волело!... рече Понс у усклицима, налазећи у своме гласу непознате преливе.

Душа, готова да одлети, сва је била у овим речима, које дадоше Шмукеу уживања готово равна љубавним.

— Шифи! шифи! а ја чу бостати ајнлаф! ратичу са тфојца.

— Слушај, добри мој, и верни, и дивни пријатељу! пусти ме да говорим, треба да пожурим, јер ја сам мртав, ја се нећу више повратити од ових поновљених криза.

Шмуке је плакао као дете.

— Слушај дакле, после ћеш плакати... рече Понс. Ти си хришћанин, треба да се покориш вољи божијој. Мене су покрали, и то је Сиботовица... Пре но што те оставим, треба да те поучим о животним приликама, ти их не познајеш... Узели су осам слика које вреде огромне суме.

— Обрости ми, ја зам их бротао...

— Ти?

— Ја..., рече јадни Немац, пили змо душени зуту...

— Тужени!... ко нас је тужио?...

— Чег ај!...

Шмуке оде по жигосану хартију коју је извршитељ оставио и донесе је.

Понс је пажљиво читао рукопис. Пошто је прочитао, он испусти хартију и ћутао је. Овај посматрач људског рада, који је дотле био занемарио морал, најзад поче бројати све конце које је Сиботовица сплела око њих. Његов уметнички занос, његова способност ученика Римске академије, сва његова младост поврати му се за неколико тренутака.

— Добри мој Шмуке, послушај ме по војнички. Слушај! сиђи доле и кажи тој страшној жени да бих хтео да видим лице које ми је послао мој рођак претседник, и да, ако он не дође, имам намеру да моју збирку завештам Музеју; да се тиче мог теста-мента.

Шмуке изврши налог; али на прву реч, Сиботовица одговори једним осмехом.

— Наш драги болесник је имао, добри мој господин Шмуке, наступ врунице и мислио је да види људе у својој соби. Дајем вам реч честите жене да нико није долазио од родбине нашег драгог болесника...

Шмуке се врати с тим одговором, који од речи до речи понови Понсу.

— Она је јача, препреденија, подмуклија, ближа Макијавелу него што сам мислио, рече Понс смеше-

ћи се, она лаже и у својој соби! Замисли да је јутрос доводила овамо једног Јеврејина по имену Ели Магуса, Ремонанка и једног трећег који ми је непознат, али који је сам страшнији него друга двојица. Рачунала је на мој сан да процени моју заоставштину, ја сам се случајно пробудио и видео их сву тројицу како мере моје дувањаре. Најпоследње је непознати рекао да га шаљу Камизовљеви, ја сам говорио с њим... Та бестидна Сиботовица ми је тврдила да сам снисвао... Добри мој Шмуке, ја нисам снисвао! Ја сам заиста чуо тога човека, он се разговарао са мном... Она два трговца су се уплашила и дохватила се врата... Мислио сам да ће се Сиботовица ухватити у лажи. Тај покушај је узалудан. Ја ћу јој наместити другу клопку где ће се неваљалица ухватити. Јадни мој пријатељу, ти сматраш Сиботовицу за анђела, а то је жена која ме већ месец дана убија у циљу да ме опљачка. Нисам хтео да верујем у толико неваљалство код једне жене која нас је неколико година верно служила. Та ме је сумња упропастила... Колико су ти дали за осам слика?

— Бед и љада вранага.

— Боже мој, вределе су двадесет пута толико! узвикну Понс, то је цвет моје збирке. Немам времена да поведем парницу; уосталом, то би било умешати те у спор као будалу тих хуља... Парница би те убила! Ти не знаш шта је то правда! то је канал свих моралних гадости... Душе као твоја подлегле би кад виде толико ужаса. А затим, ти ћеш бити довољно богат. Те су ме слике коштале четрдесет хиљада франака, имам их већ тридесет и шест година... Али ми смо покрадени с необичном вешти-

ном. Ја сам на ивици гроба, ја се бринем још само за тебе... тебе, најбоље створење. А ја нећу да ти будеш опљачкан, јер све што имам твоје је. Дакле, не треба ником да верујеш, а ти никад ниси сумњао ни у кога. Бог те штити, ја то знам; али он те може заборавити за тренутак и гусари би те опљачкали као трговачки брод. Сиботовица је чудовиште, она ме убија! а ти у њој видиш анђела; ја хоћу да је упознаш; иди је замоли да ти препоручи неког бележника, који би ми саставио тестамент... и ја ћу ти је показати с рукама у торби.

Шмуке је слушао Понса као да му је овај причао Откровење Јованово. Да постоји неко створење тако покварено као што би била Сиботовица, ако Понс има право, то је било за њега порицање Провиђења.

— Мој зирома бријадел Бонз је даго сло, рече Немац сишавши у вратарску собу и обративши се г-ђи Сибо, та оче та брафи дездаменд; и тиде бо ајн пелешниг...

То је речено у присуству неколико лица, јер је Сиботово стање било готово очајно. Ремонанк, његова сестра, две вратарке које су дотрчале из суседних кућа, три слуге кућних кирајџија и кирајџија првога спрата с лица стојали су под колском капијом.

— Ах! можете сами ићи по бележника, узвикну Сиботовица са сузама у очима, и дати коме хоћете да вам прави тестамент... Кад је мој сиромас Сибо на самрти, нећу ја остављати његов кревет... Дала бих све Понсове на свету да очувам Сибоа... човека који ме није ни мрвице увредио за тридесет година заједничког живота!...

И она уђе оставивши Шмукеа запрепашћеног.

— Господине, рече Шмукеу кирајџија с првог спрата, зар је г. Понсу тако рђаво?...

Тај кирајџија, по имену Жоливар, био је чиновник у архиви Судске палате.

— Део је малобре та умре! одговори Шмуке с дубоким болом.

— Има овде близу, у улици Сен Луја, г. Троњон, бележник, примети г. Жоливар. То је квартовски бележник.

— Хоћете ли да идем по њега? запита Ремонанк Шмукеа.

— Фрло рато... одговори Шмуке, јер, аго коспоћа Зипо не моше та чуфа мој бријадел, ја не пи део та ка оздафим у офако зданје...

— Г-ђа Сибо нам је говорила да је он полудео!... прихвати Жоливар.

— Бонз, лут? узвикну Шмуке ужаснут. Нигат није имао долиго тух... и до ме прине са некофо страфлје.

Сва лица која су чинила групу слушала су овај разговор с природном радозналошћу, која им га је урезала у памети. Шмуке, који није познавао Фрезиеа, није могао обратити пажњу на ту сатанску главу ни на те сјајне очи. Фрезие, дошапнувши две речи Сиботовици на уво, био је творац смеле игре која је можда била изнад моћи Сиботовице, али коју је она одиграла одлично и мајсторски. Протурити једног самртника за лудог, то је био камен темељац зграде коју је зидао човек од закона. Јутрошњи догађај је згодно послужио Фрезиеу; и, без њега, Сиботовица би се можда, у своме узбуђењу, ухватила

у лажи, кад је безазлени Шмуке дошао да јој намести клопку замоливши је да зовне изасланика родбине. Ремонанк, који је видео где долази доктор Пулен, није тражио ништа боље но да се изгуби. А ево зашто: Ремонанк је од пре два дана вршио улогу Провиђења, што се никако не свиђа правди која замишља да она сама треба да га претставља. Ремонанк је хтео по сваку цену да се опрости једине преке која је сметала његовој срећи. За њега, срећа је била оженити се примамљивом вратарком и утростручити своје капитале. И, Ремонанк, видећи како мали кројач пије теј, досети се да његову слабост преобрати у смртну болест, а његов гвожђарски посао дао му је средстава за то.

Једног јутра, док је пушио лулу, с леђима наслоњеним на довратак свога дућанчића, и док је сањао о оном лепом дућану на булевару Мадлене где би владала г-ђа Сибо сјајно одевена, поглед му паде на један бакарни котур јако оксидисан. Одједном му дође мисао да штедљиво очисти свој котур у Сиботовом теју. Он привеза мали канап за тај бакар округао као новац од сто суа, и док је Сиботовица била запослена код њене господе, он је сваки дан долазио да обиђе свога пријатеља кројача. За време те посете од неколико минута, он би замочио бакарни котур; и, одлазећи, извукао би га за канап. То слабо додавање бакра и његовог оксида, обично званог бакарна рђа, уносило је тајно један разорни елемент у благотворни теј, али у омеопатским сразмерама, што је стварало огромне поремећаје. Ево какве су биле последице те злочиначке омеопатије. Трећег дана, коса сиротог Сибоа поче да опада, зуби се

расклатише у својим рупама, и цео рад овог телесног састава био је поремећен том малом количином отрова. Доктор Пулен је лупао главу опазивши дејство тога лека, јер је био довољно учен да позна утицај неког разорног узрока. Он однесе теј без ичијег знања, и сам изврши анализу; али ништа не нађе. Случај је хтео да тога дана Ремонанк, уплашен од свога дела, не метне свој кобни котур. Доктор Пулен се оправдао пред собом и пред науком, претпоставивши да се, услед дугог седења, у једној влажној соби, крв овог кројача згрченог на једном столу, пред тим прозором с решетком, могла кварити, у недостатку кретања, а нарочито сталним удисањем испарења једног смрдљивог потока. Нормандиска је улица једна од оних старих улица с олуком по среди, где град Париз још није метнуо сливнике и чији црни поток тешко ваља помије из свих кућа, које се упијају испод калдрме и ту стварају оно блато својствено граду Паризу.

Сиботовица је ишла тамо амо, док је њен муж, неустрашиви радник, увек био пред тим прозором, седећи као факир. Колена кројачева била су укочена, крв му се згуснула у плућима; ноге измршавеле, криве, постале су готово непотребни удови. Зато је Сибовљева боја, јако бакараста, природно изгледала одавна болешљива. Женино здравље и мужевљева болест изгледали су доктору природна ствар.

— Од какве то болести болује мој јадни Сибо? питала је вратарка доктора Пулена.

— Драга госпођо Сибо, одговори доктор, он умире од вратарске болести. . . Његова општа закржљалост показује неизлечиво кварење крви.

Злочин без предмета, без икакве добити, без икакве користи, најпоследње је утро у души доктора Пулена његове прве сумње. Ко би могао хтети да убије Сибоа? његова жена? доктор је видео како проба Сибовљев теј кад га заслади. Доста велики број злочина измакну освети друштва; то су, уопште, они који се врше, као овај, без страшних доказа ма каквог насиља: проливане крви, давлeња, удара, једном речју невештих поступака; али нарочито кад је злочин без видног користољубља, и извршен у нижим сталежима. Злочин увек прокажу његове претходнице, мржње, очевидна лакомост, за које знају људи пред чијим се очима живи. Али у приликама у којима се налазио мали кројач, Ремонанк и Сиботовица, никога није занимало да тражи узрок смрти, осим лекара. Тај болешљиви вратар, бакараст, обожаван од своје жене, био је без имања и без непријатеља. Побуде и страст старинара били су сакривени у тами, сасвим као и богатство Сиботовичино. Лекар је скроз познавао вратарку и њена осећања, веровао је да је способна да мучи Понса; али је знао да нема користи од злочина ни снаге да га изврши; уосталом, она је пила по кашику теја сваки пут кад је доктор долазио и кад је давала своме мужу да пије. Пулен, једини од кога би могла доћи светлост, веровао је у какав случај болести, у неки од оних чудних изузетака који медицину чине тако опасном науком. И, заиста, мали кројач се на несрећу налазио, услед свога скученог живота, у таквим условима за болест, да му је то неприметно додавање оксида бакра морало задати смрт. Прије и суседи такође

су се тако понашали да су доказивали Ремонанкову невиност правдајући ту напрасну смрт.

— Ах! викао је један, одавно сам ја говорио да Сибоу није добро.

— Сувише је радио тај човек! одговорио је други, сагорела му је крв.

— Није хтео да ме слуша, викао је један сусед, ја сам му саветовао да се шета недељом и да празнује понедељак, јер није сувише два дана у недељи да се човек разоноди.

Укратко, мишљење суседства, које служи као достављач и које правда слуша ушима полициског комесара, тога краља нижих слојева, сасвим је објашњавало смрт малог кројача. При свем том, замишљен израз, неспокојан поглед г. Пулена много је бунио Ремонанка; зато, видећи где долази доктор, он ужурбано предложи Шмукеу да иде по г. Троњона, кога је Фрезие познавао.

— Ја ћу се вратити кад се тестамент буде писао, рече Фрезие Сиботовици на уво, и, поред вашег бола, треба бити на опрези.

Мали заступник, који ишчезе лак као сенка, сrete свог пријатеља лекара.

— Ех! Пулене, узвикну он, све је добро. Спасени смо!... Рећи ћу ти вечерас како! Тражи место које ти се свиђа, имаћеш га! А ја, ја сам примирителни судија! Табаро ми неће више одбијати руку своје кћери... Што се тебе тиче, моја је брига да те оженим г-ђицом Вител, унуком нашег примирителног судије.

Фрезие остави Пулена пренераженог тим лудим речима, и отскакута по булеварима као лопта; он

заустави омнибус, и то савремено превозно средство одведе га, за десет минута, до висине улице Шоазел. Било је око четири сата, Фрезие је био сигуран да ће председниковицу затећи саму, јер судије слабо излазе из суда пре пет сати.

Г-ђа де Марвил прими Фрезиеа с нарочитом предусретљивошћу која је доказивала да се, према обећању, датом г-ђи Ватинел, г. Лебеф повољно изразио о бившем бележнику из Манта. Амелија је била готово умиљата с Фрезиеом, као што је војвоткиња де Монпансие морала бити са Жаком Клеманом; јер тај мали заступник био је њен нож. Али кад је Фрезие показао заједничко писмо којим се Ели Магус и Ремонанк обавезују да узму целокупну збирку Понсову за девет стотина хиљада франака у готовом, председниковица баци на пословног човека поглед из кога је избијала сумња. То је био као свитак грамзивости који се развио до Фрезиеа.

— Г. председник ми је казао, рече му она, да вас позовем сутра на вечеру; бићемо у породици; имаћете као госте г. Готшала, следбеника г. Дероша, мога заступника; затим Бertiјеа, нашег бележника; мога зета и моју кћер... После вечере имаћемо, ви и ја, бележник и заступник, мали договор који сте ви тражили, и где ћу вам ја предати наша пуномоћја. Та ће два господина, као што сте захтевали, послушати ваше савете и стараће се да се све то добро сврши. Ви ћете имати заштиту г-на де Марвил чим вам буде потребна...

— Требаће ми на дан смрти...

— Биће у приправности.

— Госпођо председниковице, ако тражим пуно-

моћије, ако хоћу да се ваш заступник не појављује, то је много мање у моју корист него у вашу. Ја, кад се дајем, дајем се сав. Зато, госпођо, тражим у замену исту верност, исто поверење од мојих заштитника, не смем да кажем, од вас, мојих клијената. Ви можете мислити да радећи тако хоћу да се закачим за посао; не, не, госпођо: ако се изврше ствари за осуду... јер, кад се тиче наслетства, човек је повучен... нарочито тежином девет стотина хиљада франака... па лепо, ви се не можете одрећи човека као што је г. Готшал, оличено поштење; али све се може натоварити на леђа једног бедног пословног човека...

Претседниковица погледа Фрезиеа с дивљењем.

— Ви морате отићи врло високо или врло ниско, рече му она. Да сам на вашем месту, уместо да тежим скромном положају примирителног судије, ја бих желела да постанем краљев заступник... у Манту! и да начиним велики пут.

— Пустите ви само мене, госпођо! Примирителни суд је за г. Витела поповски коњ, ја ћу од њега начинити убојног коња.

Претседниковица је тако била доведена до свог последњег поверљивог разговора с Фрезиеом.

— Ви ми изгледате тако потпуно одани нашим интересима, рече она, да ћу вас ја посветити у тешкоће нашег положаја и у наше наде. Претседник, у време кад се говорило о удаји наше кћери за једног сплеткаша, који је отада постао банкар, живо је желео да увећа своје имање Марвил неким пашњацима који су онда били на продају. Ми смо се лишили, као што знате, тог дивног имања да удамо

нашу кћер; али моја је велика жеља, пошто је наша кћи јединица, да купимо остатак тих пашњака. Те лепе ливаде биле су већ делом продате, оне припадају једном Енглезу који се враћа у Енглеску, пошто је ту живео двадесет година; он је сазидао красну вилу на једном изванредном положају, између парка Марвил и ливада које су некад припадале имању, и купио је да начини парк, ловиште, шумице, баште, у бесцење. То имање, са својим припадностима, сучељава се са зидовима парка моје кћери, Пашњаци и кућа могли би се добити за седам стотина хиљада франака, јер је чист приход од ливада двадесет хиљада франака... Али, ако г. Вадман дозна да ми то купујемо, он ће без сумње штети две, три стотине хиљада франака више, јер он их губи, ако се, као што се ради у народу, кућа не рачуна...

— Али, госпођо, ви можете, по мом мишљењу, тако сигурно гледати заоставштину као своју, да се ја нудим да играм улогу купца у вашу корист, и примам се да вам добијем земљу што је могуће јефтиније, под приватним потписом, као што се то ради с продавцима добара... Ја ћу се Енглезу представити као такав. Познајем ја те послове, у Манту сам био стручњак за то. Ватинел је удвојио вредност своје канцеларије, јер сам ја радио у његово име...

— Отуда ваша веза с малом г-ђом Ватинел... Тај бележник мора да је данас врло богат?...

— Али г-ђа Ватинел много троши. Дакле, будите спокојни, госпођо, ја ћу вам изнети Енглеза добро печеног...

— Ако то постигнете, имаћете вечна права на мо-

ју захвалност... Збогом, драги господине Фрезие. До сутра...

Фрезие изиђе поздравивши претседниковицу са мање понизности него последњи пут.

„Сутра вечерам код претседника де Марвил!... мислио је Фрезие. Тако, сад имам те људе у рукама. Само да бих био неограничени господар у тој ствари, требало би да и оном Немцу будем саветодавац, у лицу Табароа, извршитеља примирителног суда. Тај Табаро, који ми не да своју ћерку, јединицу, даће ми је ако будем примирителни судија. Г-ђица Табаро, та висока девојка риђа и грудоболна, сопственица је, по материнству, једне куће на тргу Роајал; ја бих дакле могао ући у обзир. По смрти очевој, сигурно ће још имати шест хиљада ливара прихода. Није лепа; али, Боже мој! кад се прелази са нуле на осамнаест хиљада франака прихода, не треба гледати да ли је она даска!...

И, враћајући се булеварима Нормандиској улици, пустио се том златном сну; пустио се срећи да занавек буде спасен беде; мислио је да уда г-ђицу Вител, ћерку примирителног судије, за свога пријатеља Пулена. Видео је себе, у друштву с доктором, као краљеве свога кварта; он би водио општинске, војне и политичке изборе. Булевари изгледају кратки, кад човек шетајући по њима шета и своју амбицију која јаше на машти.

Кад се Шмуке опет попео код свога пријатеља Понса, он му рече да Сибо умире и да је Ремонанк отишао по г. Троњона, бележника. Понс је био непријатно изненађен овим именом, које му је Сиботовица тако често убацивала у своје бескрајне го-

воре, препоручујући му тог бележника као сушто поштење. И тада болеснику, чије је неповерење од тога јутра било потпуно, паде на ум једна светла мисао која је допунила његову намеру да изигра Сиботовицу и да је целу открије лаковерном Шмукеу.

— Шмуке, рече он узевши за руку сиротог Немца унезвереног од толиких новости и догађаја, у кући мора да влада велика забуна; ако је вратар на умору, ми смо готово слободни за неколико тренутака, тј., без ухода, јер нас уходе, буди сигуран! Изиђи, узми кола, иди у позориште, реци г-ђици Елојзи, нашој првој играчици, да хоћу да је видим пре но што умрем, и нека дође у десет и по часова, после своје службе. Одатле ћеш отићи код твоја два пријатеља, Шваба и Брунера, и замолићеш их да дођу да се распитају о моме здрављу, изгледајући да пролазе овуда и да се попну да ме посете...

Ето какав је план сковао стари уметник осетивши да ће умрети. Хтео је да обогати Шмукеа одредивши га за наследника свег свога имања, и, да би га поштедео свих могућих закачака, он је намеравао да издиктира свој тестамент једном бележнику, у присуству сведока, да се не би претпостављало како више није при свести, и да онемогући породици Камизо сваки изговор да удара на његову последњу вољу. Чувши име Троњон, слутио је неку мајсторију, поверовао је у какву унапред смишљену неисправност у облику, у какву нетачност коју је Сиботовица припремила, и реши се да се послужи тим Троњоном, да му се издиктира својеручни тестамент који би запечатио и затворио у фијоку свога ормана.

Он је рачунао да Шмукеу покаже, сакривши га у једном орману његове спаваће собе, Сиботовицу како налази тај тестамент, отвара га, чита, и опет запечати. Затим, сутрадан, у девет часова, хтео је да поништи тај својеручни тестамент, другим тестаментом, састављеним пред бележником, по свима правилима и неоспорним. Кад је Сиботовица доказивала да је луд, да му се привиђа, он је познао претседниковичину мржњу, осветољубивост и грабљивост; јер, већ два месеца у постељи, сиромах човек је, за време своје несанице, за време дугих часова самоће, прорешетао све догађаје свога живота.

Антички и савремени вајари често су, са сваке стране гроба, стављали геније који држе запаљене буктиње. Та светлост осветљава умирућима слику њихових погрешака, њихових заблуда, осветљујући им путеве смрти. Ти вајарски радови претстављају велике мисли, они претстављају једну човечанску чињеницу. Самртне муке имају своју мудрост. Често се виђа како просте младе девојке, у најнежнијем добу, имају стогодишњу памет, постају пророци, суде својој породици, не дају се заварати никаквом комедијом. То је поезија смрти. Али, чудна ствар и достојна пажње! Умире се на два различита начина. Та поезија пророштва, тај дар да се добро види, било унапред, било уназад, припада само самртницима којима је једино тело болесно, који умиру зато што су им разорени органи телесног живота. Тако, особе које пате, као Луј XIV, од гангрене; грудоболни, болесници који, као Понс, пропадају од грознице, као г-ђа де Морсоф од стомака, или као војници од рана које добијају у пуној

снази, задрже ону узвишену бистрину ума, и њихова смрт изазива чуђење, дивљење; док људи који умиру од болести тако рећи умних, чија је болест у мозгу, у живчаном систему који служи као посредник телу да снабде мисао горивом, умиру цели. Код њих дух и тело одједном потону. Једни, душе без тела, остварују библиска привиђења; други су лешеве. Овај чедни човек, овај облапорни Катон, овај праведник готово без греха, касно је продро у жучне кесице из којих се састојало срце претседниковичино. Он је погодио какав је свет кад је већ требало да га остави. Зато се, од пре неколико часова, радосно одлучио, као весели уметник, коме све служи за карикатуру, на потсмех. Последње везе које су га везивале за живот, ланци дивљења, јаки чворови који везују познаваоца за уметничка ремек-дела, били су покидани тога јутра. Видећи како га је Сиботовица покрала, Понс је хришћански рекао збогом сјају и таштини уметности, својој збирци, своме пријатељству према творцима толиких лепих ствари, и хтео је да мисли једино на смрт, по примеру наших старих, који су је сматрали за једну од хришћанских свечаности. У својој нежности према Шмукеу, Понс је покушао да га штити из свога мртвачког ковчега. Та очинска мисао била је разлог избору прве играчице, да би имао помоћи против издајства које га је окружавало, и које без сумње не би опростило његовом наследнику.

Елојза Бризту била је од оних природа које остају истините и у лажном положају, способне за све могуће шале против плаћајућих обожавалаца, девојка из школе Џени Кадин и Жозефе; али је била добра

другарица, није се плашила никакве људске моћи, довољно видећи да су све слабе, и пошто је навикла да се бори са жандарима на не баш пастирском балу Мабиј и за време месојеђа.

„Ако је тражила да се мој комад да њеном штићенику Гаранжоу, сматраће се тим више обавезна да ми учини услугу”, мислио је Понс.

Шмуке је могао изићи а да нико не обраћа пажњу на њега, захваљујући забуни која је владала у вратарском стану, и врати се необично брзо, да не би Понса оставио сувише дуго самог.

Г. Троњон стиже за тестамент у исто време кад и Шмуке. Ма да је Сибо био на умору, његова жена допрати бележника, уведе га у спаваћу собу, и сама се повуче, оставивши Шмукеа, г. Троњона и Понса заједно; али она се снабде једним ручним огледалцем, необичне израде, и заузео положај код врата, која остави отшкринута. Тако је могла не само чути него и видети све што ће се рећи и догодити у том тренутку, најважнијем за њу.

— Господине, рече Понс, ја сам на несрећу сачувао све своје моћи, јер осећам да ћу умрети; и, Божјом вољом, без сумње, нећу бити поштеђен, ни од једне самртничке патње!... Ево г. Шмукеа...

Бележник поздрави Шмукеа.

— То је једини пријатељ кога имам на земљи, рече Понс, и хоћу њега да одредим за јединог наследника; реците ми какав облик треба да има мој тестамент, да би мој пријатељ, који је Немац, који ништа не зна о нашим законима, могао примити моју заоставштину без икаквог спора.

— Увек се може све оспорити, господине, рече

бележник, то је незгодна страна људске правде. Али, кад се тиче тестаментa, има их који су неоспорни...

— Који то? запита Понс.

— Тестамент састављен пред бележником у присуству сведока који јамче да је завештач при сасвим чистој свести, и, ако завештач нема ни жене, ни деце, ни оца, ни брата...

— Ја немам никога од свега тога, сва моја осећања су усретсређена у лицу мога драгог пријатеља Шмукеа, који је пред вама...

Шмуке је плакао.

— Ако дакле имате само даљне сроднике, пошто вам закон оставља потпуну слободу располагања ваших покретности и непокретности, ако их не завештате на циљеве које морал одбацује, јер морали сте видети како су неки тестаменти били оборени због настраности завештача, тестамент пред бележником је необорив. Заиста, доказ да је то та личност, не може се порицати, бележник се осведочио о стању његовога разума, и потпис не може дати маха никаквом спору... Па ипак, својеручан тестамент, у правилном облику и јасан, исто се тако мало може спорити.

— Ја се решавам, из мени познатих разлога, да по вашем диктату напишем својеручан тестамент и да га поверим своме пријатељу који је пред вама... Може ли се тако?...

— Врло добро! рече бележник. Хоћете ли да пишете, ја ћу диктирати...

— Шмуке, дај ми моју малу мастионицу од Була. — Господине, диктирајте ми сасвим тихо; јер, додаде он, неко би могао да нас прислушкује.

— Реците ми дакле, пре свега, какве су ваше на-
мере? запита бележник.

После десет минута, Сиботовица, коју је Понс на-
зирао у једном огледалу, виде како је запечаћен те-
стамент, пошто га је бележник прегледао, док је
Шмуке палио свећу; затим га Понс предаде Шму-
кеу рекавши му да га затвори у једну тајну фијоку
у његовом писаћем столу. Завештач затражи кључ
од тога стола, веза га у чвор своје мараме, а мараму
метну под јастук. Бележник, назван из учтивости
извршитељем тестаментa, и коме је Понс оставио
једну слику од вредности, једну од оних ствари за
које закон допушта да се поклоне бележнику, изиђе
и нађе г-ђу Сибо у салону.

— Дакле, господине, је ли г. Понс мислио на мене?

— Не очекујете ваљда, драга моја, да ће један
бележник издати тајне које су му поверене, одгово-
ри г. Троњон. Све што вам могу рећи, то је да ће
бити много изигране грамзивости и много преваре-
них нада. Г. Понс је написао један леп тестамент,
пун смисла, један патриотски тестамент који ја пот-
пуно одобравам.

Не може се претставити до ког је степена радо-
зналости Сиботовица дошла, потстакнута таквим
речима. Она сиђе и проведе ноћ крај Сибоа, решивши
се да остави г-ђицу Ремонанк да је замени, и да оде
да прочита тестамент између два и три часа ујутру.

— Крај прве књиге —

U. d. - 7.643

